

**T.C.**  
**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TARİH ANABİLİM DALI**

**ATATÜRK'ÜN ESKİ ESER POLİTİKASI VE ATATÜRK DÖNEMİ'NDE**  
**YAPILAN ÇALIŞMALAR**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan**

**Funda ARSLAN BİLGİN**

**Tez Danışmanı**

**Yrd. Doç. Dr. Mithat ATABAY**

**Çanakkale – 2014**

## TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Atatürk’ün Eski Eser Politikası Ve Atatürk Dönemi’nde Yapılan Çalışmalar**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

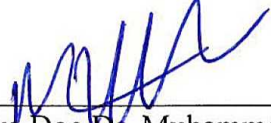
09.10.2014

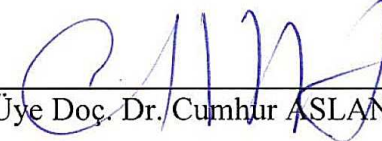
Funda ARSLAN BİLGİN

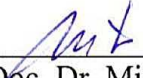


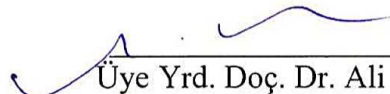


Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne  
**Funda Arslan Bilgin' e ait Atatürk'ün Eski Eser Politikası ve Atatürk Dönemi'nde Yapılan  
Çalışmalar** adlı çalışma, jürimiz tarafından TARİH Anabilim Dalı,  
**YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

  
Üye Doç. Dr. Muhammet ERAT

  
Üye Doç. Dr. Cumhur ASLAN

  
Üye Yrd. Doç. Dr. Mithat ATABAY  
(Danışman)

  
Üye Yrd. Doç. Dr. Ali SÖNMEZ

  
Üye Yrd. Doç. Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ

Tez No : 10054826  
Tez Savunma Tarihi : 30.09.2014

  
**ONAY**  
Doç. Dr. İbrahim Hakkı ÖZTÜRK  
Enstitü Müdürü  
10.10.2014

# ATATÜRK'ÜN ESKİ ESER POLİTİKASI VE ATATÜRK DÖNEMİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

## ÖZET

Tezin amacı; birçok medeniyetin beşiği olan ülkemizde, Atatürk döneminde, eski eserlere ve arkeolojik çalışmalara verilen önemi ortaya koymaktır. Atatürk, cumhuriyetin temelini kültür olduğunu ve bir devletin kurulabilmesi için sadece savaşmanın yetmediği aynı zamanda kültür olarak da gelişmesi gerektiğini söylemiştir.

Türklerin tarih sahnesinde hep var olduklarını bütün dünyaya kanıtlayıp milletimizi tarih şuuruyla kuvvetlendirmek isteyen Atatürk, Türklerin menşeyini araştırmak için ekipler kurmuş, yurt dışına öğrenciler göndermiş, bu öğrencilerin eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkemizde istihdam edilmesini sağlamıştır. Bunların yanı sıra, ülkemizdeki eksiklikleri tespit etmek için yurt dışından uzmanlar davet edilmiş bunların rapor hazırlaması istenmiştir. Hazırlanan raporlar dikkate alınarak eğitim sisteminde düzenlemeler yapılmıştır. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi buna örnektir.

Tarih araştırmalarını daha sistemli yürütmek için 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, 1932 yılında da Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Türk Tarih Kurumu'nun en önemli faaliyeti yaptığı sistemli arkeolojik kazılardır. Bu kazılar sayesinde Türk kültürünün ne kadar eski olduğu kanıtlanmıştır. Bu dönemde müze sayısında da ciddi artış görülmüş hatta zaman zaman okullar da müze gibi kullanılarak eski eserler burada muhafaza edilmiştir.

Anahtar Kelimeler; tarih, eski eser, arkeoloji, kültür, müze.

# **ATATÜRK'S POLICY OF ANTIQUITIES AND THE STUDIES MADE DURING PERIOD OF ATATÜRK**

## **ABSTRACT**

The aim of the thesis is to reveal the importance of ancient monuments and archeological studies of Ataturk era in Turkey, which has been the cradle of many civilizations. Ataturk has underlined that not just war but also cultural development is needed to establish a state.

Aspired to promote the historical awareness of Turkish nation and proved the eternal appearance of Turks on historical scene, Ataturk has constituted various organization sand has sent students abroad to employ them after graduation. However, experts were invited to determine short comingsand prepare reports on our education system and regulations were operated in accordance with that reports. Ankara University, Faculty of Language, History and Geography has founded with in this scope.

In 1931, the Turkish Historical Society; in 1932, the Turkish Language Association were founded to conduct historical studies more systematically. The most important out puts of theTurkish Historical Society are systematic archaeological excavations which proved the anciently of Turkish culture. A significant increase in the number of museums has been identified in this period and also schools been used as museum to preserve antiquities as well.

Key Words: history, antiquities, archeology, culture, museum.

## ÖNSÖZ

Bu çalışmada Atatürk'ün siyaset adamı olmasının yanında çok önemli bir kültür adamı da olması incelenmiştir. Yeni kurulan Türkiye Devleti'ni sadece savaşmakla kuramayacağını bilen Atatürk, ülkemizi çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmak için kültürel konulara önem vermiştir. Anadolu'nun çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yaptığı ve Türk Devleti'nin sadece Osmanlı'nın devamı şeklinde değil aslında çok eskilere dayandığını ortaya çıkarmak için çalışmalar yapmış ve yaptırmıştır. Bu çalışmalar özellikle 1930'lu yıllarda yoğunlaşmış ve Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi önemli kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlarla Türk tarihinin eskiliğinin bilimsel kanıtlarla ispatlaması sağlanmış ve bu bağlamda Anadolu'da pek çok kazı gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayı yaparken öncelikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridelerinden, Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinden yararlanılmıştır. Bunun yanında pek çok araştırma eserinde incelenmiştir.

Çalışmamda çok emeği olan hocalarıma özellikle de danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mithat ATABAY'a ve desteğini esirgemeyen aileme ve eşime sonsuz teşekkür ederim.

## İÇİNDEKİLER

ÖZET .....	i
ABSTRACT .....	ii
ÖNSÖZ .....	iii
KISALTMALAR .....	vi
GİRİŞ	
Osman Hamdi Bey Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Eski Eser Politikası .....	1

### BÖLÜM I

#### İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE KALAN MİRAS

1.Osmanlı İmparatorluğu'nda Osman Hamdi Beyle Değişen Eski Eser Anlayışı .....	8
2. Halil Edhem Dönemi .....	10
3. Osmanlı'dan Günümüze Kalan Tarihi Eserlerden Bazıları .....	11
3.1.Bizans- Roma Eserleri .....	11
3.2.Türk- İslam Eserleri .....	13
4.Osmanlıdan Cumhuriyete kalan Arkeolojik Kazılardan Bazıları .....	15
5. Osmanlı İmparatorluğu'nda Eski Eserler İle İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler .....	17
5.1.1869 Asâr-ı Atika Nizamnamesi .....	17
5.2.1874 Asâr-ı Atika Nizamnamesi .....	18
5.3.1884 Asâr-ı Atika Nizamnamesi .....	22
5.4.1906 Asâr-ı Atika Nizamnamesi .....	25
5.5.1912 Muhafaza-i Abidat Hakkında Nizamname .....	27

### BÖLÜM II

#### CUMHURİYET İDARESİNİN ESKİ ESER POLİTİKASI

1.Hükümet Programlarında Eski Eser ve Kültür Konusu .....	28
2.Maarif Vekâleti'nin Eski Eserlere Yaklaşımı .....	30
3. Cumhuriyet Dönemi'nde Eski Eserler Konusunda Yapılan Yasal Düzenlemeler .....	32

### BÖLÜM III

#### ATATÜRK VE ESKİ ESERLER

1.Atatürk'ün Kültür Düşüncesi İçerisinde Eski Eserlerin Yeri .....	42
2. Türk Tarih Kurumunun Kurulması .....	45
2.1. I. Türk Tarih Kongresi .....	50

2.2. II. Türk Tarih Kongresi .....	52
3. Türk Dil Kurumu'nun Kurulması.....	54
4. Atatürk'ün Tarih Tezi'nin Eski Eserlerle İlişkisi .....	58
5. Atatürk'ün Desteği İle Yapılan Kazılar.....	63
5.1. Türk Tarih Kurumu'nun Teşvikiyle Gerçekleştirilen Kazılar.....	64
5.2. Türk Tarih Kurumu Dışında Ülkemizde Yapılan Bazı Kazılar .....	69
6. Atatürk'ün Türk ve İslam Eserlerine Bakışı.....	77
7. Atatürk'ün Eski Yerleşim Yerlerine Yaptığı Ziyaretler .....	79

#### **BÖLÜM IV**

#### **ATATÜRK DÖNEMİNDE ESKİ ESERLER KONUSUNDAKİ EĞİTİM-ÖĞRETİM ÇALIŞMALARI**

1. Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi.....	81
2. Türkiye'ye Davet Edilen Yabancı Araştırmacı ve Öğretim Üyeleri .....	83
3. İlk ve Orta Öğretim Müfredatında Eski Eserler .....	86
4. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kurulması .....	88
5. Müzelerin Açılması ve Müzelerin Türkiye'deki Arkeolojinin Gelişmesine Katkısı .....	91
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA .....	102
EKLER .....	115

**KISALTMALAR**

A.S.D: Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

B.C.A.: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Çev. :Çeviren

D: Devre

Ed.: Editör

Haz. : Hazırlayan

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

T.T.T.C: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti

TTK: Türk Tarih Kurumu

vd. : Ve Diğerleri

Yay.: Yayın

## GİRİŞ

### Osman Hamdi Bey Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Eski Eser Politikası

Avrupa'da eski eser bilinci Rönesans'la beraber oluşmaya başlamıştır.<sup>1</sup> Osmanlı İmparatorluğu'nda ise müze ve eski eserlere Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren önem verilmektedir.<sup>2</sup> Osmanlı padişahları müze şeklinde olmasa da saray hazinelerinde, kendilerine ait koleksiyonlar oluşturmak amacıyla değerli sanat eserlerini biriktirmiş ve bunların korunmasına önem vermiştir.<sup>3</sup> Bunun yanında köprü, su yolu, han, hamam, kervansaray ve birçok dini yapının vakıflar yoluyla korunduğuna dair bilgiler yer almaktadır.<sup>4</sup>

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyıldan itibaren eski eserler konusunda daha yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Aynı zamanda XIX. yüzyıl İmparatorluğun parçalanma ve çöküş dönemine girdiği bir dönemdir. Bu dönemi atlatmak ve artık devlette bazı değişikliklerin zorunlu olduğu düşüncesiyle 1839 yılında Sultan Abdülmecit tarafından Tanzimat Fermanı ilan edilmiş ve toplumun modernleşme süreci başlamıştır. Bu fermana göre kişisel hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır. Toplum düzeninin değişmesini amaçlayan bu ferman sonrasında kültür alanında da değişimler yaşanmıştır.<sup>5</sup> Ayrıca Batı ile ilişkilerimiz askeri, yönetim, eğitim ve tarih alanlarında farklı anlayışların gelişmesini sağlarken, zaman ve mekânın dışına çıkamayan tarihçiliğimiz artık yabancı kaynaklara başvurarak daha bilimsel incelemeler yapmaya başlamıştır.<sup>6</sup> Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat'la beraber eğitim anlamında da eksiklerinin farkına varmış ve Türk, Ermeni, Rum ve Bulgar asıllı öğrencileri eğitim için yurt dışına göndermiş hatta yoğunluktan ötürü Paris'te Mekteb-i Osmani adında bir kurum oluşturmuştur. 1839-1876 yılları arasında yurt

---

<sup>1</sup>Sümer Atasoy, "Türkiye'de Müzecilik", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 1458.

<sup>2</sup> Sümer Atasoy, "Türkiye'de Müzecilik", s.1458.

<sup>3</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1936, s. 32.

<sup>4</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Emre Madran, "Osmanlı Devleti'nde 'Eski Eser' ve 'Onarım' Üzerine Gözlemler", *Belleten*, TTK, Cilt:49, Sayı: 195, 1986, s. 503-546.

<sup>5</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Halil İnalçık, "Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu", (Der. Halil İnalçık- Mehmet Seyitdanlıoğlu), Phoenix Yayınları, Ankara 2006, s. 13-35; İsmail Doğan, "Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Toplumsal Miras", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 1, AKM Yayınları, Ankara 2009, s.25.

<sup>6</sup> Recep Boztemur, "Tarih Anlayışı ve Tarih Araştırmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt. 1, AKM Yayınları, Ankara 2009, s. 49-50.



dışına gönderilen öğrencilerden yüzde 71'i Müslüman yüzde 29'u gayrimüslimdir. Bu öğrenciler askeri, tıbbi, mesleki alanlarda eğitim almışlardır. 1875 yılında çok fayda sağlanamadığı gerekçesiyle tüm öğrenciler geri çağırılmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli görevlere getirilmişlerdir.<sup>7</sup>

Tanzimatla beraber Osmanlı İmparatorluğu'nda kültür ve sanat anlamında gelişmeler olsa da Avrupa'da bu daha erken meydana gelmiştir. Tanzimat döneminde Osmanlı kamuoyunda eski eserleri koruma bilinci oluşmaya başlarken gazetelerde eski eserleri korumak namına pek çok yazı çıkmıştır.<sup>8</sup> Hatta topraklarımızdaki Yunan ve Roma uygarlıklarından kalan eski eserler XVII. yüzyılda yabancılar tarafından toplanmaya başlanmış, XIX. yüzyıla gelindiğinde ise ilgileri hat safhaya çıkmıştır. Bu ilginin en büyük sebepleri Kitab-ı Mukaddes arkeolojisi ve Hellenizm'dir. Bu iki durumda Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Avrupalı Devletlerin hak iddia etmelerine imkan vermiştir. Avrupalılar Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan Yakındoğu mirasını kanıtlamak üzerine çalışmışlardır.<sup>9</sup>

XIX. yüzyıla gelindiğinde müze ve eski eser fikri Avrupa'nın büyük bölümünde benimsenmiştir.<sup>10</sup> Osmanlı İmparatorluğu'nda ise eski eserlerin bir yerde toplanıp teşhir edilmesi fikri de yine Batılılaşma hareketinin bir sonucudur.<sup>11</sup> Eski eserlerin toplanmasının resmiyet kazanması ise ancak 1840 yılında olmuştur.<sup>12</sup>

Osmanlı İmparatorluğu'nda müze fikri Sultan Abdülmecit'in 1845 yılında Yalova'ya yaptığı ziyaret ile olmuştur. Sultan Abdülmecit gezi esnasında yerde yazılı mermer taşlar görmüş ve bu taşların Kral Konstantin'in isminin yazılı olduğu eserler olduğunu öğrenmesiyle bu taşları toplattırıp İstanbul'a göndermiştir.<sup>13</sup> 1846 yılında Ahmet Fethi Paşa tarafından bu taşlar Aya İrini Kilisesi'ne konulmuş ve böylece ilk müzecilik hareketi

<sup>7</sup> Biray Çakmak, "Adnan Şişman, Tanzimat Dönemi'nde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s.268-270; Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005, s.5.

<sup>8</sup> Nur Akın, "Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu*, (Yay. Haz. Zeynep Rona), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, s. 233; Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği* (1876-1914), Kömen Yay., Konya 2009, s. 16.

<sup>9</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği Müzeler, Arkeoloji ve Tarihinin Görselleştirilmesi*, (çev. Esin Soğancılar), İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.60-67; Ali Sönmez, *Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Kaçakçılığı Truva Örneği*, Kriter Yay., İstanbul 2014, s. 18..

<sup>10</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s. 28.

<sup>11</sup> Ed. Ara Altun, *Türkiye'de Müzecilik*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2007, s.799.

<sup>12</sup> Ali Sönmez, *Osmanlı Devleti'nde...*, s.8.

<sup>13</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, s. 81.

başlamıştır.<sup>14</sup> Ahmet Fethi Paşa bu müzeyi Mecma-ı Asâr-ı Atika ve Mecmâ-ı Esliha-ı Atika olarak ikiye ayırmıştır.<sup>15</sup> Aya İri ni Kilisesi'nde müze oluşturan Tophane Müşiri Ahmet Fethi Paşa, Paris ve Viyana Sefaretlerinde uzun yıllar kalmış, Londra ve Moskova'da bulunmuş asker bürokrattır. 1857 yılında Ahmet Fethi Paşa'nın ölmesiyle müze bir süre ilgisiz kalmış ve eserlerin bakımı askerlere bırakılmıştır.<sup>16</sup>

Sadrazam Ali Paşa (1868-1871) döneminde Maarif Nazırı olan Safvet Paşa tarafından müze yeniden teşkilatlandırılmıştır.<sup>17</sup> Antik Çağ eserlerinden meydana gelen müze 1869 yılında "Müze-i Hümayun" adını almıştır, müze tabiri daha önce 1866 yılında "Müzehane" adında bir yerin kurulmasıyla kullanılmış fakat bu fikir hayata geçirilememiştir.<sup>18</sup> 1869 yılında oluşturulan Müze-i Hümayun müdürlüğüne Galatasaray Sultanisi Muallimlerinden Edward Goold adlı bir İngiliz getirilmiştir.<sup>19</sup>

Kültürlü ve bilgili bir aileden gelen Galatasaray Sultanisi Muallimlerinden Edward Goold 3000 Frank maaşla 30 Haziran 1869 yılında ilk müze müdürü olarak işe başlamıştır. Aynı zamanda öğretmenlik mesleğine de devam ederken 147 eserin tasnifini ve müzenin bir kataloğunu hazırlamış taş basması olarak yayınlamıştır.<sup>20</sup> Bu arada da Maarif Nazırı Safvet Paşa Anadolu'nun çeşitli yerlerine tezkereler göndererek eski eserleri İstanbul'a toplatmıştır.<sup>21</sup> Edward Goold da müdürlük görevinin yanında Kapıdağ Yarımadası'ndaki Kyzikos harabelerinden ve Marmara Adası, Tekirdağ bölgelerinden eski eser getirmekle görevlendirilmiştir.<sup>22</sup> Ali Paşa'dan sonra yerine sadrazam olan Mahmut Nedim Paşa müze müdürlüğünü lağvederek Terenzio adında bir ressamı müzeyi muhafaza etmesi için görevlendirmiş böylece Goold'un da görevine son verilmiştir.<sup>23</sup>

1872 yılında Sultan Abdülaziz müze müdürlüğünü lağveden Mahmut Nedim Paşa'yı azletmiş ve yerine Tanzimat'ın önemli isimlerinden olan Mithat Paşa'yı sadrazamlık

<sup>14</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 32; Ara Altun, *Türkiye'de Müzecilik*, s. 799.

<sup>15</sup> Tahsn Öz, *Ahmet Fethi Paşa Ve Müzeler*, Milli Eğitim Yay., İstanbul 1948, s. 7-8.

<sup>16</sup> Tahsn Öz, *Ahmet Fethi Paşa...*, s. 6; Aziz Ogan, *Türk Müzeciliğinin 100 üncü Yıldönümü*, İstanbul 1947, s.3; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış Ve Osman Hamdi*, Cilt: I, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor Ve Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul 1995. s.231.

<sup>17</sup> Süleyman Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Arkeolojik Kazı ve Müzecilik Faaliyetleri", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, Beta Basım Yayını, İzmir 1999, s.458.

<sup>18</sup> Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'a Nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Yayına Haz: M. Münir Aktepe, Cilt:2, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989, s. 90; Sümer Atasoy, "Türkiye'de Müzecilik", s. 1458.

<sup>19</sup> Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", *Tanzimattan Cumhuriyet Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 6, İstanbul 1985, s.1599.

<sup>20</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*, ICOM Yayınları, İstanbul 1965, s.15.

<sup>21</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.231; Ara Altun, *Türkiye'de Müzecilik...*, s.801.

<sup>22</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.233; Aziz Ogan, *Türk Müzeciliğinin...*, s. 4.

<sup>23</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi...*, s. 15; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya ...*, s.233.

görevine getirmiştir.<sup>24</sup> Aynı yıl müze müdürlüğü tekrar oluşturularak başına Philipp Anton Dethier müdür olarak atanmıştır.<sup>25</sup>

İstanbul Avusturya Lisesi müdürü olan Dethier Alman asıllı olup Berlin Üniversitesi'nde tarih, klasik dönem, filoloji, arkeoloji ve sanat tarihi gibi alanlarda eğitim görmüştür.<sup>26</sup> İstanbul'da arkeoloji ile meşgul olan Dethier'in namuslu fakat silik bir karakter olduğunu belirten Remzi Oğuz Arık, müzecilik açısından incelemeye değer işleri olduğunun da altını çizmiştir.<sup>27</sup> Ölümüne kadar müdürlük görevini sürdürmüş olan Dethier Müze-i Hümayun'un halka açılmasını sağlamış, müzecilik ve kazı işleri ile ilgilenmiş bunun yanında ise eski eserler ve tarih alanında da birçok yazı yazmıştır.<sup>28</sup>

Müze için eski eser toplanan Dethier bunun için ajanlar tutmuş, kendisi de 1873 tarihinde Kıbrıs'tan çoğunluğu heykel olan 88 sandık eski eseri satın alarak getirmiş ve Goold'un müdürlük döneminde 160 olan eser sayısını 650'ye çıkarmayı başarmıştır.<sup>29</sup> Eserlerin sayıca artması ile Aya İrini Kilisesi artık yetersiz kalmıştır. Ayrıca Kilisenin rutubetli olması ve eserlerin rutubetten zarar görmesi ihtimali göz önünde bulundurularak müzenin Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan Çinili Köşk'e taşınması fikri ortaya çıkmıştır.<sup>30</sup> Çünkü yeni bina yapmanın maliyeti, zaten var olan Köşk'ü tamir ettirmekten daha masraflı olacaktır buna binaen 1875 yılında Köşk'ün tamiratına başlanmış, binanın özelliğini yitirmeden onarılması için Avrupalı bir mimar olan Montrano ile anlaşmıştır.<sup>31</sup> Montrano kendisine yardım etmek için Ermeni kalfaları çalıştırmıştır.<sup>32</sup> Binanın eski düzeninin bozulmaması için bir mimarla anlaşılmasına rağmen binanın ön kısmına çift çıkışlı mermer merdiven yapılmış bazı kapılar yıkılıp yeni kapılar ve yeni pencereler eklenmiş yani bina tahrip edilmiştir.<sup>33</sup> 1875'te taşınma işleminin başladığı ancak 1880 yılına kadar devam etmiştir.<sup>34</sup> Aya İrini Kilisesi ise Askeri Müze olarak

<sup>24</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.108.

<sup>25</sup> Remzi Oğuz Arık, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1953, s. 2. Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı, ICOM Yayınları, Ankara 2008*, s.23.

<sup>26</sup> Semavi Eyice, "İstanbul Arkeoloji Müzelerinin İlk Müdürlerinden Dr. Ph. Anton Dethier Hakkında Notlar", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, İstanbul 1960, s. 47; Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.109.

<sup>27</sup> Remzi Oğuz Arık, *Türk Müzeciliğine...*, s.2; Süleyman Özkan, *Osmanlı Devleti'nde...*, s.459.

<sup>28</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...* s.248.

<sup>29</sup> Edhem Eldem, "Dethier'in Schliemann ve Cesnolo İle Mücadelesi", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:2, 2013, s. 34; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.235.

<sup>30</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi...*, s.16.

<sup>31</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.115.

<sup>32</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi*, s.13.

<sup>33</sup> Tahsn Öz, *Ahmet Fethi Paşa...*, s.9.

<sup>34</sup> Sümer Atasoy, "Türkiye'de Müzecilik", s. 1459.

varlığını sürdürmüştür.<sup>35</sup> II. Abdülhamit zamanında Sadrazam Said Paşa öncülüğünde 16 Ağustos 1880 tarihinde resmi olarak açılan müzeden 100 para giriş ücreti alınması düşünülmüşse de 2,5 kuruş alınmasına karar verilmiştir.<sup>36</sup> Müzenin açılış konuşmasını yapan Maarif Nazırı Münif Paşa, yabancılar tarafından yurt dışına götürülen eserlere ve Osmanlı Devleti'nin daha önce kazı çalışmalarına pek önem vermediğine, aslında arkeolojik eserlerin beşiği sayılabilecek ülkemizde arkeolojinin faydasının öğrenilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.<sup>37</sup>

Dethier döneminin önemli olaylarından biri de müze kurulunun oluşturulmasıdır. Eski eserlerin zarar görmeden Çinili Köşk'e taşınması, yönetimin sağlanması ve müzedeki eserlerin korunması ve kapsamlı araştırmaların yapılabilmesi için bir kurul oluşturulması kararlaştırılmıştır.<sup>38</sup> 1878 yılında oluşturulan Müze Kurulu şöyledir:<sup>39</sup>

- Müze Müdürü Mösyö Dethier
- Müze Muhafızı Köçeoğlu Kirkor Efendi
- Meskûkât Memuru Sebilyan Efendi
- Altıncı Daire Belediye Reisi Hamdi Beyefendi
- Şura-yı Devlet azasından Kara Todori Efendi
- Meclis-i Maarif azasından Faziletli Mustafa Efendi
- Rasathane memurlarından Mösyö Mosali
- Nafia Meclisi Başkâtibi Mösyö Dölone

Bu kurula ek olarak bir de müfettiş atanmış ve diğer üyelerin de bilgili ve kültürlü kimseler olmasına özen gösterilmiştir. Dethier döneminde müze personelinin sayısı artmaya başlamıştır.<sup>40</sup>

1869 yılında Dethier' in müdür olmasından önce bir tüzük hazırlanması söz konusu olmuştu hatta bu tüzüğün hazırlandığı fakat yayınlanmadığı bazı kaynaklarda<sup>41</sup> geçerken Hüseyin Karaduman makalesinde 1869 Nizamnamesinin yayınlandığını kanıtlayan

<sup>35</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi...* s.13.

<sup>36</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi...* s.14.

<sup>37</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...* s.241-242.

<sup>38</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...* s.250-251.

<sup>39</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi...* , Belge:23, s.61.

<sup>40</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...* , s.248.

<sup>41</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...* , s. 243; İsmail Günay Paksoy, "Bazı Belgeler Işığında Osmanlı Devleti'nin Kültür Mirası Politikası Üzerine Düşünceler", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi, 17-18 Aralık 1992*, (Yay. Haz. Zeynep Rona), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, s.207.

belgeler sunmuştur.<sup>42</sup> Osmanlıca ve Fransızca olarak yayınlanan bu nizamnamenin ilk maddelerinde eski eserin tanımlaması yapılmış ve eski eserler meskûkât ve diğer eşyalar olarak ayrılmıştır.<sup>43</sup> Diğer maddeler ise eski eser kaçakçılığını önlemekten ziyade yurt dışına çıkarılmasına fırsat verecek nitelikte idi. Bulunan eski eserin üçte biri devlete üçte biri çıkararak kişiye diğer üçte biri de arazi sahibine verilecektir dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu bu nizamnameyle stratejik denetim kurmayı başaramaz.<sup>44</sup>

1874 Asâr-ı Atika Nizamnamesi çıkarılmış fakat yine de her şey istenildiği gibi olmamıştı çünkü kazı ve onarım yapacak nitelikli eleman çok azdı bu da bir müze okulu açma fikrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.<sup>45</sup> Maarif Nezareti'nin Meclis-i Kebir-i Maarif şubesi tarafından 1875 yılında '*Asar-ı Atika Mektebi*' namıyla kurulacak müze okulu için bir tasarı hazırlanmıştır.<sup>46</sup> Okulun yönetmeliğinde yer alan bazı maddeler şunlardır: *Bu okula alınacak öğrencilere Fransızca, eski Yunanca, Latince dilleri öğretilecek, okulun öğretim süresi 2 yıl olacak ve alçı, fotoğraf ve kazı işleri öğretilecek, ayrıca öğrencilere aylık ikişer yüz kuruş öğretmenlere de senelik kırk sekiz bin kuruş maaş verilecektir.*<sup>47</sup> Okula dair bir nizamname hazırlanmasına rağmen okul açılmamıştır. Okulun açılmaması, Çinili köşke yapılan harcamalar nedeniyle okula ayıracak bütçenin kalmaması, Dethier'in okul projesine çok ilgi gösterememesi gibi sebeplere bağlanmaktadır.<sup>48</sup> Okul açılmasa da böyle bir fikrin ortaya çıkmış olması dahi önemli bir aşamadır.<sup>49</sup>

Osmanlı İmparatorluğu henüz müze kurmaya çalışırken Bağdat ve Musul'da 1842'den itibaren kazıların yapılmakta olduğu ve çıkarılan eserlerin yağma edildiği bilinmektedir.<sup>50</sup> Tabi ki bulunan eserler yabancılar tarafından yurt dışına çıkarılıyordu. Çünkü bunları takip edebilecek ya da engelleyebilecek bir kanun bulunmamaktaydı.<sup>51</sup> Buna örnek olarak Schliemann'ın Truva'da 1873 yılında bulup Atina'ya kaçırdığı Priamos

<sup>42</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Hüseyin Karaduman , "Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi", Cilt:25, Sayı:29, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Ankara 2004, s. 80-96.

<sup>43</sup> Ahmet Mumcu, "*Eski Eserler...*", s.70.

<sup>44</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.11

<sup>45</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...* s.243-244.

<sup>46</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.244.

<sup>47</sup> Maddeler için ayrıntılı olarak bakınız; Kamil Su, *Osman Hamdi...*, s.22,73.

<sup>48</sup> Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt: 2, Eser Yay., İstanbul 1977, s.595; İbrahim Serbestoğlu- Tuna Açık, "Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayun Mektebi", Akademik Bakış, Cilt: 6, Sayı: 12, 2013, s. 166-167; Kamil Su, *Osman Hamdi...*, s.104; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.244.

<sup>49</sup> Sümer Atasoy, "Türkiye'de Müzecilik", s. 1458.

<sup>50</sup> Kamil Su, *Osman Hamdi...*, s.20.

<sup>51</sup> Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.242.

Hazinesi'ni gösterebiliriz.<sup>52</sup> Schliemann resmi izin alarak 1871 yılında Hisarlık mevkiinde kazılarına başlamıştır. Bu kazı esnasında bulunduğu eserleri 1873 yılında Atina'ya kaçırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bunun üzerine derhal hukuk mücadelesine başlamış ve bu işle ilgili Dethier'i görevlendirmiştir. Yunanistan'da açılan davanın ilk duruşması 1874 yılında gerçekleşmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine sonuçlanmıştır.<sup>53</sup> Daha sonra temyize giden Osmanlı İmparatorluğu bu sefer başarı sağlamış ve mahkeme, eserlerin teslim edilmesine karar vermiştir. Ancak bu süre içerisinde Schliemann eserleri saklamış ve eserler bulunamamıştır. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu tazminat bedelini kabul etmek zorunda kalmış ve Schliemann'a 1876 tarihine kadar kazı izni verilmemiştir.<sup>54</sup> Schliemann'ın hazineyi kaçırmaması devlette büyük tepkilere yol açmış ve nizamnamenin eksiklikleri görülmüştür. Bu da suçun sadece Schliemann'da olmadığını devlet tarafından da gerekli tedbirlerin alınmadığını gösterir. Osman Hamdi Bey dönemine kadar 1869 ve 1874 Nizamnameleri yayınlanmış fakat bu nizamnameler yeterli olmamıştır. Osman Hamdi Bey döneminde sıkı bir denetim başlamıştır. Schliemann, Carl Humann'a 1890 yılında yazdığı bir mektupta artık her şeyin Osman Hamdi Bey'e bağlı olduğunu, onun izni olmadan hiçbir şeyin ilk masadan öteye gidemeyeceğini belirtmiştir.<sup>55</sup>

1880 yılında Dethier hastalanmış ve 1881 yılında vefatının ardından yerine kimin geçeceği konusu gündeme gelmiştir. Berlin Müzesi'nden Dr. Millhofer'la görüşmelere başlanmış ve sözleşme imzalanma aşamasında iken Osman Hamdi Bey Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanmıştır.<sup>56</sup>

<sup>52</sup>Remzi Oğuz Arık, *Turuva Kılavuzu*, MEB Yayınları, İstanbul 1953, s.47; Ali Sönmez, "Truva Hazinesinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası", *OTAM*, Sayı: 29, 2011, s.221-222.

<sup>53</sup> Ali Sönmez, "Truva Hazinesinin...", s. 221-223.

<sup>54</sup> Ali Sönmez, "Truva Hazinesinin...", s. 224-225.

<sup>55</sup> Nur Akın, "Osman Hamdi Bey...", s.233-239; Ahmet Yüksel, "II. Abdülhamit Döneminde Bilimsel, Kültürel ve Turistik Amaçlarla Osmanlı Ülkesine Gelen Almanlar", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2012, s. 418.

<sup>56</sup> Nezih Başgelen, *Ölümünün 100. Yıldönümünde Osman Hamdi Bey Yaptığı Kazılar- Bulduğu Eserler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s.5; Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği*, s.121; Recep Yıldırım- Abdullah Martal, "Osmanlı Yönetiminin...", s.1101.

## BÖLÜM I

### İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE KALAN MİRAS

#### 1.Osmanlı İmparatorluğu'nda Osman Hamdi Beyle Değişen Eser Anlayışı

Devlet adamı olan İbrahim Edhem Paşa'nın en büyük oğlu olan Osman Hamdi Bey, 1842'de İstanbul'da doğmuştur. Başarılı bir eğitim hayatı sürdüren Osman Hamdi, 1860 yılında hukuk eğitimi almak için Paris'e gitmiş, bununla beraber Belgrad, Viyana gibi önemli şehirlerde bulunmuş ve kendini sanatsal anlamda geliştirmiş bir kişidir.<sup>57</sup> 1867'de Paris'te düzenlenen Dünya Sergisi'ne 'Çingenelerin Molası, Pusuda Zeybek ve Zeybeğin Ölümü' adlı üç tabloyla katılarak resim konusunda oldukça yetenekli olduğunu kanıtlamıştır.<sup>58</sup> 1869'da İstanbul'a dönen Osman Hamdi Bey Bağdat Valisi Mithat Bey'in kendisine teklif ettiği Vilayet-i Umur-u Ecnebiye Müdürlüğü'nü kabul etmiş ve Bağdat'a gitmiştir. 1871 yılında tekrar İstanbul'a dönen Osman Hamdi Bey Teşrifat-ı Hariciye Müdür Muavini olmuştur.<sup>59</sup> 1873 yılında Viyana'da açılan sergide Sultan Abdülaziz tarafından sergiye komiser olarak gönderilmiştir. Osman Hamdi ülkesine döndükten sonra da güzel sanatlar alanında çalışmaya devam etmiştir. 1875 yılında Hariciye Umur-u Ecnebiye Kâtipliğine atanan Osman Hamdi Bey 1876 yılında ise Matbuat-ı Ecnebiye Müdürlüğü'ne atanmıştır.<sup>60</sup> 1877 yılında da Beyoğlu Altıncı Daire Belediye Müdürü olan Osman Hamdi bulunduğu görevleri başarılı bir şekilde idame ettirmesi ve yurt dışında bulunması gibi sebeplerden Müze-i Hümayun müdürlüğüne layık görülmüştür.<sup>61</sup> 1888 yılı eylül ayında Altıncı Daire Müdürlüğünü bırakarak Müze-i Hümayuna müdür olarak atanmış ve hemen çalışmalara başlamıştır.<sup>62</sup> Osman Hamdi'nin müze müdürlüğüne atanmasıyla ilgili Paris'te yayınlanan bir dergide "II. Abdülhamit'in tayin konusunda çok doğru bir kişi seçtiği, Osman Hamdi'nin müdürlüğüyle beraber Osmanlı Devleti'nin müzecilik anlamında ilerleme kaydedeceği ve İstanbul'un önemli sanat eserleri merkezi olacağı" kaydedilmiştir.<sup>63</sup> Daha önce de müze kurulunda görev almış olan Osman Hamdi Çinili Köşk'te düzenlemeler yapmış, 1882'de Sanayi-i Nefise adında Güzel Sanatlar Okulu

<sup>57</sup>Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2010, s. 432 ; Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", *Belleten*, Cilt: 24, Ankara 1960, s. 294.

<sup>58</sup>Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey...*, s. 432.

<sup>59</sup>Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.212.

<sup>60</sup>Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", s. 293.

<sup>61</sup>Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey...*, s.44; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.209-212.

<sup>62</sup>Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s.35.

<sup>63</sup>Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya...*, s.253.

kurmuştur.<sup>64</sup> Bu okul tarihi eserler hakkında bilgi veren ve sanat alanında öğrencilerin gelişmesini sağlayabilecek niteliklere sahip bir okuldur.<sup>65</sup>

Osman Hamdi Dönemi'nin en önemli özelliklerinden birisi de 1884 tarihli Asâr-ı Atika Nizamnamesini düzenletmiş olmasıdır. Bu nizamname kazı yapana ve arazi sahibine pay verilmesini ayrıca eski eserlerin yurt dışına çıkarılmasını engellemek için düzenlenmiştir.<sup>66</sup> Yabancı tacirler bu düzenlemeden rahatsız olmuş ve saraydan kişilerle irtibata geçerek nizamnamenin tam anlamıyla uygulanmasını engellemişlerdir.<sup>67</sup> 1884 Nizamnamesi ile tarihi eserlerin sahibinin devlet olduğu belirlenmiştir. 1906 yılındayeni bir nizamname yayınlanmıştır.<sup>68</sup> Bu nizamnameyle tarihi eserlerin ve müzenin tanımı yapılmıştır. Ayrıca ilk kez İslami eserler devlet malı sayılmıştır. Çıkarılan eserlerin mülkiyeti konusu net bir karara bağlanmıştır. Bu nizamname 1973 yılına kadar kullanılmıştır.<sup>69</sup>

Osman Hamdi dönemi arkeoloji çalışmaları açısından da önemlidir. 1883-1895 yılları arasında müzeyi zenginleştirmek amacıyla birçok kazı yapmıştır.<sup>70</sup> Bu kazılardan biri Mayıs ayında gerçekleştirilen Nemrut Dağı kazısıdır. Bu kazı esnasında bulunan eski eserlerin çoğunu Müze-i Hümayuna taşıyan. Osman Hamdi, kazıdan döndükten sonra çalışmalarını kitap olarak yayınlamıştır.<sup>71</sup> 1887 yılında ise Lübnan'da Sayda bölgesinde kazı yapan Osman Hamdi, lahitlerin bulunduğu bir mezar odası bulmuş ve bu lahitleri çıkarabilmek için bir yer altı yolu açtırmıştır. 7'sini orda bırakarak 11 tanesini İstanbul'a götürmeyi başarmıştır. Getirilen en önemli lahitler şunlardır: İskender Lahdi, Ağlayan Kadınlar Lahdi, Satrap Lahdi, Lykia Lahdi, Antropoit Lahitler, Tabnit Lahdi.<sup>72</sup>(EK-1) Bu eserlerin İstanbul'a getirilmesinden sonra eserlerin Çinili Köşke sığmamasıyla köşkün karşısına yeni bir müze inşa edilmeye başlanmıştır.<sup>73</sup> 1891'de yapımı tamamlanan müze (Müze-i Hümayun), Türkiye'nin ilk müze binası olarak tarihe geçmiştir.<sup>74</sup> Çinili Köşk ise

<sup>64</sup> Osman Nuri Ergin, Türk Maarif Tarihi, Cilt:3-4, Eser Yay., İstanbul 1977, s. 1124.

<sup>65</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.210.

<sup>66</sup> Bayram Nazır, "Osmanlı Devleti'nde Müzeciliğin Doğuşu ve Dersaadet Numunehane-i Osmani", *History Studies International Journal of History*, 2010, s. 104.

<sup>67</sup> Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", *Belleterin*, Cilt: XXIV, Sayı: 94, TTK, Ankara 1960, s. 295.

<sup>68</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.165-166.

<sup>69</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devleti'nde...", s. 391; Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski...*, s. 79; Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin...*, s. 55-56.

<sup>70</sup> Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", s. 295.

<sup>71</sup> Nezhil Başgelen, *Ölümünün 100. Yıldönümünde...*, s. 7-13.

<sup>72</sup> Nezhil Başgelen, *Ölümünün 100. Yıldönümünde...*, s. 25.

<sup>73</sup> Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", s. 296.

<sup>74</sup> Gürsoy Şahin, "Avrupalıların Osmanlı...", s.105.



İslami eserlere tahsis edilmiştir.<sup>75</sup> Osman Hamdi döneminde Müze-i Hümayun' un Konya ve Bursa şubeleri de açılmıştır.<sup>76</sup>

Osman Hamdi Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nda eski eser anlayışını büyük çapta değiştirmeyi başarmış önemli bir kişiliktir. Ayrıca Avrupa ve Amerika ilk defa bir Türk arkeoloğu yani Osman Hamdi'yi tanımıştır. 1906 yılında müze müdürlüğünün 25. yılını kutlayan Osman Hamdi Bey'in 1910 yılında vefatıyla birlikte yerine kardeşi Halil Edhem Bey atanmıştır.<sup>77</sup>

## 2. Halil Edhem Dönemi

Halil Edhem 1892 yılında müdür yardımcısı olarak geldiği görevi abisinin ölümüyle devralmış ve 1910- 1931 yılları arasında müze müdürlüğü görevini sürdürmüştür.<sup>78</sup> Halil Edhem Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğü'ne de ağabeyinin yerine devam etmiştir.<sup>79</sup> Ayrıca Halil Edhem ağabeyinin yapmak istediği Paris, Berlin, Münih, Madrid, Viyana gibi müzelerde bulunan ünlü tabloların Türk ressamlar tarafından kopya edilmesi projesini gerçekleştirmiş ve 89 eseri oluşturan Elvâh-ı Nakşiyye Koleksiyonu'nu oluşturmuştur.<sup>80</sup> Müze-i Hümayun' un sikke ve madalya koleksiyonlarını arttırmak için çok emek vermiş ve bu konuda geniş bilgi sahibi olmuştur.<sup>81</sup>

Böylelikle 1912 yılında Halil Edhem sayesinde yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve “*Muhafaza-i Abidat Hakkında Nizamname*” yürürlüğe konmuştur. Taşınmaz kültür varlıklarını korumak ve bunu yasalarla teminat altına almak için yayınlanmıştır. Nizamnamenin işleyişini kontrol etmek amacıyla 1917 yılında da “*Muhafaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Daimisi*” yani “*Eski Eserleri Koruma Sürekli Kurulu*” kurulmuştur.<sup>82</sup> 1914 yılında ise Vakıflar İdaresi çeşitli vakıf yerlerindeki eski eserleri toplatarak Evkaf Müzesi'ni “*Türk İslâm Eserleri Müzesi*” kurmuştur.<sup>83</sup>

1916'dan sonra her yıl Devlet Resim Sergisi açılmış ve iki konservatuar kurulmuştur.<sup>84</sup> Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında Amerikalılar tarafından Sard bölgesinde

<sup>75</sup> Arif Müfid Mansel, “ Osman Hamdi...”, s. 297.

<sup>76</sup> Ara Altun, *Türkiye'de Müzecilik*, s. 805.

<sup>77</sup> Arif Müfid Mansel, “ Osman Hamdi...”, s. 299.

<sup>78</sup> Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt:2, s.41-42; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 121-135.

<sup>79</sup> Ed. Ara Altun, *Türkiye'de Müzecilik...*, s. 805.

<sup>80</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 329.

<sup>81</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 327.

<sup>82</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 132-133.

<sup>83</sup> Tahsin Öz, “Atatürk ve Türk Sanatları”, *Belleten*, Cilt: LII, Sayı:204, Ankara 1988, s.1123.

<sup>84</sup> Baskın Oran, *Atatürk Milliyetçiliği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990, s.50-51.

yapılan kazıdan çıkarılıp kaçırılan eserler, 1924 yılında teslim edilmiş ve bu 53 sandık eserin iadesi yapıldıktan sonra Amerikalı arkeologlara Halil Edhem döneminde tekrar kazı izni verilmiştir.<sup>85</sup> Halil Edhem başarılı ve aktif bir müdür olarak işine Cumhuriyetle birlikte de devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete pek çok eser devrolmuştur.

### 3. Osmanlı'dan Günümüze Kalan Tarihi Eserlerden Bazıları

Osmanlı İmparatorluğu ve öncesinde Anadolu'ya yerleşen halklar pek çok eser inşa etmişlerdir. Bu eserlerin hepsi tarihi miras olarak Cumhuriyete intikal etmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde eski eserlere önem verilmiş ve bu eserlerin muhafazası sağlanmıştır.

Halifeliğin kaldırıldığı kanun olan 3 Mart 1924 tarihli 431 numaralı kanunda, Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan kasır, saray ve bütün Asâr-ı Atika'nın millete intikal ettiği belirtilmiştir.<sup>86</sup> Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok sayıda eser intikal etmiştir. Fakat sınırlamak açısından İstanbul'da bulunan eserlerin bazıları şunlardır:

#### 3.1. Bizans- Roma Eserleri

**Galata Kulesi:** Bizans İmparatoru Anastasius tarafından 528 yılında yapılmış olan bu kule Cenevizliler döneminde tarih sahnesine çıkmıştır. 1348 yılında İsa Kulesi adıyla tekrar restore edilmiştir. Günümüzdeki şeklini ise 1400'lü yılların ikinci yarısında almıştır. Bu kule Osmanlı'nın eline geçtikten sonra bir süre barınak bir süre de rasathane olarak kullanılmıştır. XVII. yüzyılda ise Hezarfen Ahmet Çelebi uçuş denemelerini buradan gerçekleştirmiştir.<sup>87</sup>

**Kız Kulesi:** Üsküdar'da bir adacık üzerine inşa edilen bu yapı İstanbul'un simgesi durumundadır. Kulenin üzerinde bulunduğu alanın ismi ilk kez M. Ö. 411 yılında Atina-Sparta Savaşı sırasında geçmektedir. Fakat o zamanlar üzerinde böyle bir yapının olmadığı bilinmektedir. Bizanslılar 12. Yüzyılda buraya bir savunma kulesi yaptırmıştır. Fatih Sultan Mehmet ise İstanbul'u fethettikten sonra bu kuleyi yıktırıp kendisi yeni bir bina yaptırmıştır. Kaleye benzeyen bu yapı Osmanlı İmparatorluğu döneminde fener olarak kullanılmasının yanı sıra merasimlerde top atışı da bu kaleden yapılmaktadır. Zamanla

<sup>85</sup> Arif Müfid Mansel, "Halil Edhem ve Sard Eserleri", *Halil Edhem Hatıra Kitabı*, Cilt: 2, TTK, Ankara 1948, s.1-12.

<sup>86</sup> Resmi Gazete, 6 Mart 1924.

<sup>87</sup> Semavi Eyice, "Galata Kulesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 359-363.

hasar gören bu kale padişahlar tarafından tamir ettirilerek günümüze kadar varlığını korumuştur.<sup>88</sup>

**Yerebatan Sarnıcı:** Bizans İmparatoru I. İustinianus 527-565 yılları arasında inşa ettirmiştir. Kayalıkların oyulmasıyla yapılan ve Bazilika adı verilen bu sarnıç suyun içinden yükselen sütunlar sebebiyle Yerebatan Sarnıcı adını almıştır. Şehrin su ihtiyacının karşılanması için yaptırılmıştır. Sütunların ikisinde bulunan Medusa Başı Roma Döneminin mimarisine aittir. Günümüze kadar bu sarnıç korunarak gelmiştir.<sup>89</sup>

**Aya İrini Kilisesi:** Topkapı Sarayı'nın avlusunda bulunan bu kilise IV. Yüzyılda I. Constantinus tarafından yaptırılmıştır. Ayasofya'dan sonra ikinci büyük kilisedir. Bir yangında gördüğü hasar sebebiyle 530'lu yıllarda I. İustinianos tarafından tekrar tamir ettirilmiştir. Camiye dönüştürülmeyen bu yapı Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk müze binası olmuştur. Ahmet Fethi Paşa tarafından 1846 yılında Mecma-ı Asâr-ı Atika ve Mecma-ı Esliha-ı Atika adında iki şubeden oluşan bir müze kurulmuştur. Binanın yetersiz kalmasıyla müze Çinili Köşke taşınmış ve Aya İrini Kilisesi askeri müze olarak 1908 yılından itibaren kullanılmıştır.<sup>90</sup>

**Ayasofya Müzesi:** Bizans İmparatoru I. Constantinus tarafından IV. Yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen kilise, Bizans İmparatorluğu'nun İstanbul'da yaptığı en büyük kilisedir. Büyük Kilise olarak adlandırılan yapı, V. yüzyılda Sophia adıyla anılmaya başlanmıştır. Aynı yere tam olarak 3 defa kilise inşa edilmiştir. Bugünkü bina ise 527-565 yılları arasında yaptırılmıştır. İmparator I. İustinianus kilisenin yapımı için tüm yurda haber göndermiş ve en güzel sütunları toplatarak binayı inşa ettirmiştir. Osmanlı'nın eline geçmesi ise Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle gerçekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmet kiliseyi camiye dönüştürmüştür. İçerisine ise minber, mihrap gibi yapılar eklenmiştir. II. Selim döneminde iki minare ilave edilmiştir. 1935 yılında ise Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle müzeye çevrilmiş ve ziyarete açılmıştır.<sup>91</sup>

<sup>88</sup> Çelik Gülersoy, "Kız Kulesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 10-12.

<sup>89</sup> Semavi Eyice, "Yerebatan Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 503-504.

<sup>90</sup> Erdem Yücel, "Aya İrini Kilisesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 433-435.

<sup>91</sup> Semavi Eyice, "Ayasofya", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 446-457.

**Khora Kilisesi:** İstanbul Karagümrük'te Ayios Teodoros adında bir kişi tarafından 534 yılında inşa edilmiştir. 1511 yılında II. Bayezid döneminde camiye dönüştürülmüştür. Kariye Camii olarak anılan bu yapı Cumhuriyet Dönemi'nde Thomas Whittemore ve Paul A. Underwood tarafından restore edilmiş ve 1948 yılında müze olarak açılmıştır.<sup>92</sup>

### 3.2. Türk- İslam Eserleri

**Aynalıkavak Kasrı:** Aynalıkavak Sarayı ya da Tersane Sarayı olarak bilinen bu yapının tarihi Bizans dönemine kadar götürülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in (1444-1481) İstanbul'u fethetmesiyle, Osmanlı İmparatorluğu'na intikal etmiş ve burada kurulan Osmanlı Tersanesi'nden dolayı "Tersane Hasbahçesi" adını almıştır. Bu bahçede yapılan ilk kasır I. Ahmet (1603-1617) dönemindedir. Bu bahçede yapılan kasırlar 17. yüzyıldan itibaren "Aynalıkavak Sarayı" ismini almıştır.<sup>93</sup>

Cumhuriyet döneminde korunan bu saray 2010 yılında Türk çalgılarının sergilendiği bir müze haline getirilerek ziyarete açılmıştır.<sup>94</sup>

**Dolmabahçe Sarayı:** Dolmabahçe Sarayı, Abdülmecit döneminde (1839-1861) yaptırılmıştır. 1843 tarihinde yapımına başlanan bu saray 1856 tarihinde tamamlanarak açılışı yapılmıştır. Dolmabahçe Sarayı, yapıldığı tarihten devletin son bulmasına kadar padişahların evi olarak kullanılmıştır. Ayrıca 1927- 1949 yılları arasında Dolmabahçe Sarayı, Cumhurbaşkanlığı makamı olarak kullanılmıştır. Bu sarayda Tarih Kongreleri, tarih sergileri gibi önemli olaylar organize edilmiştir. Atatürk, çalışmalarının çoğunu burada yapmış ve bu sarayda vefat etmiştir. 1984 yılında "müze- saray" olarak ziyarete açılmıştır.<sup>95</sup>

**Yıldız- Çini Fabrikası:** Yıldız Sarayı'nın bahçesinde bulunan fabrika Türk çini ve porselen sanatının gelişmesinde önemli bir merkezdir. Bu fabrikada çok sayıda yabancı ve Türk sanatçılar çalışmıştır. 1895 yılında üretime başlayan fabrika 1908 yılına kadar düzenli

<sup>92</sup> Semavi Eyice, "Kariye Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 466-469.

<sup>93</sup> *Milli Saraylar*, TBMM Vakfı Yayını, İstanbul 1987, s.53-59.

<sup>94</sup> *Milli Saraylar*, s.59.

<sup>95</sup> Çelik Gülersoy, "Dolmabahçe Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1993, s. 89-91.

olarak çalışmıştır. Bu tarihten sonra ise aralıklarla kapanmış olup bu fabrikada üretilen eserler Topkapı Sarayı'nda sergilenmiştir.<sup>96</sup>

**Yıldız Sarayı:** Yıldız Sarayı'nın yapılmış olduğu bu bölge Bizans döneminde de kullanılan bir koruluktur. III. Selim bu korulukta annesi Mihrişah Valide Sultan için "Yıldız" adıyla bir köşk yaptırmıştır. Sultan II. Mahmud (1808-1839), Sultan Abdülmecid (1839-1861) ve Sultan Abdülaziz (1861-1876) dönemlerinde bu köşke bazı yapılar eklenmiş ve Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde Yıldız Sarayı adını almıştır. 1924 yılında Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne tahsis edilmiştir. 1946 yılında Harp Akademileri'ne bırakılan saray, 1978 yılında Kültür Bakanlığına devredilmiştir.<sup>97</sup>

**Topkapı Sarayı:**1460'lı yıllarda sarayın yapımı başlamış 1478 yılında tamamlanmıştır. Fatih'in İstanbul'u fethetmesinden itibaren Sultan Abdülmecid'e kadar devletin idare, eğitim ve sanat merkezi olarak kullanılmıştır<sup>98</sup>. 3 Nisan 1924 yılında müze haline getirilmiştir. Topkapı Sarayı, mimari yapıları, koleksiyonları ve yaklaşık 300.000 arşiv belgesi ile dünyanın en büyük saray-müzelerinden biridir. Ayrıca dış surlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda müze olarak hizmet veren Çinili Köşkü barındırmaktadır. Çinili Köşk, 1875 ile 1891 yılları arasında *Müze-i Hümayun* olarak kullanılmıştır.<sup>99</sup>

**Beylerbeyi Sarayı:** Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) isteği konukevi olarak yapılan bu sarayda, Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamit döneminde yabancı devlet adamları misafir edilmiştir. Sırp Prensi, Karadağ Kralı, Fransız İmparatoriçesi Eugene gibi önemli devlet adamları bu sarayda ağırlandı. <sup>100</sup> Ayrıca Beylerbeyi Sarayı, Dolmabahçe Sarayı ve Topkapı Sarayı müze olarak kullanılan yapılardır. <sup>101</sup>

<sup>96</sup> Önder Küçükerman, "Yıldız Çini Fabrikası", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Cilt: 7, s. 515-516.

<sup>97</sup> Afife Batur, "Yıldız Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Cilt: 7, s. 520-526; *Milli Saraylar*, s. 66-70.

<sup>98</sup> Doğan Kuban, "Topkapı Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Cilt: 7, s. 280-291.

<sup>99</sup> Deniz Esemeli, "Topkapı Sarayı Müzesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Cilt: 7, s. 292.

<sup>100</sup> *Milli Saraylar*, s.26-32.

<sup>101</sup> Afife Batur, "Beylerbeyi Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1993, s. 206-210.

Beylerbeyi Sarayı Cumhuriyet döneminde de misafir evi olarak kullanılmaya devam edilmiş ve 1934’de Türkiye’ye gelen İran Şahı Pehlevi, Atatürk tarafından bu sarayda misafir edilmiştir.<sup>102</sup>(EK-2)

Osmanlı’dan Cumhuriyete sadece tarihi eserler değil arkeolojik kazılarda intikal etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleştirilen kazıların pek çoğuna Cumhuriyet döneminde devam edilmiştir.

#### 4.Osmanlıdan Cumhuriyete Kalan Arkeolojik Kazılardan Bazıları

Osmanlı İmparatorluğu’nda arkeoloji anlayışı XIX. Yüzyıldan itibaren Tanzimat’ın ilan edilmesinden sonraki değişim sürecinde gelişmeye başlamıştır. Avrupa’da Rönesansla gelişen eski eser anlayışı neticesinde de Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yabancı bilim adamları tarafından pek çok kazı yapılmıştır. Bu kazılardan bazıları şunlardır:

**Kültepe Hafriyatı:** Kültepe’deki ilk kazılar 1893-1894 yılında E. Chantre tarafından başlamıştır. H. Winkler ve H. Grothe gibi arkeologlar da bölgede çalışmıştır.<sup>103</sup> 1925 yılında ise kazı çalışmalarına B. Hrozny devam etmiştir. Kültepe’deki Türk çalışmaları ise 1948 yılında Tahsin Özgüç tarafından başlatılmıştır.<sup>104</sup>

**Alacahöyük Hafriyatı:** 1835 yılında Wilham Hamilton tarafından keşfedilen bölgede, kazı çalışmaları 1907 yılında başlamıştır. H. Winkler ve Makridi Bey bölgede kazı yapmışlardır.<sup>105</sup>Daha sonra ise 1935 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından bölgede kazı çalışmalarına devam edilmiştir.

**Truva Hafriyatı:** 1869 tarihinde Schliemann Çanakkale’ye gelmişve 1870’de Truva’yı kazmaya başlamıştır.<sup>106</sup> Daha geniş çaplı kazı yapmak için ABD Büyükelçisi sayesinde izin almış ve 1873’te değerli bir hazine bulmuştur. Bulduğu hazineyi ise Atina’ya kaçırmıştır.<sup>107</sup>Kaçırma olayının öğrenilmesinden sonra Bab-ı Ali tarafından dava açılmış

<sup>102</sup>Milli Saraylar, s.28.

<sup>103</sup> Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Nesa Sarayları ve Mabetheri*, TTK, Ankara 1999, s. 1; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 57.

<sup>104</sup> Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş*, s. 1.

<sup>105</sup> Remzi Oğuz Arık, “Alacahöyük Hafriyatının İlk Neticeleleri”, *Belleten*, Cilt: 1, Sayı: 1, TTK Yay., Ankara 1937, s. 210-211.

<sup>106</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s. 84.

<sup>107</sup> Ali Sönmez, “Truva Hazinelelerinin...”, s. 225; Ufuk Esin, “19. Yüzyıl Sonlarında Heinrich Schliemann’ın Troya Kazılar ve Osmanlılar’la İlişkileri”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1993, s. 179-185.

ve 1876 tarihine kadar Schliemann tekrar izin alamamıştır.<sup>108</sup> 1876 tarihinde izin almayı başarmış 1890 yılında ölene kadar kazıya devam etmiştir.<sup>109</sup> 1893 yılında ise W. Dörpfeld kazılara devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise Carl W. Blegen Truva kazılarını devam ettirmiştir.<sup>110</sup>

**Boğazköy Hafriyatı:** 1834'te Boğazköy harabelerini C. Texier keşfetmiş ve daha sonra kazıya devam eden Ernest Chantre tarafından 1894 yılında bölgenin Hititlere ait Hattuşuş şehri olduğu ortaya çıkarılmıştır. Sonraki yıllarda H. Winkler ve Makridi Bey kazıya devam etmişlerdir.<sup>111</sup> Cumhuriyete devrolunan bu kazıya 1931 yılında Kurt Bittel tarafından kapsamlı olarak tekrar başlanmıştır.<sup>112</sup>

**Didim Hafriyatı:** Aydın şehri sınırlarında bulunan Didim'de ilk kazılar 1872 yılında O.Rayet ve A. Thomas tarafından başlamıştır. Daha sonra Haosoulier, T. Wiegand ve M. Schede çalışmıştır. 1924 yılında ise çalışmalara tekrar başlanmıştır.<sup>113</sup>

**Bergama Kazısı:** 1871 tarihinde mühendis olan Carl Human Bergama'da kazı incelemelerine başlamıştır. Humann'a girişimleri sonucunda 1877 yılından 1880 yılına kadar bölgede kazı yapması için ruhsat verilmiştir.<sup>114</sup> Humann kazı sırasında Zeus Sunağını ve otuz kadar kırık parça tapınak bulmuştur. Bunları ülkesine götürmek için diplomatik yollar denemiş ve II. Abdülhamit'in izin vermesiyle eserler Berlin Müzesi'ne gönderilmiştir. Daha sonraları bölgede Alexander Conze, R. Bohn, W. Dörpfeld, H. Hepding, P. Schatzmann gibi arkeologlar çalışmıştır.<sup>115</sup> I. Dünya savaşı sebebiyle çalışmalar duraksamış ve 1927 yılında Prof. Dr. Th. Wiegand başkanlığında tekrar başlamıştır.<sup>116</sup>

**Tilkitepe Hafriyatı:** 1899 yılında bu bölgede W. Bleck tarafından kazı yapılmıştır.<sup>117</sup> Bu kazının sonuçlarına dair pek kayı yoktur fakat bizim için önemli olan kazının Cumhuriyet

<sup>108</sup> Ali Sönmez, "Truva Hazinesinin...", s. 225.

<sup>109</sup> Ufuk Esin, "19. Yüzyıl Sonlarında...", s. 184-185.

<sup>110</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 44.

<sup>111</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 66; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 57.

<sup>112</sup> Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.018.1.2.22.51.12

<sup>113</sup> Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: 2, s. 375; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 58; Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 62.

<sup>114</sup> Wolfgang Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi Ve Yapıları*, (Çev. Suzan Tammer ) Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, s. 309; Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği*, s. 142.

<sup>115</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Wolfgang Radt, *Pergamon : Antik ...*, s. 313-320.

<sup>116</sup> BCA,030.018.1.1.30.60.10; Wolfgang Radt, *Pergamon : Antik ...*, s. 324.

<sup>117</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 51.

Dönemi'nde devam ettirilmiş olmasıdır. 1937 yılında bu bölgede Edward Bowen Reilly tarafından kazılar tekrar başlamıştır.<sup>118</sup>

**Efes Hafriyatı:** 1864 yılında J. T. Wood Efes'te kazıya başlamıştır.<sup>119</sup> Wood'dan sonra da bölgede Avusturya arkeoloji Enstitüsü adına kazılar devam etmiştir.<sup>120</sup> Bu alanda çıkarılan eserler II. Abdülhamit döneminde Viyana'ya götürülmüştür.<sup>121</sup> 1926 tarihinde Efes Kazısı Aziz Ogan ve J. Keil tarafından devam ettirilmiştir.<sup>122</sup>

İmparatorluk topraklarında gerçekleşen bu kazılar neticesinde çıkarılan eserlerin pek çoğu yurt dışına kaçırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu tacirlere engel olabilmek için bazı yasal düzenlemeler yapmıştır.

## 5. Osmanlı İmparatorluğu'nda Eski Eserler İle İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat döneminden itibaren eski eser anlayışında değişiklik yaşanmış artık daha bilinçli olunmaya başlanmıştır. Eski eser konusunun önemini daha önce kavrayan Avrupalılar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki arkeolojik zenginliği ülkelerine taşımak istemiştir. Bu sebeple de yaptıkları kazılar sonucunda çıkarılan eserleri kendi ülkelerine aktarmaya uğramışlardır. XIX. Yüzyıldan itibaren yapılan yasal düzenlemeler ise bunu önlemeye yetmemiştir. Osman Hamdi'den itibaren eski eserler konusunda daha sıkı tedbirler konulmuştur.

Eski eser konusunda hazırlanan ilk nizamname 1869 Asâr-ı Atika Nizamnamesidir.

### 5.1.1869 Asâr-ı Atika Nizamnamesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda eski eserler hakkında düzenleme ilk olarak 1858 yılında Ceza Kanunnamesinde yapılmıştır. Bu kanunnamenin 133. Maddesi “ *Hayrat-ı şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve asar-ı mevzuayıhedm ve tahrib ve yahud bazı mahallerini kırıp rahnedar*” edenleri kapsamaktadır. Buradaki eski eserlerden kasıt sadece kutsal yapılardır.<sup>123</sup> 1858 Ceza kanunnamesinde geçen ve çok kısa değinilen bu ilk

<sup>118</sup> Halit Çal, “Müzeler ve Kazılar”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:3, AKM Yay., Ankara 2009, s. 1309.

<sup>119</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s. 150.

<sup>120</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 63.

<sup>121</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s. 84

<sup>122</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 38.

<sup>123</sup> Ahmet Mumcu, “Eski Eserler...”, s. 68. Halit Çal, “Osmanlı Devletinde Âsâr-ı Atika Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 27, 1997, s.391.



düzenleme sadece kutsal yapılara zarar verenleri kapsadığı için yetersiz kalmış, yeniden daha kapsamlı bir düzenleme yapılarak 1869 Nizamnamesi ortaya konmuştur.<sup>124</sup> Bu nizamnamede ilk olarak, Osmanlı ülkesinde kazı yapmak isteyenlerin öncelikle Maarif Nezareti'ne başvuruda bulunacağı kararlaştırılmıştır. Bu maddeyle kazı çalışmaları takip altına alınmak istenmiştir.<sup>125</sup> İkinci madde, Kazı çalışmasına izin verilen kişiler ortaya çıkardıkları eserleri başka ülkelere götüremeyecek gerekirse hükümete satabileceklerdir. Devlet, yurt dışına kaçırılan eserlerin önüne geçmek için böyle bir yasak getirmiştir. Üçüncü maddeye göre de, bulunan eserler kişinin mülkü içerisindeyse o eserler kişinin malı sayılacaktır. Dördüncü madde de sikkeler yurt dışına çıkarılması yasak olan eserlerden hariç tutulmuştur. Beşinci madde eski eser ortaya çıkarma işlemi sadece toprak altındaki eserler için geçerli olup yüzeydeki eserlere zarar verilmesi yasaklanmıştır. Altıncı madde ise eğer bir ülke kazı için izin isterse buna izin vermekle yetkili kişi padişah'tır. Yedinci maddeye göre kazı çalışması için gereken niteliklere sahip kişiler bunu nezaret bünyesinde ispatladıklarında her türlü masraf devlet tarafından karşılanarak resmi izin verilecektir.<sup>126</sup>

1869 Asâr-ı Atika Nizamnamesi düzenleme yapılması açısından önemlidir. Ayrıca bu nizamnamenin en önemli yanı kazıda çıkarılan eserlerin (sikkeler haricinde) yurt dışına çıkarılmayacağıdır.<sup>127</sup> Ancak yaptırımı kuvvetli bir nizamname değildir. Osmanlı İmparatorluğu kazı çalışmalarını kontrol altına almak istese de sikkeleri eski eser olarak görmemesi ve yasağın dışında tutması nizamnamenin eksikliğinin kanıtıdır.

1869 Nizamnamesinden sonra 1874 yılında yeni bir düzenleme yapılmıştır.

## 5.2.1874 Asâr-ı Atika Nizamnamesi

1869 nizamnamesi eski eserleri korumaya yetecek bir nizamname olmadığı için yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 1872 yılında Maarif Nazırı olan Ahmet Vefik Paşa kültür işlerine yönelmiş ve müze müdürü olarak Dethier'i görevlendirmiştir.<sup>128</sup> Dethier döneminde düzenlenen 8 Nisan 1874 tarihli Nizamnamede ilk olarak eski eserin tanımı yapılmıştır: “Eski zamandan kalan her çeşit eşya (sanat eşyası) eski eserdir. İkinci

<sup>124</sup> Hüseyin Karaduman , “Belgelerle İlk Türk...”, s.77.

<sup>125</sup> Hamit Zübeyr Koşay, Zarfı Orgun, Sadı Bayram, Erdoğan Tan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi*, Cilt: 2, TTK Yay., Ankara 2013, s. 750-759; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 265-266.

<sup>126</sup> Hüseyin Karaduman , “Belgelerle İlk Türk...”, s.78; Hüseyin Karaduman, *Türkiye’de Eski...* , s. 74-75.

<sup>127</sup> Halit Çal, “ Osmanlı Devleti’nde...”, s. 388.

<sup>128</sup> *Düstur*, Tertib-i Evvel, Cilt: 3, 8 Nisan 1874, 426-430; Ahmet Mumcu, “Eski Eserler...”,s.70.

maddede ise eski eser sayılacak eserler açıklanmıştır. *Eski eserler iki çeşittir. Birinci çeşidi paralar ve ikinci çeşidi taşınması mümkün olan veya olmayan bütün eşyalardır*.<sup>129</sup>

Nizamname dört kısımdan oluşmuştur. Birinci kısımda, eski eserler nerde bulunursa bulunsun devletin malı sayılacaktır.<sup>130</sup> Bulunan eski eserlerin üçte biri devlete üçte biri bulan kişiye üçte biri de toprak sahibine verilecektir. Kişi eseri kendi toprağında kendisi bulursa üçte ikisi kendisine üçte biri devlete ait olacaktır. Ayrıca kazı yapmak için Maarif Nezareti'ne izin talebinde bulunmak gerektiği belirtilmiş ve taşınmaz eserlerin sahipli yerde bulunanlarının korunması için memur tayin edilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>131</sup>

İkinci kısımda resmi izin olmadıkça kazı yapılması yasaklanmıştır. Bu yasağa uymayanların da hapis ya da para cezasıyla cezalandırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca toprak sahibinin isteği dışında kazı yapılmışsa zarar kazıyı yapan kişiler tarafından ödenmek zorunda bırakılmıştır. Bunların yanında kazı çalışması için istenilen izne Maarif Nezareti tarafından izin verildikten sonra çıkarılacak eserlerin kaydı için bir kayıt defteri tutulması kararlaştırılmıştır. Yasal olan kazı işlemlerinin şartlara uygun sürdüğünü denetlemek için ise İstanbul'da emniyet teşkilatının, diğer bölgelerde de mahalli hükümetin denetleme yapacağı belirlenmiştir.<sup>132</sup> Kazı yapılacak yerin toprak sahibinden izin alınıp ve bunu bir senetle kanıtladıktan sonra Maarif Vekâletince, başvuran kişilere izin verilecek ve depozito olarak üç adet altın alınacaktır. Ayrıca verilen kazı izninin iki yıldan çok olamayacağı ile ilgili bir düzenleme de yapılmış fakat iki yıl olarak belirlenen kazı süresinin gerekli durumlarda uzatılmasının mümkün olacağını bildirilmiştir.<sup>133</sup>

Yine ikinci kısımda, eski eser ya da define araştıracak kişilerin bir köy ya da kasaba sınırlarını aşamayacakları, bu yüzden de kazı alanını belirtmeleri gerekli görülmüştür. Kazı yapılacak alan ile ilgili bir düzenleme de, ibadet yerlerinde, tekkelerde, medreselerde, mezarlarda, suyollarında ve umumi yollarda kazı yapılamayacağı konusunda olmuştur.<sup>134</sup> Kazı için izin alan görevliler, yasal olarak kazı başladıktan sonra herhangi bir sakınca ortaya çıkarsa Maarif Nezareti tarafından kazının durdurulabileceği ve kazı yapan kişilerin bu durumdan ötürü masraf talep edemeyeceği belirtilerek uyarılmak istenmiştir. Kazı yaparken ortaya çıkan zararlı durum için çalışma durdurulduğunda mahalli hükümet zararı

<sup>129</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.70.

<sup>130</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s. 112.

<sup>131</sup> Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: I, s. 760-764; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 267.

<sup>132</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devletinde...", s.392.

<sup>133</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devletinde...", s.392.

<sup>134</sup> Wendy M.K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği*, s.113.

tespit edip, zararı araştırmacı ödeyene kadar, kişinin hissesine düşen eserleri bile elinde tutacaktır. İkinci kısımda devlet memurlarının kazı yapıp yapamayacağına dair bir düzenleme yapılmış ve Osmanlı İmparatorluğu ve diğer devletlere ait memurların kendi mülklerinin dışında kazı izni verilmemesi karar altın alınmıştır. Ayrıca yasal izin alan kazı görevlilerinin izin kâğıdını başkasına devredemeyeceği ve ya satamayacağı belirtilirken kişinin aynı anda farklı yerlerde kazı yapamayacakları da ifade edilmiştir.<sup>135</sup>

Yukarıda belirtilen şartlara uygun tüm işlemler gerçekteştikten sonra gerekli izin alınır ve izin alındıktan üç ay içinde kazıya başlanılmazsa ya da kazıya başlandıktan sonra iki ay terkedilirse izin ortadan kalkar. Denetim yapabilmek adına, kazı yapılacak yer Hükümetin denetimi için uzak bir yerde ise kazı yapacak kişilerin yanına Hükümet tarafından memur verileceği kararlaştırılmıştır. Ayrıca kazı sürecinde kazı ile ilgili masraf olursa bu masraflar kazıyı yapanlara ait olacaktır. İkinci kısımda son olarak, kullanılmayan arazilerde eski eser olduğu düşünülürse bu araziler kimseye verilmeyeceği ya da kazı yapılacak yerler şahsa aitse kişinin zararının ödeneceği belirtilmiştir.<sup>136</sup>

Üçüncü kısımda ise bulunan eserlerle ilgili yapılması gereken yasal zorunluluklar belirtilmiştir. Kazı sonucunda ya da kazı yapmaksızın rastgele bulunan eski eserler için Hükümetin tayin ettiği memur olmadığı durumda, on gün içinde buldukları eski eserleri Maarif Nezareti'ne bildirmek zorundadırlar.<sup>137</sup> Eğer kazı görevlileri eserleri bulup devlete bildirmezlerse eserlerin devlete düşen hissesi haricinde yani eserlerin dörtte biri kadar ceza ödemek zorundadır. Bu sebeple bulunan eski eserlerin cinsi miktarı ve izin kâğıdı Maarif Nezareti'nin vermiş olduğu deftere yazılacak, Hükümet ve bulan kişi tarafından imzalandıktan sonra bir nüshası bulana diğeri ise Maarif Komisyonu ya da İdare Meclisi'nde kaydedilip Maarif Nezareti'ne gönderilecektir. Hazırlanan bu deftere ayrıntılı olarak eşyanın değeri işlenecek ve taksim şekli defterde belirtilecektir. Eğer deftere işlenen eserlerin taksimiyle ilgili bir şüpheler olursa Mahalli Hükümet, Maarif Nezareti'ne bu konuyla ilgili şüphelerini sorabilecektir. Taksimi mümkün olmayan eserlerde ise eserin değeri, hükümet ve eseri bulan kişilerin görevlendirdiği iki tahminci tarafından belirlenecektir. İki tahminci arasında anlaşmazlık olduğu durumda ise hükümet üçüncü bir kişi belirleyecek ve bu kişinin belirlediği değer geçerli olacaktır.<sup>138</sup> Üçüncü kısımda karara bağlanan son konu ise, kazı izni bittiğinde ya da kazı tamamlandığında kazıyı yapan kişi ya

<sup>135</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.71.

<sup>136</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.71-72

<sup>137</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devletinde...", s.393.

<sup>138</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devletinde...", s.393.

da kişiler şartlara uygun çalışmışsa bunu belirtecek ve depozitoları geri ödeme zorunluluğudur.<sup>139</sup>

Dördüncü kısımda yurtdışından ya da Türkiye'nin muhtelif yerlerinden İstanbul'a getirilecek eski eserlerden gümrük vergisi alınmayacaktır. Ayrıca yurt dışına çıkarılacak para ya da eski eserlerin listesi Maarif Nezareti'ne gönderilecek ve izin alındıktan sonra yurt dışına çıkarılacaktır. Bu eserlerden gerekli olanlar ise Hükümet tarafından satın alınabilecektir. Yurt dışına çıkarılması kararlaştırılan eserler için de gerekli işlemler yapıldıktan sonra izin verilecektir. Yurt dışından ülkemize getirilecek eserler ise gümrükte tek tek deftere kayıt edilip vergi alınmadan izin verilecektir. Son olarak eski eserlerin gümrükten kaçırılırken yakalanırsa müsadere edilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>140</sup>

Sonuç kısmında ise eski eserlere zarar verenlere para cezası ya da bir aydan bir yıla kadar hapis cezası verilebilecektir. Arttırma yoluyla satılan eserlerden yüzde beş oranında ücret alınması ve eserlerin taksim edilmesinden ya da para cezalarından, ruhsat harçlarından elde edilen paraların müze sandığına aktarılacağı belirtilmiştir.<sup>141</sup>

1874 Asâr-ı Atika Nizamnamesi eski eser kavramının tanımlanması açısından oldukça önemlidir. Geçmişten kalan her türlü eşya eski eser tanımı içerisine girmiştir. Ayrıca bu nizamnamede izinsiz kazı yapmaya ve eserleri tahrip etmeye engel olunmak istenmiş, bu yüzden de her türlü eski eser devlet malı sayılmıştır. Yapılacak kazıların devlet denetimi altında yürütülmesi için memurlar görevlendirilmiş ve kaçakçılık önlenmeye çalışılmıştır. Ne şekilde bulunduğu bakılmaksızın, bulunan her türlü eserin kaydının tutulması istenmiştir. Kazı izni almak için başvuru şartının yanı sıra izin alındıktan sonra da işin aksamaması için belli bir süre zarfı tanınmıştır. Bu süre içerisinde kazıyı bitiremeyenlere cezai yaptırımlar uygulanması kararlaştırılmıştır. 1874 Nizamnamesi, 1869 Nizamnamesine nazaran birçok eksikliklerin giderildiği bir düzenleme olmasına rağmen kazıyı yapan kişiye üçte bir hisse veriliyor olması eserlerin yurt dışına kaçırılmasına zemin hazırlamıştır.<sup>142</sup>

Osman Hamdi müze müdürü olduktan sonra 1874 Nizamnamesinin eksikliklerinin giderilmesi için yeni bir düzenleme yapmıştır.

<sup>139</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 269.

<sup>140</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.71.

<sup>141</sup> Oğuz Dönmez, "Türkiye'de Eski Eserler Hukuku", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 3, 1985, s.447.

<sup>142</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devleti'nde...", s. 388; Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin...*, s. 50-51.

### 5.3.1884 Asâr-ı Atika Nizamnamesi

1881 yılında Dethier'in ölmesiyle Osman Hamdi müze müdürü olmuştur. Osman Hamdi ile Türk müzeciliği yeni bir ivme kazanmıştır. Osman Hamdi işe başlar başlamaz değişikliklere gitmiştir.<sup>143</sup>

1874 Asâr Atika Nizamnamesi eksikliklerin büyük ölçüde giderildiği bir düzenleme olmakla beraber eski eserlerin yurt dışına çıkarılması konusunda eksik kalmıştır. Bu sebeple Osman Hamdi 1884 Nizamnamesini hazırlatmıştır.<sup>144</sup> Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunan altın, gümüş, eski para, tarihi levhalar, oyma resimler, nakışlar, süs eşyaları, kaplar, silah ve aletler, heykeller, yüzük taşları, tapınaklar, saraylar, sirk denilen eski oyun yerleri, tiyatrolar, bendler ve köprüler, su kemerleri, ölümlerin ve eşyaların gömülü olduğu düşünülen tepeler, dikili taşlar, halkın faydalanması için yapılan yapılar, resimler, sütunlar ve her türlü yazılı taşlar eski eser sayılmıştır.<sup>145</sup> Ayrıca eski eserlere sahip olma ve kullanabilmenin şartları bu nizamname ile belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunmuş olan ve yapılacak kazı çalışmalarında deniz, göl, nehir çay ve derelerden çıkarılacak her türlü eserin devlete ait olduğu belirtilmiştir. Hiç kimsenin kullanmış olduğu arazideki eserleri yıkmaya arazi sahiplerinin hakkı olmadığı ifade edilmiş ve bu eserler üzerinde karar verme yetkisi de devlete ait kılınmıştır. Ayrıca mülk arazilerde izinsiz olarak bulunan eski eserlerin kullanılması ve bu gibi yerlerin hububat, ot ve saman damı, havuz, yalak, çeşme ve bunun gibi işlerde kullanılması yasaklanmıştır.<sup>146</sup>

Hükümetin kazı yapmak istediği yer, kişilerin ya da toplumun elinde ise hükümet mülk sahibini razı edecek ve o yeri satın alacaktır. Hiç kimse izin almadan eski eser araştırması yapamayacak ve kendine mal edemeyecektir. Kazı çalışması yapmak için izin verirse, kazı esnasında nizamnamenin şartlarına uyulacaktır.<sup>147</sup> Eski eser araştırması için devlet müzesi idaresinin ve Maarif Meclisinin onaylaması ile kararlaştırıldıktan sonra izin verilir. Hükümet izni ile yapılan kazılardan çıkarılan eserler devlete aittir. Kazı sonucunda çıkarılan eserlerin cinsi ve sayısı Maarif Nezareti'nin vermiş olduğu deftere kaydedilerek hükümet ve kazıda görevli kişi tarafından imzalanıp bir nüshası kazı görevlisine bir nüshası da Mahalli Maarif Meclisine verilip kayıt olunarak Maarif Nezareti'ne

<sup>143</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.121- 136.

<sup>144</sup> Düstur, Tertib-i Evvel, Zeyl 4, Dersaadet 1302, s. 89-97; Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.73.

<sup>145</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.145.

<sup>146</sup> Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: I, s.794-799; Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski...*, s.78.

<sup>147</sup> Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin ...*, s. 53-54.

gönderilecektir. Kazı görevlisi sadece resmini ya da kalıplarını alabilir. Hükümet izni olmadan yapılan kazı sonucunda çıkarılan eserlere ise el konulacak ve eğer kişiler bu eserleri tahrip ettilerse de zararı ödetilecektir.<sup>148</sup> Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde çıkarılan hiçbir eserin yurt dışına çıkarılmayacağı kararlaştırılmıştır. Mülk arazide herhangi bir işlem sırasında eski eser bulursa eserlerin yarısı şahsa ait yarısı da devlete ait olacaktır. Devlet kendi payına düşeni seçerken istediğini alacak hatta isterse diğer almak istediklerinin ücretini ödeyerek alma hakkına sahip olacaktır.<sup>149</sup>

Üçüncü kısımda, kazı yapmak isteyen kişilerin izin konusu karara bağlanmıştır. Görevlilerin kazmak istedikleri yeri belirten bir harita ile İstanbul'da ise Maarif Nezareti'ne, illerde ise valilere başvurmaları gerekmektedir. Daha sonra bu belge mahalli hükümetin görüşleri alınarak tekrar Maarif Nezareti'ne gönderilecektir. Araştırma izninin belirtilen aşamalardan geçmedikten sonra izin alınsa bile kullanılamayacaktır. Kazı için izin verilecek alanın araştırma sırasında öncelikle kale, bent, bina gibi yerlere kazının zarar vermeyecek durumda olmasının ispatlanması istenmektedir.<sup>150</sup> Ayrıca kazı alanının sahası on kilometreyi geçmeyecektir. Arazi kişiye aitse kişinin rızasının alınması ve Müzeler Müdürlüğü'nün belirlediği kefalet ücretini kazıyı yapacak kişinin ödemiş olması gerekmektedir. Bu şartlar sağlandıktan sonra da uygun görülürse kazı için en fazla iki yıl izin verilir. Bu iki yıllık süre gerekçeler kabul edilirse en fazla bir yıl daha uzatılabilecektir. Kazı izni verildikten sonra sebepsiz olarak üç ay içinde kazıya başlanılmazsa ya da başlandıktan sonra sebepsiz olarak iki ay terkedilirse izin ortadan kalkar ve tekrar izin istenirse Maarif Nezareti istediği kararı verir.<sup>151</sup> Maarif Nezareti, müze sandığına aktarmak için verdiği kazı izinlerinde; 1gün- 6 ay arası için 5 Osmanlı lirası, 6 ay- 1 yıl arası için 10 Osmanlı lirası, 1-2 yıl arası için 20 Osmanlı lirası vergi alacaktır. Hükümet herhangi bir mahzur görürse kazıyı durdurabilir. Bu süre izin süresinden sayılmaz ve kazı görevlisinin masrafları devletten isteme hakkı yoktur. Devlet denetimin sağlamak için kazı yapılacak yere verilecek olan Hükümet görevlisinin yol masrafı ve aylık ücreti belirlenerek kazı görevlisinden topluca alınarak Maarif Nezareti kasasından aylık olarak ödenecektir. Kazı tahmin edilen süreden erken biterse de memur için alınan para süreye göre hesaplanarak kalan kısmı kazı görevlisine iade edilecektir.

<sup>148</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devletinde...", s. 392-393.

<sup>149</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devletinde...", s. 393.

<sup>150</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devletinde...", s. 393-395.

<sup>151</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.73.

Devletin görevlendirdiği bu memurların kendi adına kazı çalışması yapması yasaklanmıştır.<sup>152</sup>

Üçüncü kısımda izin ruhsatının devredilemeyeceği ve satılamayacağı da 1874 Nizamnamesinde olduğu gibi tekrarlanmıştır. Ayrıca kazı görevlisinin birden farklı yerde kazı yapamayacağı da belirtilmiştir. Kazı görevlisi kazıyı bitirdiğinde bunu Nezarete bildirecek ve kazı görevlisinin yetkisi dışında bir şey yapmadığı kurallara uyduğu tespit edilince ödediği kefalet geri verilecektir. Bununla beraber kişinin rastgele bulduğu eserleri beş gün içinde ilgili birimlere bildirmek zorunda olduğu ifade edilmiştir.<sup>153</sup>

Dördüncü kısımda yabancı ülkelerden getirilecek eski eserlerden gümrük vergisi alınmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca ülke içinde de aktarılan eski eserlerden gümrük vergisi alınmayacaktır. Yurt dışından getirilen eserlerin tekrar yurt dışına çıkarılması için izin alınması gerektiği ve getirilen eserlerin kayıtlarının hükümet dairesine verilmesini zorunlu kılmıştır. Yurt dışından getirilen eserlerden eğer satın alınması icap eden olursa bedeli ödeyerek satın alınabilir. Hükümet izni olmadan eski eserler yurt dışına çıkarılırken yakalanırsa müze adına tutuklanabilir. Yurt dışına çıkarılacak eserlerle ilgili öncelikli olarak Osmanlı İmparatorluğu, müzede bu eserlerin çeşidi ve değeri yönünden benzeri olup olmadığı kontrol edilir.<sup>154</sup>

Beşinci kısım da ceza hükümleri ile ilgilidir. Eski eserlere zarar verenler için para cezası ve hatta gerektiğinde bir aydan bir seneye kadar hapis cezası istenebilir ayrıca eski eserleri rastgele bulanlar eğer haber vermezse, hakları olan yarı hisseyi alamayacakları gibi para cezası öder hatta zarar vermişse eserin değeri kadar ücret ödettirilir. Bulunan eserlerin bir yerden başka bir yere taşınmasında kurallara uygun hareket etmeyenlerden bir ile beş altın arasında bir ceza alınır. Nizamnamenin hükümlerinden doğacak bir anlaşmazlık olursa bu konu hukuk mahkemesinde görüleceği ve Nizamnamenin yürütücüsünün Maarif Nezareti olduğu ifade edilmiştir.<sup>155</sup> 1884 Nizamnamesinin en önemli yanı eski eser kavramı net olarak açıklanmış ve eserlerin tamamının devlete ait olduğu belirtilerek eserlerin yurt dışına çıkarılması engellenmiştir.<sup>156</sup>

<sup>152</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.73.

<sup>153</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.74.

<sup>154</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği ...*, s. 144-148; Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski...*, s.79.

<sup>155</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devleti'nde...", s.395-396.

<sup>156</sup> Halit Çal, "Osmanlı Devleti'nde...", s.389.

#### 5.4.1906 Asâr-ı Atika Nizamnamesi

1906 yılında düzenlenen nizamnamenin birinci kısmı eski eserlerin idaresi hakkındadır. Müzeler Genel Müdürlüğü'nün eski eserlere dair her işlemde mesul olduğu belirtilmiştir. Bu işlerin yürütülmesi için en az iki kişiden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Herhangi bir işlemde Genel müdürlük ile iletişime geçilecek ve Genel Müdürlüğe bağlı bulunulacaktır. Müzeler Genel Müdürlüğü herhangi bir işleme karar verirse bu ancak Maarif Nezareti'nin onayıyla olacaktır.<sup>157</sup>

İkinci kısım da devlet ya da kişinin özel mülkünde bulunan her türlü anıt, taşınır ya da taşınmaz eşyalar devlete aittir. Bu eserleri korumak ve toplayıp Müze-i Hümayuna koymak devletin yükümlülüğündedir. Eski uygarlıklara ait bulunan her türlü eşya eski eser sayılmıştır. Kiliseler, kümbetler, tiyatrolar, köprüler, parşömen, vazo, cam gibi birçok eşya ismiyle bu madde örneklenmiştir. Ayrıca eski duvar, anıt kalıntıları, kaya parçaları taş, cam, ağaç kırıkları, çiniler, pişmiş topraktan yapılan eşya parçaları da eski eserden sayılmıştır.<sup>158</sup>

Nizamnamenin üçüncü kısmında kişiler yol, bina ya da herhangi bir inşaat işiyle uğraşırken taşınmaz bir esere rastlarsa bunu eski eser memuruna ya da askeriye bildirmek zorundadır. Memurlarda bunu Maarif Müdürlüğü'ne bildirmelidir. Eğer haber vermezse kendisinden yüz kuruştan bin kuruşa kadar ceza alınacağı belirtilmiştir. Haber veren kişiler eserleri korumakla yükümlüdür. Arazide bulunan eserler incelendikten sonra gerekirse devlet bu alanı kamulaştırabilir. Arazi kamulaştırılırken kişiye sadece arazini değeri kadar para ödenecek arazinin üzerindeki eski eserlerin değeri ücrete tabi olmayacaktır.<sup>159</sup> Eski bina ve taşınmaz eski eserlerle ilgili de düzenlemeler yapılmıştır. Bu eserlerin ya da eski binaların üç yüz metre yakınına kireç ocağı inşa etmek, ya da bu eserlere zarar verecek bir faaliyette bulunmak yasaktır. Ayrıca bu binaları yerleşime açıp içini ambar olarak kullanmak da yasaklanmıştır. Aksi bir durum olduğunda zarar veren kişiler cezalandırılacaktır.<sup>160</sup>

Dördüncü kısımda ise kişilerin arazide herhangi bir işlem sırasında bir eser bulup bunu devlete bildirirse ödül olarak eserlerin değerinin yarısı kişiye ödenir. Bu ödemeyi alabilmek için arazi sahibi olmak gerekmez eserleri bulan kişi için de geçerlidir şeklinde

<sup>157</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.75.

<sup>158</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s. 168; Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski...*, s.79.

<sup>159</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.75.

<sup>160</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.169-175.



bir düzenleme yapılarak devlet denetimi elinde bulundurup kaçakçılığı önlemeye çalışmıştır.<sup>161</sup>

Beşinci kısımda ülke sınırları içerisinde bulunan her türlü eski eser devletin malı sayılmış ve eski eserlerin bulunduğu arazide kazı yapmanın Müzeler Müdürlüğü'nün görevi olduğu ifade edilmiştir. Maarif Nezareti uzmanlara kazı yapmak için izin verebilir ve eğer izinsiz kazı yapılmaya kalkılırsa üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilecektir. Ayrıca eserlere zarar verilmişse zarar veren kişi zararı ödeyecektir. Bununla beraber arazi sahibi de düşünülerek, arazi kazı yapılırken kullanılmayacağı için arazi sahibine gerekli masraflar temin edilecektir.<sup>162</sup> Kazı yapılacak yerdeki tüm masraflar kazı görevlisine aittir ve ortaya çıkan eserler Müze-i Hümayuna koyulacaktır, fakat kazıyı yapan kişi yayın yapma, fotoğraf çekme, stampaj yapma, kalıp alma ve resim yapma hakkına sahip olacaktır. Kazı yapılırken etrafındaki hiçbir şeye zarar vermemesi önemlidir, devletin görevlendirdiği memur kazı alanında bulunacak ve uygunluğunu denetleyecektir. Son olarak da çıkarılan eski eserlerin sayısının ve cinsinin kaydedilerek Maarif Müdürlüğü'ne bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu şartları taşıyan ve bu kurallara uyacağını bildiren kişiye kazı izni verilebilecektir.<sup>163</sup>

Ayrıca devlet memurlarına, yabancı memurlara ve elçilere kazı izni verilemez maddesi bu nizamnamede de geçmektedir. Kazı izni kişiye özel verildiğinden devredilemez ve mirasçılara geçemez. Kişi aynı anda birden fazla yerde kazı yapamayacaktır. Kazı sürecinde herhangi bir uygunsuzluk görülürse kazı durdurulabilir kişi bu durdurmada dolaylı masraf talep edemeyecektir.<sup>164</sup>

Altıncı kısım eserlerin kaçırılmasını önlemek açısından önemlidir. Devletten izin alınmadan eski eser ticareti yapmak yasaktır. Ticaret yapmaya sadece Maarif Nezareti izin verebilir. Devlet sınırları içerisinde bulunan eserlerin yurt dışına çıkarılması kesinlikle yasaktır. Dışarıdan eski eser almak ise serbest bırakılmış ve gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Bu eserlerden Müze-i Hümayun için gerekli olanlar ücreti ödenerek satın alınacak geri kalanlar ise ihraç edilebilecektir. Altıncı kısımda son olarak Nizamnameyi

<sup>161</sup> Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski...*, s.80.

<sup>162</sup> Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği...*, s.168; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 279.

<sup>163</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.75.

<sup>164</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.75.

Maarif Nezareti'nin yürüteceği belirtilmiştir.<sup>165</sup> 1973 yılına kadar kullanılan bu nizamname ile Türk-İslam eserleri koruma altına alınmıştır.<sup>166</sup>

### 5.5.1912 Muhafaza-i Abidat Hakkında Nizamname

Bu nizamnamede ilk olarak eski eserlerin kimse tarafından yıkılamayacağı ve tahrip edilemeyeceği belirtilmiştir. Sur, kale ya da burçların bazı kısımlarının yıkılması gerektiğinde Maarif müdürünün başkanlığında, mülki idare ya da askeriyeden görevli bir memur ve bayındırlık, belediye mühendislerinden, yerel müze memurlarından bir komisyon oluşturulacak ve bu komisyonun ilgili yere gidip ve gerçekten yıkımın gerekip gerekmediğini araştıracağı ifade edilmiştir. Komisyon o yerin planını çıkaracak, süsleme ve yazıtları fotoğraflayıp bir rapor hazırlayacaktır. Rapor Maarif Nezareti'ne bildirilecek ve Maarif Nezareti yıkım olup olmayacağına karar verecektir. Bu komisyonda görevli kişilerin harcırahları ise Maarif Nezareti tarafından ödenecektir.<sup>167</sup>

Bu nizamname görünüşte eski eserlerin korunmasına yönelik olsa da eski eserlerin yıkımın komisyon kararına bırakması devletin lehine olmamıştır. Komisyon tarafından alınan yanlış kararlarla birçok eser yıkılmıştır.<sup>168</sup>

<sup>165</sup> Oğuz Dönmez, "Türkiye'de Eski Eser...", s.449.

<sup>166</sup> Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin...*, s. 55.

<sup>167</sup> Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: I, s.874-875; Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 284-285.

<sup>168</sup> Ahmet Mumcu, "Eski Eserler...", s.75-76.

## BÖLÜM II

### CUMHURİYET İDARESİNİN ESKİ ESER POLİTİKASI

Eski eser; tarihi, arkeolojik veya sanat değeri olup eski devirlerden bize intikal eden, ya da ileride böyle değerleri taşıyacağı kesin ve mutlak olan veya sayıca sınırlı mallardır.<sup>169</sup>Cumhuriyetle beraber eski eser kavramı daha geniş kitlelere yerleşmeye başlamış ve arkeoloji alanında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde eski eserler tarihe paralel olarak ele alınmıştır.

Atatürk'ün eski eser politikası genel olarak uygar milletlerdeki seviyeye ulaşmak için geliştirilmiş olsa da bilimsel amaçlar dışında Türk tarihini ortaya koymak ve Türkiye'nin köklü bir devlet olduğunu kanıtlamak üzerine de önemli bir yer tutmaktadır. Arkeolojinin bir bilim olduğu ve uygar milletlerin de bu bilime hakim olduğu da göz önünde bulundurularak eski eser konusuna ayrı bir önem gösterilmiştir.

Eski eserlerin tarihle yakından ilgisi olduğunu düşünen Atatürk, bu eserleri korumak, ortaya çıkarmak ve tüm dünyaya bu eserleri Türk tarihinin kanıtı olarak kullanmak istemiştir. Cumhuriyetin kurucu ekibi bu konuya bazı Hükümet Programlarında da yer vermiştir.

#### 1.Hükümet Programlarında Eski Eser ve Kültür Konusu

25 Nisan 1920 tarihinde Fevzi Çakmak başkanlığındaki Hükümet Programını okuyan Dr. Rıza Nur eski eserlere dair şu konuşmayı yapmıştır:

*“Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidal hayatta muvaffak kılacak, istinatgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadî nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliye'ye isal eylemek, tedrisat-ı resmîyeyi bütün mekteplerimizi en ilmî en asrî olan bu esasatla kavaid-i sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını islah etmek, mizacı millete şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananatu tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmî ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden*

---

<sup>169</sup> Ahmet Mumcu, “Eski Eserler...”, s. 50.

*lûgatları toplayarak dilimizin kâmusunu yapmak, bizde ruhu milliye nemalandırarak tasarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atika-i milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır.”<sup>170</sup>*

14 Ağustos 1923 tarihinde kurulan Fethi Okyar Hükümeti'nin Programında ise konu şöyle geçmektedir: “*Millî hars teşkilâtına ehemmiyet-i mahsusa verilecek terbiye ve tahmin esası millî harsa ve asri medeniyete müstenid olacaktır. Maarif Vekâletindeki Hars Müdüriyeti tevsi ve ikmal olunarak muhtelif yerlerde tetkikata başlanılacak, münasip mevkilerde millî müzeler vücuda getirilecek, millî asarın cem ve telfikine ve millî bedayi ve sanayiî inkişaf ve tekemmülüne çalışılacaktır. Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü millî güzidelerin yetişmesi için lazımgelen vasıtaların ihzar ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asrî tekemmülâta mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak dersler ile tevsii malûmat etmelerine, binaların ıslahına, alâtı dersiyenin ikmaline çalışılacaktır. Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tesis olunacak, halk lisaniyle ve halkın ihtiyacına muvafık kitaplar yazdırılarak tabı ve teksâr ve memleketin her tarafına tevzi edilecektir. Millî güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyetli tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaid olmıyan gençler orta ve yüksek mekteplerde sureti mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan merkezlerine de gönderileceklerdir. Muhtelif şubatu ilmiyeye ve bilhassa insani ve içtimaî esasata mütaallik muhalledat ve ana kitaplar tercüme ve tabı ve tevzi, olunacaktır”.*<sup>171</sup> Ali Fethi Okyar'ın okuduğu bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kültür konusunda bir çalışma yapılırken eski eserlerden faydalanılmasına dikkat çekilmiştir.

1923-1937 yılları arasındaki Hükümet Programlarında eski eserlerle ilgili yeni bir program geliştirilmemiştir. Bu tarihler arasında, eski eserden ziyade kültür konularına ağırlık verilmiş ve halkın eğitiminin ve kültür bilincinin oluşması için açılacak kurslardan

<sup>170</sup>Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, (Yay. Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz), Cilt:1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yay., Ankara 2013, s.47.

<sup>171</sup>Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1,s. 419-428.

bahsedilmiştir.<sup>172</sup> Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın okuduğu 1 Kasım 1937 yılında kurulan Celal Bayar Hükümeti Programında ise *“Millî kültür bakımından büyük önemi olan ve Şefin ilim ve kültür sahasında, en büyük âbidelerinden biri halinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve bunlarla alâkadar işlere hususî ehemmiyet vermeğe devam edeceğiz. İyi ve çok eğitmen, öğretmen yetiştirmeğe bilhassa kıymet vereceğiz. Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeğe devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeleri için kıymetli mütehassıslar da getirteceğiz; Bu suretle muhtelif sahalardaki millî elaman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız”*.<sup>173</sup> Tarih araştırmalarından kasıt Türk Tarih Kurumu'nun bizzat yaptığı ve desteklediği arkeoloji çalışmalarıdır. Avrupa'nın ilim ve sanat merkezlerine öğrenci göndermeye devam edileceği aynı zamanda da yurt dışından bilim adamı getirileceği belirtilmiştir. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin çoğu arkeoloji ve tarih alanında eğitim almışlardır.<sup>174</sup> Güzel Sanatlar Akademisi'nin ıslah çalışmalarının hızlandırılacağı çünkü Türk kültürünün aktarılması için önemli bir kol olduğu üzerinde durulmuştur. Okuma - yazma bilmeyen insan olmasını istemedikleri gibi belli bir sporla uğraşmayan insan da istemediklerini belirtmiştir. Sağlam kafa sağlam vücutta olur atasözünden hareketle sporu bir merkeze bağlayacaklarını ve bunun sistemli yürütülebilmesi için bir kanun layihası hazırlanacağı söylenmiştir.<sup>175</sup>

Milli bir eğitimle bilinçli bir nesil yetiştirilmek istenmiştir. Eski eserlerin ortaya çıkarılıp müzeler oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Avrupa'ya eğitim için öğrenci gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Maarif Vekaleti'nde ise eski eser konusunda genelgeler hazırlanmış ve tüm vilayetlere gönderilerek eski eser bilincinin oluşması amaçlanmıştır.

## **2. Maarif Vekâleti'nin Eski Eserlere Yaklaşımı**

Mustafa Kemal Atatürk 3 Mayıs 1920 tarihinde 3 numaralı kanunla İcra Vekilleri Heyeti'ni kurdurmuştur. Bu heyet Şeriye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, İktisat, Maarif, Adliye, Maliye, Nafia, Dâhiliye, Müdafa-i Milliye ve Hariciye vekâletinden

<sup>172</sup> Selçuk Kantarcıoğlu, *Hükümet Programları...*, s.34.

<sup>173</sup> TBMM Zabıt Ceridesi, D: 5, Cilt: 20, s.19-42.

<sup>174</sup> Kansu Şarman, *Türk Prometheler*, s. 52.

<sup>175</sup> TBMM Zabıt Ceridesi, D: 5, Cilt: 20, s. 19-42.

oluşmaktadır.<sup>176</sup> İcra Vekilliği'nin bir kolu olan Maarif Vekâleti Atatürk'ün eski eser politikasında aktif rol oynayan bir birimdir.

Maarif Vekâleti vilayetlere genelgeler göndererek eski eser konusunda halkın bilinçlenmesini sağlamaya çalışmıştır. 16 Temmuz 1921 tarihinde gerçekleşen Maarif Kongresi'nde Atatürk; "...yabancı fikirlerden şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum" diyerek Vekâletin kuruluş amacını açıklamıştır.<sup>177</sup> Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere milli bir kültür isteyen Atatürk, Maarif Vekâlet'ini de bu amaca uygun bir teşekkül olarak vücuda getirmiştir. Maarif Vekâleti Atatürk'ün eski eser politikasına uygun genelgeler hazırlayarak tüm yurda göndermiştir. İlk olarak 1922 yılında Maarif Vekâleti vilayetlere bir genelge göndermiş, her vilayetten buldukları yerin tarihi geçmişinin araştırılmasını, orada bulunan eski eserlerin fotoğraf ve raporlarını ayrıca, bölgedeki vakıfların ve tarihi eserlerin listesini ve orada yaşamış olan önemli şahsiyetlerin belirlenmesini istemiştir. Bu genelgeyle ülkemizdeki tarihi eser sayılabilecek tüm eserlerin bilgisine ulaşılabilmek amaçlanmıştır. Aynı yıl yeni bir talimatname yayınlanmış, bu talimatnameyle müzede çalışacak kişilerin nitelikleri ve görevi tanımlanmıştır.<sup>178</sup> Eski eserlerin tahrip olmasını önlemek isteyen Maarif Vekâleti, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra buradaki eserlerin herhangi bir ihmale uğramaması için 25 Mart 1926 yılında tekrar bir genelge yayınlanmıştır. Tekke ve Zaviyelerde bulunan el yazması eserler, kitaplar, rahleler, tören sırasında giyilen kıyafetler ve diğer kullanılan eşyaların tarihi değeri olanlarının zarar görmemesi için genelge yayınlanmıştır. Bu genelge ile tekke ve türbelerde bulunan eserlerin müzesi olan yerde müzeye, müzesi olmayan yerlerde ise etrafındaki en yakın müzeye gönderilmesi istenmiştir.<sup>179</sup>

Maarif Vekâleti Höyük ve Tümülüslerle ilgili olarak da 1934 yılında bir talimatname yayınlamıştır. Bu talimatnameye göre höyük; eski yerleşim yeri; Tümülüs ise yığma mezar olarak tanımlanmıştır. Tarihi kıymeti acık olan bu eserlerin üzerinde bulunan çanak çömlek örneklerinin toplanarak paket içinde eserin raporuyla beraber Maarif Vekâletine gönderilmesi rica olunmuştur.<sup>180</sup> Maarif Vekâleti'nin yayınlamış olduğu

<sup>176</sup>Resmi Gazete, 7.2.1921.

<sup>177</sup>Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, , Cilt: 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006, s. 19-21.

<sup>178</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 140-143.

<sup>179</sup> Nurettin Can, *Eski Eserler Ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname Ve Emirler*, MEB Yay., Ankara 1948, s.100-101.

<sup>180</sup> Nurettin Can, *Eski Eserler...*, s.104.

genelgeler göz önünde bulundurulduğunda eski eserler konusunda hayli titiz davrandığı görülmektedir. Tarih bilincinin sadece elit kesimde değil, tüm vilayetlerdeki öğrenci ve halk arasında da oluşması için faaliyetlerde bulunmuştur.

Maarif Vekâleti 1935 yılında “*Antikitele ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç*” başlıklı bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriye göre, bütün tarihi eserler Türk ırkının ve kültürünün kanıtlarıdır. Hangi devre ve millete ait olursa olsun ülkemizde bulunan her türlü eser Türk eseridir ve bu eserleri korumak ulusal görevimizdir. Bu eserleri korumak için okullara büyük iş düşmektedir. Okullarda tarihi eserler hakkında bilgilendirmeler yapılmalıdır. Ayrıca öğrencileri müzelere ve kazı yerlerine götürmelidirler.<sup>181</sup> Her okulda birer müze yapılması istenmiştir. Bu müzelere eser kazandırmak için öğrencilerin buldukları eserleri okula getirmeleri istenmiştir. Öğrencilerin yanı sıra okulların bütün halkı bilgilendirmesi gerektiği ifade edilmiştir.<sup>182</sup> Eski eserler konusunda genelgeler haricinde Hükümet tarafından bazı kanunlar çıkarılmış ve bu kanunlar ile eski eserlerin muhafaza edilmesi, onarımının düzenli hale gelmesi amaçlanmıştır.

### **3.Cumhuriyet Dönemi’nde Eski Eserler Konusunda Yapılan Yasal Düzenlemeler**

Atatürk Dönemi’nde eski eser konusunda hatta tarih anlayışında köklü değişiklikler yaşanmış ve bu değişikliklerin halk düzeyine de inebilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Maarif Vekâleti sürekli olarak valiliklere genelgeler göndererek bu bilinci yerleştirmeye çalışmıştır.

Değişen bu anlayışla beraber eski eserleri koruma altına alabilmek için de düzenlemeler yapılmış, kanunlar çıkarılmıştır. Eski eserlerle ilgili ilk kanun Halifeliğin kaldırıldığı kanundur.

#### **3.1.Hilafetin Kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu**

Halifeliğin kaldırılmasıyla beraber Osmanlı İmparatorluğu’na ait olan tüm eserlerin muhafazasının sağlanması için Türkiye Cumhuriyeti’ne devredilmiş ve resmi miras kapsamında sayılmıştır.<sup>183</sup> Ayrıca 3 Mart 1924 tarihinde eğitim ve öğretimin birleştirilmesi

<sup>181</sup> Nurettin Can, *Eski Eserler...*, s.85-91.

<sup>182</sup> Nurettin Can, *Eski Eserler...*, s.92-94.

<sup>183</sup> *Resmî Gazete*, 6.03.1924.

için çıkarılan kanuna göre, Şeriye ve Evkaf Vekâleti veya hususi vakıflar tarafından idare edilen tüm medrese ve okullar Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir.<sup>184</sup>

Bu kanunla Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan bütün eski eserler Cumhuriyete intikal ettirilmiş ve her türlü koruma ve restore işlemleri devlete ait kılınmıştır. Böylece eserlerin tahrip edilmesi, yıkılması önlenmeye çalışılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de eski eser sayılabilecek tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve binaların yok olması engellenmek istenmiştir.

### **3.2. Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Ve Türbedarlıklarla Birtakım Ünvanların Men Ve İlgasına Dair Kanun**

1925 yılında 243 numaralı kanun ile vakıf ya da mülk olarak kullanılan bütün tekke ve zayıler kapatılmıştır. Ayrıca tarikatlarda şeyhlik, dervişlik, müritlik gibi ünvanlarla hizmet vermek de yasaklanmıştır. Bu yasağa uymayan kişiler hakkında ise ceza yaptırımını uygulanması kararlaştırılmıştır.<sup>185</sup>

Din işlerinin devlet işleriyle karışmaması ve bu görevlilerin sınıfsal farklılıklarının olmaması için dini ünvanları kaldırmıştır. Fakat tekkeleri kapatılırken burada bulunan eski eserler korumaya alınmıştır. Tekke ve zaviyelerde eski eser sayılabilecek kıyafetler, kitaplar ve dini törenlerde kullanılan pek çok eski eşya bulunmaktadır. Kapatılan tekke ve zaviyelerdeki değerli eserler toplanarak müzelere aktarılması sağlanmıştır. Hatta Mevlana Dergâhı müze haline getirilerek ziyarete açılmıştır.<sup>186</sup> Tekke ve Zaviyelerin üzerinde bulunan Osmanlı Devleti'ne ait tuğra ve methiyeler ise 1927 yılında çıkarılan "*Türkiye Cumhuriyeti'nde Bulunan Tüm Mebanii Resmîye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun*" ile toplanmış ve müzelere aktarılmıştır.

### **3.3. Türkiye Cumhuriyeti'nde Bulunan Tüm Mebanii Resmîye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun**

28 Mayıs 1927 günü çıkan kanuna göre, devlet binalarında ya da okullarda Osmanlı Saltanatını temsil eden tuğra, arma, kitabe ya da methiyeler kaldırılarak müzelere

<sup>184</sup>Resmî Gazete, 3.03.1924,

<sup>185</sup>Resmî Gazete, 13.12.1925.

<sup>186</sup> BCA, 030.18.1.1.18.24.4.



konulacaktır. Kaldırılması durumunda esere zarar verecek ise bu gibi eserlerin üzeri örtülecektir.<sup>187</sup>

Devletin artık Osmanlı İmparatorluğu olmadığını ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin herkesçe kabul edilmesi sebebiyle bu kanun çıkarılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun nişanesi olan tuğra ve methiyeler kaldırılmış fakat herhangi bir zarara uğramadan eski eser olarak kabul edilerek müzelere aktarılmıştır. Kanun çıkarılmadan önce Mecliste yapılan görüşmelerde bazı milletvekilleri, binaların üzerindeki tuğralarla armaların memlekette okuyan ve okuyacak olan öğrencilerin terbiyesi üzerinde etkisi olamayacağını savunmuşlardır. Armalar ve tuğraların silinmesine ve kırılmasına taraftar olmadıklarını belirterek takririn reddini istemişlerdir.<sup>188</sup> Bazı milletvekilleri ise resmi daire olarak kullanılan binalarda, Cumhuriyetin arma ve rumuzundan başka armaların Osmanlı İmparatorluğu'nu hatırlatan işaretlerin olmasının doğru olmayacağı görüşündedirler. Mecliste geçen bu tartışmalar sonrasında *“Osmanlı saltanatına ait olup resmi binalarda mevcut ve temsili bir mahiyeti haiz tuğra ve armalarla sultanların medihlerini ve kitabeleri kaldırılarak müzelere konulur. Yerlerinden kaldırılmasıyla gerek kendilerinin, gerek buldukları binaların bedii veya tarihi kıymetlerine hanel gelecek eserler, münasip şekilde örtülür”* şeklinde kanun kabul edilmiş ve tuğra ve methiyelerin kaldırılarak müzelere nakli veya muhafazası sağlanmıştır.<sup>189</sup>

MHP Ankara Milletvekili Özcan Yeniçeri 30 Ekim 2013 tarihinde, AK Parti İstanbul Milletvekili Mustafa Şentop 26 Mayıs 2014 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebanii Resmîye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun'un yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifi vermiştir. Başbakanlığa sunulan kanun tekliflerinde gerekçe olarak, 1927 tarihli *“Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebanii Resmîye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun”*un saltanatı hatırlatan simge ve işaretleri ortadan kaldırmayı, görünür olmaktan çıkarmayı amaçladığı belirtilmiştir.

*“Dönemin şartları göz önüne alındığında bir anlama sahip görülebilecek bu kanunun artık gerekliliği ve mantığı kalmadığının vurgulandığı gerekçede, bu kanunun ayrıca tarihi eserlerin orjinalliklerinin bozulmasına yol açtığı da belirmiştir Gerekçede,*

<sup>187</sup>Resmî Gazete, 28.05.1927.

<sup>188</sup> TBMM Zabıt Ceridesi, D. 31. Cilt: 2, s. 133.

<sup>189</sup> TBMM Zabıt Ceridesi, D. 31. Cilt: 2, s. 134.

“Tarihi eserlerin orjinalliklerine halel getirecek teşebbüslerin zemini haline getirilen bu kanunun yürürlükten kaldırılması hem milletimizin hem medeniyetimizin hem de bütün insanlığın ortak değerlerinin tahrip tehdidinden kurtarılması anlamına gelecektir” denilerek kanun hakkında bir geri dönüş istenmiştir.<sup>190</sup> *Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebanii Resmiye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun* hakkında geri dönüş için yasa teklifleri verilse de henüz böyle bir kanun çıkarılmamıştır.

Atatürk’ün eski eser politikası kapsamında çıkarılan bu kanun sonrasında yurt dışında eğitim görececek öğrenciler içinde bir çalışma yapılmıştır.

### **3.4.Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebeler Hakkında Kanun**

Ülkemizin uzman kadrosunu yetiştirmek için ve bunu yasalarla uygulanabilir kılmak için 8.2.1929 yılında 1416 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanun, devlet daireleri ve özel idarelerin, vilayetlerin, belediyelerin, ticaret odalarının ve anlaşma gereğince yurt dışına öğrenci göndermeye mecbur olan şirketlerin eğitim için gönderecekleri öğrencilerin tabi olduğu kanundur.<sup>191</sup>

Bu kanuna göre yurt dışına gönderilecek öğrenciler Maarif Vekâleti’nin yapacağı sözlü ve yazılı sınavdan sonra seçilirler. Öğrenci göndermekle yükümlü makamlar öncelikle kaç öğrenci göndereceklerini ve öğrencilerinin hangi alanda eğitim almasını istediklerini Maarif Vekâleti’ne bildirirler. Maarif Vekâleti ise yurt dışına gönderecekleri öğrencilerin sayısını ve niteliklerini ilgili eğitim müesseselerine bildirir ve gazetelerde ilan ederler.<sup>192</sup>

Daha sonra öğrenciler öncelikle sağlık kurulundan geçerler ve bu şekilde sınava girerler. Sınav soruları Maarif Vekâleti’nin belirlediği komisyon tarafından hazırlanır. Sınavlar Maarif Vekâleti’nin teşkil ettiği komisyon tarafından yapılır ve bu komisyonun çalışma esasları talimatname ile bildirilir. Sınavdan geçen öğrenciler yurt dışına gönderilir ve eğer kendilerine belirtilen süre içerisinde eğitimini bitiremezse geri çağırılırlar. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin denetimini sağlayabilmek için Maarif Vekâleti tarafından en

<sup>190</sup> Cumhuriyet, 26. 05. 2014.

<sup>191</sup> *Düstur*, III. Tertip, Cilt:10, s. 407.

<sup>192</sup> *Resmi Gazete*, 8.4.1929

fazla dört kişiden oluşan bir teftiş heyeti oluşturulup yurt dışına gönderilir. Bu müfettişlerin her biri için üç bin liraya kadar ücret ödenir.<sup>193</sup>

Ecnebi Memleketlere gönderilecek öğrencilerle ilgili olan çıkarılan bu kanunun 18. Maddesi şöyledir; “yurt dışında kendilerine belirlenen süre içerisinde eğitimin tamamlayıp dönen öğrenciler eğitimden sonra kendilerine teklif edilecek işi kabul etmek zorundadırlar. İş kabul etmeyen ya da herhangi bir sebeple üç ay içinde işine başlamayan öğrencilerden eğitim masrafları faiziyle alınır”.<sup>194</sup> Mecliste bu madde ile ilgili bazı tartışmalar yaşanmıştır. “Avrupa’dan dönüp üç ay içerisinde tayin edilmeyen bir talebenin eğer tayininde bir aksama varsa alâkadar memur tarafından talebeye ait tahsil ücretinin iadesi sözkonusudur. Yani bir talebe Avrupa’dan avdet ediyor; eğer onu üç ay zarfında Hükümet tayinini yapmazsa öğrenci istediği işe girmekte serbest oluyor. Böyle bir durumda Hükümet’in yaptığı masraflar heba olur. Bu vaziyet tecrübe edilmiştir. Avrupa’dan gelen birçok talebe burada aylarca memuriyet bulamamıştı. Vakıa memuriyet bulamamasına bazen icabı ahval sebep olmuştur. Fakat çok defa da alâkadar memurların bu işi benimsememesiyle bu vaziyet hadis olmuştur. Efendim, bu hadiseyi hepimiz kendi nefsimizde tecrübe ettik. Arkadaşlarımızdan bir kısmı da burada vardır. Avrupa’dan geldiğimiz zaman uzun müddet tayin edilmedik. Çünkü alakadar olan memurlar çok defa kâfi derecede vazifelerini görmüyorlardı”.<sup>195</sup> Bu sebeple devletin koyduğu kanunlarda daha ihtiyatlı olması gerektiği üzerinde durularak 18. maddede bazı değişiklikler yapılmıştır. “Avdet ve müracaat etmiş olan bir talebe ihtisası dahilinde kendisine teklif olunacak hizmeti kabule mecburdur. Ancak bu mecburiyet müracaatından itibaren üç ay nihayetine kadar bir hizmete tayin edilmeyenler için sakıt olur. Birinci maddede sayılı makamlardan Belediyeler, Ticaret Odaları ve şirketler tarafından tahsile gönderilen talebe müstesna olmak şartile diğer makamlara ait talebe için 10. maddeye tevfikan bu talebenin taahhütnameleri ahkâmının tatbiki ile vazifedar olanlar, avdet edecek talebeyi açıkta bırakmamak üzere zamanında bütçeleri ile tahsisat teklif etmemek veya münhal bir vazifeyi hazır bulundurmamak gibi tedabiri evveliyeyi ittihazda ve intihap ve tayin ile mükellef olanlar tahsilden avdet ve müracaat eden talabeyi ihtisasları dahilinde münhal bir hizmete kanunî sebepler olmaksızın tayin için muktazi muameleleri ifada ihmal ve terahi gösterdikleri takdirde o talebenin ecnebi memleketlerde tahsili uğrunda ihtiyar edilmiş masrafını ödemeye mecburdurlar. Taahhütname ile merbut olduğu makam tarafından

<sup>193</sup>Resmi Gazete, 8.4.1929

<sup>194</sup>Resmi Gazete, 8.4.1929, s.1005-1006.

<sup>195</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D:3, Cilt: 9, s.36.

kendisine müracaatından itibaren iki ay zarfında iş gösterilmeyen talebeyi üçüncü ay hitamına kadar Devletin her hangi bir dairesi hizmete tayin edebilir ve bu takdirde talebenin taahhütnamesindeki mecburiyeti kendisini hizmete tayin eden daireye intikal eder<sup>196</sup>. Bu kanun yurt dışına gönderilen öğrencilerin ülkeye dönüp istihdam edilmesi ıve gerek öğrencilerin gerekse devletin haklarının korunması için çıkarılmıştır.

Avrupa'ya giden öğrenciler arasında; Muhittin Sebati, Refik Ekipman, Ulvi Cemal Erkin, Cemil Sena Ongun, Naci Ecer, Vildan Aşır Savaşır, Burhan Toprak, Ekrem Zeki Ün, Osman Horasanlı, Necip Fazıl Kısakürek, Sadi Irmak, Suad Hayri Ürgüplü, Cevad Dereli, Şeref Akdik, Ali Münip Karsan, Namdar Rahmi, Afet İnan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ekrem Akurgal, Sedat Alp, Jale İnan gibi önemli isimler eğitim için yurt dışına gitmiştir. Yurt dışına giden bu öğrenciler eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkemize geri dönerek istihdam edilmiştir. Arkeolog, tarihçi, doktor, mühendis, öğretim üyesi gibi pek çok meslek dalında öncü olmuşlardır.<sup>197</sup> Ayrıca yurt dışına gittikten sonra öğrencilerin eğitimini aksatmaması için yaptırım uygulamasına gitmiştir. Nitelikli eleman yetişmesi için yapılan bu uygulama ülkemiz için önemli bir adımdır. Yurt dışında eğitim alıp dönen bu öğrenciler ülkemizin önemli bilim adamları olmuşlardır.

Bu kanunlar haricinde bazı kanunlara da eski eserlerle ilgili maddeler eklenmiştir.

### 3.5.Belediye Kanunu

Eski eser kapsamında yapılan bir diğer düzenleme de müzelerle ilgili olarak yapılmıştır. 14 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen Belediye Kanunu'nun elli dokuzuncu maddesinde belediyelerin halk müzesi kurma görevi olduğu beyan edilmiştir.<sup>198</sup> Yüz elli dokuzuncu maddesi ise “*Kapalı çarşı, bedesten, pasaj, su mecraları veya aksami saireleri müşterek ve mürtabit olup her parçası veya odası veya her gözü veya tahtanı veya fevkani tarafları başka başka mutasarrıfları uhdelerinde bulunan ve bedi ve mimarî kıymeti veya beldenin iktisat veya istihsal hayatınca ehemmiyeti mahsusası olan saraçhane, tabakhane, imalâthane ve san'athane gibi emlâki müçtemia ve mürtabitayı havi vakıf olsun mülk olsun her nevi büyük binaların çatı, örtü, kubbe, kemer, sayvan, sütun, cümle kapıları, methal ve mahreçleri, geçitleri, su hazineleri ve çeşmeleri ve su yolları, dahilî mecraları ve sokak kaldırımları ile emsali müşterek tesisat aksamının inşa, tanzim, tamir ve termimi için*

<sup>196</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D:3, Cilt: 9, s.34-35.

<sup>197</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Kansu Şarman, *Türk Prometheler*, s. 57-395.

<sup>198</sup>Resmî Gazete, 14.04.1930, s. 8825.

*ashabına tebligat icra edildikten sonra yapılmadığı takdirde bunların ifası belediyelere ait ve müterettiptir*”<sup>199</sup> şeklindedir. Bu düzenlemeyle belediyeler, tarihi eserlerin zarar görmesini engellemek istemiştir. Ayrıca bu eserlerin tamiriyle ilgili her türlü sorumluluğu kendisine alarak kişilerin yapacağı tahribatın önüne geçmeye çalışmıştır.

Belediye Kanunu’nun yüz elli dokuzuncu maddesinde ise “*Belediye sınırı içinde... yıkılmış kale ve kulelerin metruk arsaları ve enkazının tasarruf, idare ve nezareti kâffe-i hukuk ve vecaibi ve varidatı ile beraber belediyelere devrolunur*”<sup>200</sup> ifadeleri yer almıştır. Belediye kanununda yapılan bu düzenlemeyle Anadolu’nun çeşitli yerlerinde ilgisizlikten yıkılan eski eserlerin kurtarılması amaçlanmıştır.

### **3.6.Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu**

02 Ağustos 1934 tarihinde çıkarılan bu kanunun birinci maddesine göre basma yazı ve resim basan herkes bastıkları eserlerin beş kopyasını Maarif Vekâleti’ne vermek zorundadır. İkinci Maddeye göre ise, izin alarak kazı yapanlar kazıya ait olup Türkiye dışında bastırdıkları eserlerin altı kopyasını Maarif Vekâleti’ne vermek zorundadır. Alınan bu kopyaların ikisi Milli Kütüphaneye, bir nüshası Ankara Umumi Kütüphanesine, bir nüshası Müzeler Dairesi Kütüphanesi, bir nüshası İstanbul Âsar-ı Âtika Müzeleri Kütüphanesine, bir nüshası ise Türk Tarih Tetkik Heyeti Kütüphanesine verilir.<sup>201</sup>

1934 yılında çıkarılan bu kanunla devlet eserlerin kontrolünü sistemli hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca bu eserlerin kaybolmasını önlemeye çalışmıştır. Mecliste yapılan görüşmelerde kanunun amacının Maarif kütüphanesini zenginleştirmek ve bu eserlerin kolayca elde edilmesini sağlamak olduğu ifade edilmiştir.<sup>202</sup> Kanunun dışında bırakılacak eserler kararlaştırılmıştır. Resmî dairelerin cetvelleri, defterleri, makbuzları, formülleri, başlıklı kâğıt ve zarflar gibi her türlü hizmet evrakı, b) Ticarethanelerin, şirketlerin ve fabrikaların tarife, etiket, fatura, defter, ilân gibi basmayazı ve resimleri, c) Davet tezkereleri, kartvizitler, adres ve ilân kartları, başlıklı kâğıt ve zarflar ve lokantaların yemek listeleri gibi şahsî basma yazı ve resimler ve her nevi biletler.<sup>203</sup>

<sup>199</sup>Resmi Gazete, 14.04.1930, s.8835.

<sup>200</sup>Resmi Gazete, 14.04.1930, s.8839.

<sup>201</sup>Resmi Gazete, 21.06.1934; Nurettin Can, *Eski Eserler...* ,s.18.

<sup>202</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D: 4, Cilt: 23, s. 44.

<sup>203</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D: 4, Cilt: 23, s. 44-46.

### 3.7.Vakıflar Kanunu

13 Haziran 1935 tarihinde2762 kanun numarasıyla çıkarılan Vakıflar kanununun üçüncü maddesine göre, Vakıf, malları ve mimari veya tarihi değeri olup vakfa ait olan eserleri muhafaza ve imar eder. Ayrıca sekizinci maddede de bu eserlerin satılamayacağı belirtilmiştir.<sup>204</sup>

*“Vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan gayrimenkulleri rehnedilemezler. Bunlarda mülkiyet ve irtifak hakkı için iktisab mürruru zamanı işlemez ve bu kanunun gösterdiği haller dışmda satılamazlar. Bu gayrimenkuller vakıflar idaresinin istemesi üzerine vakıfları adma tapuca tescil olunurlar. Bu tescilde hiç bir resim ve- harç aranmaz.”*<sup>205</sup>Vakıflar, bu kanuna göre kendi bünyesinde bulunan ve tarihi önemi haiz olan eserlerin muhafazasını kendi üstlenmiştir. Bu eserlerin alınıp satılamayacağı ve tüm haklarının vakfa ait olduğu yasalara bağlanmıştır. Vakıflar haricinde bir düzenleme de Mezarlıklarla ilgili olarak yapılmıştır.

### 3.8.Mezarlıklar Hakkında Nizamnamede Eski Eserler İle İlgili Düzenleme

1928 yılında çıkarılan Mezarlık hakkındaki nizamnamede1931 yılında eski eserlerle ilgili bir düzenleme yapılarak, Belediyeye devrolunan mezarlıkları vakfa ait tapulu tapusuz umumî mezarlıklar ve Metruk ve sahipsiz mezarlıklar olarak ikiye ayırır. *“Metruk mezarlıkları ortadan kaldırmak, tarihî kıymetleri olanları temiz ve bakılır bir halde muhafaza altına almak, ortadan kaldırılacak mezarlıklarda tarihî şahıslara ait oldukları anlaşılan kabirleri umumî mezarlıklara nakletmek, sanat noktai nazarından kıymetli olan sahipsiz taşları müzelere göndermek; umumî mezarlık mahallerini tespit ederek muntazam duvarlar içine almak, kapılarını, yollarını ve kabir ittihaz edilecek yerlerini fennî plânlar dahilinde yaptırmak, mezarlıkları ağaçlamak ve daima bakımlı, temiz bir halde bulundurmak, her mezarlıkta memur oturmasına mahsus bir mesken yaptırmak ve mezar memurlarını ücretli, ücretsiz kabirler ve her kabirde gömülü olanlar hakkında muntazam defterler tutmaya ve mezarlıkları muhafazaya ve bu hususta, yapılacak talimatname ahkâmını tatbika mecbur etmek.”*<sup>206</sup> Bu mezarlıkların tümü belediyeye intikal etmiştir. Bu vakıf mezarlıklara ait yasal olan gelir varsa hepsi belediyeye aittir. Belediyelere devrolunan mezarlar ve mezarlıklardan tarihî kıymeti olanlar Muhafaza-i Abidat

<sup>204</sup>Düstur, III. Tertip, Cilt: 16, s. 1293; Resmi Gazete,13.06.1935.

<sup>205</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D: 4, Cilt: 33, s. 19.

<sup>206</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D: 3. Cilt: 17, s. 50.

Nizamnamesi gereğine göre işlem görür.<sup>207</sup> Bu düzenleme ile devlet, tarihi eser sayılabilecek mezarlıkların korunmasını sağlamak istemiştir.

### 3.9.Müzelerle Ören Yerlerini Ziyaret Edenlerden Alınacak Ücret Hakkında Kanun

1938 tarihinde 3340 kanun numarasıyla çıkarılan bu yasada, halka açık müzeler ve düzenlenmiş ören yerlerini ziyaret edenlerden onar lira, Topkapı sarayını ziyaret edenlerden elliser kuruş, Ayasofya müzesini ziyaret edenlerden ise yirmi beş kuruş giriş ücreti alınması kararlaştırılmıştır. Ücretler ulusal bayram ve hafta sonlarında yarıya indirilmiştir. Sıhhiye müzelerine ise giriş ücreti konulmamıştır. Öğrencilerden, subaylardan, kültür kurumu üyelerinden, devlet misafirleri ve onların mihmandarlarından ücret alınmaması kararlaştırılmıştır.<sup>208</sup>

Bu kanun çıkmadan önce mecliste yapılan görüşmelerde müzeleri herkesin gezebilmesini sağlamak için ziyaretçilerden hiç para alınmaması gerektiği düşünülmüş fakat bu yerleri bir mesire halinde herkesin ziyaret etmesinin de onların bakım ve intizamına zarar vereceği konusu gündeme gelmiştir. Zararı en aza indirmek için ziyaretçilerden asgari bir ücret alınmasına karar verilmiştir.<sup>209</sup>

### 3.10. 1934 Tarihli Müze ve Rasathane Teşkilat Kanunu

Bu kanunda öncelikle müze ve rasathanede çalışanlar dört gruba ayrılmıştır. Bunlar birinci, ikinci ve üçüncü sınıf mütehassıslarla memurlardır. İş yapmak için eğitim almış ve görevine devam esaslı zorunlu olanlara mütehassıs denmektedir. Üniversite mezunu olup doktora yapmış ve bir batı dili bilene birinci sınıf mütehassıs, sadece üniversite mezunu olanlar ikinci sınıf, lise mezunu olanlar üçüncü sınıf mütehassıs olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bu kanunla mütehassısların ve memurların maaşları belirlenmiştir.<sup>210</sup>

Müze ve Rasathane Kanunu ile bu kurumda çalışan kişiler nitelik bakımından sınıflandırılmış ve bunun sonucunda alacakları maaş, tayin konuları, görevleri belirlenmiştir. Bu kanunun amacı mecliste şöyle ifade edilmiştir: “*Müze ve rasathanelerde çalışan kimselerin hayatını oraya vakfederek yetişmesi, Türk harsının yükselmesi ve memlekete ait rasadati kendimizin yapmasıdır.*”<sup>211</sup>

<sup>207</sup>Resmi Gazete, 09.08.1931; Nurettin Can, Eski Eserler ..., s. 33.

<sup>208</sup>Resmi Gazete, 28.03.1938.

<sup>209</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D:5, Cilt: 34, s.48-49.

<sup>210</sup>Resmi Gazete, 3.07.1934.

<sup>211</sup>TBMM Zabıt Ceridesi, D: 4, Cilt: 23, s. 286.

## BÖLÜM III

### ATATÜRK VE ESKİ ESERLER

#### 1. Atatürk'ün Kültür Düşüncesi İçerisinde Eski Eserlerin Yeri

Kültür kuşaktan kuşağa geçen bir mirastır. Yeni kurulan Cumhuriyetin sadece siyasi başarılarıyla gündeme gelen bir devlet olmasından ziyade geçmişinin de bilincinde olan bir devlet olmaya ihtiyacı vardır. Çünkü kültür, bir toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Atatürk ülkemizi medeni milletler seviyesine çıkarmak için kültürün en önemli etken olduğu görüşündedir.

Kültür ve medeniyet birbirinden pek ayrılmaz.<sup>212</sup> Atatürk de kültür ve medeniyet arasında geçerli bir ayırım yapmaktan ziyade kültürlerin çeşitliliğine ve zamanla gelişebileceğine vurgu yapmıştır.<sup>213</sup> Atatürk kültürümüzü ortaya çıkarıp onun etkisiyle harekete geçmek için bir şok tedavisi uygulamak istemiştir.<sup>214</sup> “*Türk çocuklarında yetenek her milletinkinden üstündür. Türk yetenek ve kudretinin tarihteki başarıları ortaya çıktıkça, Türk çocukları kendileri için gereken hamle kaynağını o tarihte bulabileceklerdir. Bu tarihten Türk çocukları bağımsızlık fikrini kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, harikalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu yetenekle kimseye boyun eğmeyeceklerdir*”<sup>215</sup> sözleriyle milletimizin tarihini, ruhunu, geleneklerini gerçek, sağlam, doğru bir gözle görmesi gerektiğini vurgulamıştır.<sup>216</sup> Çünkü yeni kurulan bir devletin tutunabilmesi için tarihinin ne kadar eski olduğunu bilip kuvvet alması gerekmektedir. “*Bir devlet kurmak kolay, bir millet yapmak güç, bir anane yaratmak imkânsızdır*”<sup>217</sup> sözü aslında Atatürk'ün neden bu kadar tarihimize önem verdiğini açıklamaktadır. Atatürk'e göre özellikle siyaset adamları tarih bilmelidir, çünkü tarihini ne kadar iyi bilirse o kadar iyi keşifler yapar.<sup>218</sup>

<sup>212</sup> Kadir Koçdemir, “Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 429, 2000, s. 148.

<sup>213</sup> Bahaeddin Yediyıldız, “Sosyal Tarih Perspektifi İçinde Atatürk'ün Kültür Anlayışı”, *Atatürk Cumhuriyet Türk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1984, s.96.

<sup>214</sup> Bahaeddin Yediyıldız, “Sosyal Tarih...”, s.99.

<sup>215</sup> Yavuz Ercan, “Atatürk ve Tarih...”, s.23.

<sup>216</sup> *A.S.D. C:3*, s. 10.

<sup>217</sup> İsmail H. Baltacıoğlu, *Türk'e Doğru...*, s.20.

<sup>218</sup> Afet İnan- Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında Konferanslar*, TTK, Ankara 1946, s. 19.



Türkler arasında tarih anlayışı ve tarih yazıcılığı Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlatılır yani kısacası Türklerin tarihi yalnızca Osmanlı sultanları'nın tarihi olarak addedilirdi.<sup>219</sup> Tanzimat'a kadar devam eden bu anlayış XIX. yüzyılda yeni bir boyut kazanarak "*Devlet Tarihi*" olmuştur. Yeni anlayış bütün unsurları Osmanlı olarak gören bir anlayıştır. Fakat milliyetçilik hareketlerinin baş göstermesi sonucunda farklı bir anlayışa geçilmiş ve İslam öncesi Türk tarihinin de araştırılması gündeme gelmiştir.<sup>220</sup> Lakin İmparatorluğun yıkılış dönemine denk geldiği için kapsamlı çalışmalar yapılamamıştır. Bu durum yeni Cumhuriyetin kurulmasına kadar böyle devam etmiştir.

Ankara Türk Ocağı'ndaki bir baloda Miss Ring adındaki Amerikalı gazeteci, Türkiye'nin hangi bakımlardan Amerikalılaşmasının düşünüldüğünü sorunca Atatürk, "*Türkiye bir maymun değildir ve hiçbir milleti taklit etmeyecektir. Türkiye ne Amerikalılaşacak ne de Batılılaşacaktır o sadece özleşecektir*".<sup>221</sup> Çünkü Atatürk kültürün Avrupalısının olmayacağı yalnızca millisi olacağı, tekniğin ise milletlerarası olduğunu düşünmektedir.<sup>222</sup> Atatürk ve Cumhuriyetin aydın kitlesinin kültür düşüncesinin eski eserlerle bağlantısını II. Türk Tarih Kongresi'nde basılmış olan şu bildiri açıklamaktadır.

*“ Yurddaş,*

*Türk toprağının üstü ve altı değerli antikiteler, anıtlar ve tarihi eserlerle doludur. Bunlar, Türk ulusunun dünyada ilk kültürü kurduğunu, Ulusumuzun başka Uluslara kültür önderliği ettiğini bütün acuna tanıtacak şahidlerdir. İnsanlık kültürünün kuruluşunda, gelişiminde ve ilerleyişinde Türk Ulusunun yaratıcı varlığını gösteren, bu ata andaçlarını korumakla, 'Türk Tarihi'ni korumuş oluruz.*

*Yurddaş, Ulu Cumhurbaşkanımız Atatürk'ün yüce önderliği altında 'Türk Tarihi'ni başlangıcından başlayarak incelemekte olan ve 'Türk Tarihi'nin eskiliğini, genişliğini ve yüksekliğini bütün dünyaya tanıtmaya çalışan Türk Tarih Kurumu, bütün çalışmalarında tarihi eserlere dayanmaktadır. Bu eserler, hepimizin ulusal, müşterek malımızdır. Onun için bu eserleri yıkılmaktan, harap olmaktan, yabancı illere ve ellere geçmekten korumak her Türk için Ulusal bir ödevdir. Yurddaş, bu ödevi canla, başla yerine getirmeye çalış. Tarihi eseler bulur, böyle eserlerin yerlerini görür veya iştirsen, bu eserlerin şunun bunun*

<sup>219</sup> Yavuz Ercan, "Atatürk ve Tarih", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 4, 1988, s. 15.

<sup>220</sup> Yavuz Ercan, "Atatürk ve... ", s. 16.

<sup>221</sup> Ercüment Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981, s. 20.

<sup>222</sup> İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Türke Doğru*, s.11-18.

*eline geçmesine meydan vermeden müzelere ve hükümet adamlarına haber ver. Kendi kendine usulsüz ve Tarih devirlerini alt üst edecek toprak kazılarında bulunma. Böylelikle define arayacağım diye, bulacağın eserler ne sana, ne de tarihe yarar. Sana atalardan kalmış veya geçmiş olan tarihi eserleri de yabancı ellere kaptırma. Bütün bunları Ulusal Kurumlara vermek kutsal amacın olsun.*

### *Türk Tarih Kurumu”*

Bir ulusun tarihinde kültür eserleri çok önemli rol oynar ve devletlerin siyasi hayatını en çok etkileyen unsur, toplumsal hayattaki düşünsel gelişmeler ve ekonomik düzendir.<sup>223</sup> Toplum arşiv ve kütüphanede ne kadar kaynak varsa araştırmalı, incelemelidir. Ayrıca önemli eserleri tercüme ettirip kazandırmalıdır ve elde ettiği bilgileri yorumlayarak gerçeklere ulaşmalıdır.<sup>224</sup>

Ülkemiz arkeoloji ve sanat tarihi açısından bir hazinedir. Bu topraklarda arka arkaya kurulan uygarlıklar başka hiçbir toprakla kıyaslanamayacak kadar çoktur.<sup>225</sup> Fakat bu topraklarda bulunan eserler hem yabancılar tarafından yağmalanmış hem de halkın bilinçsizliği yüzünden tükenmiştir. Eski eserler sanat değeri yüksek olan ve geçmişle aramızdaki bağın görsel bir kanıtıdır. Kültür, tarihi ve süreklidir. Kültürünü kaybeden toplum kimliğini kaybeder ve tarih sahnesinden silinir.<sup>226</sup>

Atatürk, Türkiye'nin tarih sahnesinden silinecek kadar zayıf olmasını engellemek için tarihimizi tam anlamıyla araştırıp ortaya çıkarmak istemiştir. *“Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, tekniktir. Bilim ve tekniğin dışında kılavuz aramak dalgınlıktır, bilgisizliktir, doğru yoldan sapmaktır.”*<sup>227</sup> Atatürk'ün ilmi tavsiyesi şudur: *“Şahsımız için değil, fakat mensup olduğumuz millet için elbirliği ile çalışalım. Çalışmaların en büyüğü budur...”*<sup>228</sup> İlmi esaslara dayalı bir şekilde Türk tarihini araştırmak için Türk Tarih Kurumu oluşturulmuştur. Atatürk her büyük işi, kendine değil Türk ulusuna mal ederdi. Kazandığı zaferleri *“Türk ulusundan aldığı ilhamla”* yaptığını söylemekten zevk alır *“Atatürk*

<sup>223</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2011, s. 228.

<sup>224</sup> Bahaeddin Yediyıldız, “Sosyal Tarih...”, s. 95.

<sup>225</sup> Ahmet Mumcu, “Eski Eserler...”, s. 50.

<sup>226</sup> Özkul Çobanoğlu, “Kültür, Milli Kültür, Milli Kültür ve Kültür Tarihi Kavramsallaştırmaları Bağlamında Kültür Tarihi Araştırmaları”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:1, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2009, s.44.

<sup>227</sup> Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2007, s.252.

<sup>228</sup> Afet İnan- Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında...*, s. 62.

*İnkılapları*” denilmesini istemezdi ve bu gibi sözleri hep “*Türk İnkılapları*” biçiminde düzeltirdi.<sup>229</sup>

Mustafa Kemal’in tek amacı ülkenin bağımsızlığını sağlamak değil aynı zamanda ülkesini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmaktır. Bu anlayış topluma yeni ve güçlü bir temel bulmak gereksinimi doğurmuş, Atatürk ise bunu dil ve tarih konularında bir uluslaşma hareketi başlatarak yapmıştır.<sup>230</sup>

Bilimden ayrı olarak Cumhuriyetle birlikte tarihin önemi ortaya çıkmıştır. Çünkü tarih bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr etmez.<sup>231</sup> Atatürk milleti şöyle tanımlar: “*Millet dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasi ve içtimai bir heyettir*”.<sup>232</sup> Bu sebeple Atatürk sohbet akşamlarında kültür konusunda sorular sorup herkesin bu konuyu düşünmesini sağlamıştır. Afet İnan ise kültürün ne olduğu sorusuna şu cevabı vermiştir: “*Kültür bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve devam ettirebilmek için çalışırlar, fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki, tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin nihayet yalnız adları kalmıştır*”.<sup>233</sup>

Atatürk eski eserlerin ortaya çıkarılıp korunmasına oldukça önem vermiştir. Tarihimizin köklü olduğunu ortaya çıkarmak için kanıt bulmak gerektiği ve bu kanıtların da bulunacak eski eserlerle olacağını düşünmüştür. Türklere karşı Avrupalıların yanlış düşüncesini değiştirmek ve Türk tarihinin köklerini ortaya çıkarması için Türk Tarih Kurumu’nu kurdu muştur.

## 2. Türk Tarih Kurumunun Kurulması

Türk Tarih Kurumu, Atatürk’ün tarih tezi kapsamındaki çalışmalarını sistematik hale getirmek için vücuda getirdiği bir kurumdur. Türk Tarih Kurumu kurulmadan önce benzer işlevlere sahip olan Türk Ocakları vardır. Türk Ocakları 1912 yılında, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Türklerin bir gerileme dönemine girdiği ve bunu önlemek için siyasetin dışında bir kurum meydana getirmek gerektiği düşüncesiyle Hamdullah Suphi

<sup>229</sup> Utkan Kocatürk, “Hikmet Bayur’un Atatürk Hakkında Görüş ve Yorumları”, *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*, ATAM Yay., Ankara 2005, s. 65.

<sup>230</sup> Baskın Oran, *Atatürk Milliyetçiliği...*, s.183.

<sup>231</sup> Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: 3, ATAM Yay., Ankara 1997, s. 928.

<sup>232</sup> Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, ATAM Yay., Ankara 2010, s. 26; Afet İnan, “Atatürk ve Kültür”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri*, TTK, Ankara 1973, s.99.

<sup>233</sup> Afet İnan, *Atatürk ve İlim*. Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara 1956, s.104.

Tanrıöver'in başkanlığında kurulmuştur. Derneğin amacı; “*Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve itilası ile Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır*”.<sup>234</sup> Misak-ı milli sınırlarımız içinde yaşayan tüm uygarlıkların Türkiyeli olduğu, bu uygarlıklara sahip çıkılması gerektiği anlayışıyla hareket eden kurum Milli Mücadele döneminde yaptığı savaşlar nedeniyle kültür konusunda çok aktif olamamıştır.<sup>235</sup> Savaş bittikten sonra faaliyetlerini arttıran kurum birçok kurultay düzenlemiştir. Türk Tarih Kurumu'nun kurulması için ilk fikir de Nisan 1930'da Türk Ocaklarının VI. Kurultayında gündeme gelmiştir. Türk tarihini ve medeniyetini ilmi bir şekilde tetkik etmek için Sadri Maksudi Arsal, Reşit Galip, Afet İnan ve kırk kişi tarafından imzalanmış bir taktir vermişlerdir.<sup>236</sup> Bunun üzerine Türk Ocakları yasasına, “*Merkez heyeti Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tetebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarih Heyeti teşkil eder*” şeklinde bir madde eklenmiştir. Kurultayda alınan bu karar Türk Tarih Kurumu'nun temelini oluşturmuştur.<sup>237</sup> Kurultayda eklenen madde gereğince *Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti* isminde bir kurum oluşturulmuştur. Kurumun başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu, başkan vekili ise Yusuf Akçura'dır. Üyeler ise Afet İnan, Vasıf Çınar, Halil Ethem Eldem, Yusuf Ziya Özer, Sadri Maksudi Arsal, Reşit Safvet Atabinen, İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi önemli bilim insanlarıdır.<sup>238</sup>

Bu heyetin ilk icraatı 1930 yılında Türk ırkının ve Türk tarihinin çok eskilere dayandığına ve gittikleri her yerde kültür taşıyıcılığı yaptıklarına dair bilgiler içeren Türk Tarihinin Ana Hatları adında bir eser yayınlamasıdır. On bir bölüm ve 606 sayfadan oluşan eser Türk tarihini ve Türk ırkını ele almaktadır. Bu eserin ortaya çıkışı Türklerin sarı ırka mensup olduğuna dair yayılmış yanlış bilgiler, Türklerin medeniyetten mahrum barbar kimseler olduğu iddiasıdır.<sup>239</sup> Avrupalılar Türkleri Osmanlı İmparatorluğuyla eşit görerek Türk tarihini yakıp yıkma tarihi olarak görmekteydi.<sup>240</sup> Ayrıca Türk tarihinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlatılması da bu eserin yazılmasındaki sebepler arasındadır. Atatürk, incelediği kitaplar arasında olan Mustafa Celaleddin'in Eski ve Modern Türkler adlı kitapta Türkiye'ye yerleşmiş kavimlerin genellikle Arilerden geldiği ve bunlardan bir

<sup>234</sup> Kenan Akyüz, “Türk Ocakları”, *Belleten*, Cilt: L, Sayı: 196, Ankara 1986, s.202.

<sup>235</sup> Musa Seyirci, *Atatürk ve Çağdaş Müzeciliğimiz*, Türkeli Yay., Afyon 1981, s. 9.

<sup>236</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Tarih Kurumu*, TTK, Ankara 1973, s.3-4.

<sup>237</sup> Afet İnan, “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anna Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yay. Ankara 1956 s.13.

<sup>238</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.Yılında...*, s. 4-5.

<sup>239</sup> Afet İnan- Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında Konferanslar*, TTK Yay., Ankara 1946, s. 57.

<sup>240</sup> Halil İnalcık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, Kırmızı Yay., İstanbul 2007, s. 142.

kısımının da Türk olduğu, Türklerin uygarlık dışı bir kavim olduğu iddialarının yanlış olduğuna dair yazılı kısımların üzerinde durmuştur. Atatürk Türkler hakkındaki bu inanışları değiştirmek için teşkilatlı çalışmak gerektiğini savunmuştur.<sup>241</sup> Türkiye’de tarih yazan ya da tarihle ilgilenen kişilerle bir ekip oluşturmuştur. Çünkü Anadolu’nun Türklere ait olduğunu Hitler ve Mussolini gibi devlet adamlarına göstermek istemiştir. Mussolini, İ.Ö 2. yüzyıldan sonra Anadolu’nun Roma eyaleti olduğunu iddia etmektedir. Bunlara maddi bir cevapla karşılık verebilmek için Atatürk, Türk Tarih Tezi’ni geliştirmiş ve bunu ispatlamak için çalışmalar gerçekleştirmiştir.<sup>242</sup>

Bu çalışmalar sonucunda, Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eser ortaya koyulmuştur. Eser İnsanlık Tarihine Giriş, Türk Tarihine Giriş, Çin, Hint, Kalde- Elam ve Akad, Mısır, Anadolu, Ege Havzası, İran, Orta Asya başlıklı 10 bölümden oluşmuştur. Orta Asya başlıklı kısımda Selçuklu Devleti, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti dahil Orta Asya’da kurulan ve oradan yayılan Türk Devletleri anlatılmıştır.<sup>243</sup> Kitabın giriş bölümünde ise yazılış amacı şöyle anlatılmıştır: “ *Bu kitap muayyen bir maksat gözetilerek yazılmıştır. Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültürülmüştür. Türklerin, ecdat hakkında böyle yanlış malumat alması, Türklüğün kendini tanımasında, benliğini inkişaf ettirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitapla istihdaf olunan asıl gaye, bugün bütün dünyada tabi mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır. Aynı zamanda da bu son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için bir tarih yazmak ihtiyacı yönünde atılmış ilk adımdır.*”<sup>244</sup>

Çoğunluğu meclis üyeleri tarafından yazılan bu eseri Atatürk çok yeterli bulmamıştır.<sup>245</sup> I. Türk Tarih Kongresi’nde bu eserin tekrar yazılması gündeme gelmiştir.<sup>246</sup> I. Türk Tarih Kongresi’nde yapılan görüşmelerden sonra kitabın tekrar hazırlanması için çalışmalara başlanmış ve Atatürk’ün ölümüne kadar çalışmalar devam etmiştir. Türk Tarihi’nin Ana Hatları kitabının yayınlanmasından bir yıl sonra Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurulmuştur.

<sup>241</sup> Şerafettin Turan, Atatürk’ün..., s. 26.

<sup>242</sup> Coşkun Özgünel, “Cumhuriyet Dönemi...”, s. 898-899.

<sup>243</sup> Semavi Eyice, “Türk Tarihinin Ana Hatları”, Belleten, Cilt: XXXII, Sayı: 128, Ankara 1968, s. 512-513.

<sup>244</sup> Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, Afa Yay., İstanbul 1992, s. 104.

<sup>245</sup> Afet İnan- Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında Konferanslar*, s. 60.

<sup>246</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.Yılında...*, s. 15.

12 Mart 1931 yılında Türk Ocakları Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleşme kararı almış, 12 Nisan 1931 tarihinde ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adıyla yeni bir kurum oluşturulmuştur.<sup>247</sup>Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş amacı Türk tarihini yeniden yazmaktır.<sup>248</sup>1935 tarihinde "Türk Tarih Kurumu" adını alacak olan Türk Tarih Cemiyeti'nin ilk tüzüğünün 4. Maddesi şöyledir:

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, maksadına ermek için aşağıdaki vasıtaları kullanır.

- Toplanıp ilmi müzakerelerde bulunmak,
- Türk tarihinin kökenlerini araştırıp bastırmak,
- Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesika ve malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere araştırma ve keşif heyetleri göndermek,
- Türk Tarih Tetkik Cemiyeti mesaisinin çalışmalarının meyvelerini her türlü yolla yayına çalışmak.<sup>249</sup>

Bu maddelerden de anlaşılacağı gibi Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşundaki asıl amaç kültür hareketlerini ırki karaktere dayandırmaktır.<sup>250</sup> Atatürk'e göre "*Milleti sevmek; milleti tanımak, memleketi gezmek, eksikleri görüp tamamlamakla olur, yoksa lafla muhabbet fayda etmez*".<sup>251</sup> Türk tarihinin yabancı devletler tarafından inkar edildiği düşüncesiyle kurum tüm vaktini tarihimizin eskiliğini kanıtlamak için harcamıştır.<sup>252</sup>

Afet İnan'ın anlattığı bir anıya göre; kendisi Mısır, Suriye, Filistin'den tarihi incelemeler yaptıktan sonra döndüğünde bunları Atatürk'e anlatmış, Atatürk'te çok ilgi göstermiştir. Fakat bu incelemeleri yurdumuzla karşılaştırınca ülkemizde yapılan çalışmaların yabancı uzmanlarla olmayacağı yetişmiş Türk arkeologlarla olacağını söylemiştir.<sup>253</sup> "*Bugüne kadar tarihimizi hep başkalarının yazdığı kadar bildik bu yüzden de gerçekleri öğrenemedik*"<sup>254</sup> diyen Atatürk, Türkiye tarihini Selçuklu ve Osmanlı

<sup>247</sup> Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Belleten*, Cilt: XXXV, Sayı: 140, TTK, Ankara 1971, s. 523.

<sup>248</sup> Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, Afa Yay., İstanbul 1992, s. 96.

<sup>249</sup> Afet İnan, "Ankara Üniversitesi Dil...", s.14; Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s.268.

<sup>250</sup> Afet İnan, "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri", *Belleten*, TTK, Cilt: 4, Sayı: 13, Ankara 1940, s.39.

<sup>251</sup> *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 3, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006, s.10.

<sup>252</sup> Afet İnan, "Türk Tarih...", s. 525-526.

<sup>253</sup> Afet İnan, "Ankara Üniversitesi...", s.15.

<sup>254</sup> Esin Kahya, "Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 2, AKM Yay., Ankara 2009, s. 886.

İmparatorluğu'nda şu veya bu sultandan başlatmanın onu tarihinin ortasından bölmek olacağı fikrindedir.<sup>255</sup>

Türk Tarih Kurumu tüm bu amaçlarla çalışmalara başlamış, kurulur kurulmaz tarih atlası bastırmıştır. Ayrıca Türk Tarih Kurumu üyeleri tarih ve coğrafya öğrenimi için arazi üzerinde hoca ve öğrencinin çalışmasının faydalı olduğunu belirterek bu konu üzerinde durmuşlardır.<sup>256</sup> Türk Tarih Kurumu pek çok önemli eseri çevirtmiştir. Prof. Eberhard'dan rica edilerek “Çin'in Şimal Komşuları, Şarki Çin Sülalesi Zamanında Şimal Komşuları, Hiyungnu'lar Hakkında Monografya, isimli Orta Asya Türkleri 'ne ait önemli bilgiler içeren eserler tercüme ettirilmiştir.<sup>257</sup> Bu eserlerin haricinde “*Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi, Ahbar-ü'd Devlet-is Selçukiyye, Baybars Tarihi, Cami-üt Tevarih, Hümayunname, Zafername, Elkamil Fittarih*” gibi pek çok eser tercüme ettirilerek yayınlanmıştır.<sup>258</sup> 1937 yılında Türk Tarih Kurumu, Belleten adında 3 aylık periyodlarla çıkan bir dergi yayınlamaya başlamıştır.<sup>259</sup>

1 Kasım 1937'de Atatürk “*Türk Tarih ve Dil Kurumlarının, Türk milli varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyetini aldığını görmek hepimizi sevindirici bir hadisedir. Tarih kurumu, yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurt içindeki kazılar, ortaya çıkardığı eserlerle şimdiden bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini ifaya başlamış bulunuyor*” şeklindeki konuşmasıyla bu kurumların meydana getirilmesinden duyduğu mutluluğu belirtmiştir<sup>260</sup>.

Türk Tarih Kurumu'nun en önemli faaliyetlerinden biri de düzenlediği tarih kongreleridir. Atatürk ölmeden 1932 ve 1937 yılında olmak üzere iki kere Tarih Kongresi düzenlenmiş, “*Türkler yayıldıkları yerlere medeniyetlerini de götürmüşlerdir, Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalılardır. Biz bugünkü Türkler de Orta Asyalıların çocuklarıyız*” diyen Atatürk'ün savı da Türk Tarih

<sup>255</sup> Musa Seyirci, *Atatürk ve Çağdaş...*, s. 10.

<sup>256</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 314.

<sup>257</sup> Muzaffer Göker, “Türk Tarih Kurumu'nun Çalışmaları Hakkında”, *Belleten*, Cilt: 8, Sayı: 29, TTK, Ankara 1944, s. 22.

<sup>258</sup> Muzaffer Göker, “Türk Tarih Kurumu'nun...”, s. 22-23.

<sup>259</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 168.

<sup>260</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 273.

Kurumu'nun çalışmalarıyla kanıtlanmıştır.<sup>261</sup> Yabancı bilim adamlarına da tarih tezi bu kongreler sayesinde kabul ettirilmiştir.<sup>262</sup>

### 2.1. I. Türk Tarih Kongresi

2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında gerçekleştirilen I. Türk Tarih Kongresine, 25 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyesi, 18 Öğretim üyesi, 196 Lise ve ortaokul öğretmeni katılmıştır.<sup>263</sup> Kongre öğleden önce 3 oturum, öğleden sonra 3 oturum olacak şekilde gerçekleşmiştir. Maarif Vekili Esat Bey ve Öğretmen İhsan Şerif Bey açılış konuşması yapmıştır. Bu konuşmada Alacahöyük'te, Alishar'da, Kültepe'de yapılan kazılar sonucunda Anadolu- Eti medeniyetinin eskiliğinin kanıtlandığı anlatılmıştır.<sup>264</sup>

Birinci gün Kongrede, bütün kültür ilimlerinin temelini tarih olduğu çünkü bir milletin dilinin, edebiyatının, sanatının ancak tarihten öğrenilebileceği üzerinde durulmuştur. Tarihteki olayların yanlış aktarıldığı aslında Türk kavimlerinin medeniyet aktarıcılığı yaptığı ifade edilmiştir. Bu yanlışların düzeltilmesi için de gençlerin ilim alanında çok ciddi çalışmalar yapması istenmiştir.<sup>265</sup> Ayrıca Kongrede yapılan bir başka konuşmada da “*Tarihini yabancı milletlerin gözü ile gören bir milletin manevi esaretten kurtulmasını mümkün olmayacağı*” belirtilmiştir. Asya kıtasının brakisefallerin vatani olduğu ve Türklerin de bu tip insanlar oldukları açıklığa kavuşturulmuştur.<sup>266</sup>

3 Temmuz 1932 tarihinde devam eden Kongre yine öğleden önce ve öğleden sonra olmak üzere toplam 6 oturumda gerçekleşmiştir. İkinci gün Reşit Galip Bey'in “*Türk ırk ve medeniyet tarihine umumi bir bakış*” başlıklı konferansı ve bunun üzerine yapılan eleştiriler ve eklemelerle devam etmiştir. Özellikle ilk defa toplanan Tarih kongresinin milli kültürümüzle yakından ilgili olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca cemiyetin önemine dikkat çekilerek tarihin belgelere dayandığı, belgelerin ise araştırmalar sonucu elde edildiği ortaya konmuştur.<sup>267</sup>

<sup>261</sup> Afet İnan, Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında...*, s. 64.

<sup>262</sup> Afet İnan, Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında...*, s. 64.

<sup>263</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferans ve Müzakere Zabıtları*, TTK, Ankara 2010, s.15-21; Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010, s. 258.

<sup>264</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s.7.

<sup>265</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s.5-14.

<sup>266</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 47

<sup>267</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...*, s. 95-194.



4 Temmuz 1932 Üçüncü günde T.T.T.C üyesi Hasan Cemil Bey'in “ *Ege medeniyetinin menşesine umumi bir bakış*” adlı konuşması ve devamında tarih öğretmeni Sıdika İbrahim Hanım'ın “ *Türk akınları ve kurdukları devlet ve medeniyetler*” başlığı altında yapılan konuşması üzerinde şekillenmiştir. Üçüncü gün yapılan konuşmalar özetle, tarihin devamlılık arzettiği ve olayların birbirinden ayrı ele alınamayacağıdır. Türklerin medeniyet kurucu olduklarını ve bunu hocaların gelecek nesillere telkin etmesi gerektiği belirtilmiştir.<sup>268</sup> Irk konusunda da Türklerin medeniyetin yayılmasına fayda sağlayan en büyük ırklardan biri olduğu üzerinde durulmuştur.<sup>269</sup>

İlk defa toplanan Tarih kongresinin milli kültürümüzle yakından ilgili olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca cemiyetin önemine dikkat çekilerek tarihin belgelere dayandığı, belgelerin ise araştırmalar sonucu elde edildiği ortaya konmuştur. Türklerin söylenildiği gibi sarı ırka mensup olmadığı ve pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığı belirtilmiş ve bunun ispatlanması için de kazı çalışmalarının ve gerekli araştırmaların yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.<sup>270</sup> Çünkü tarihin devamlılık arzeden ve olayların birbirinden ayrı ele alınamayacak bir bilim olduğu ifade edilmiştir. Türklerin medeniyet kurucu olduklarını ve bunu hocaların gelecek nesillere telkin etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca arkeoloji ilminin önemine değinilerek, Sümerlerin adının arkeolojik faaliyetlerden sonra ortaya çıktığı ve bir medeniyetin bu şekilde aydınlatıldığı belirtilmiştir.<sup>271</sup>

Kültür konusunda en önemli etken olan tarihin araştırılıp belgelerle yazılması gereken gerçekler olduğu belirtilirken Türk tarihini Avrupalıların yazdığı kadarıyla bildiğimizi ve bir an önce nitelikli elemanlar yetiştirerek ve gerekli çalışmaları yaparak Türk tarihinin aydınlatılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Tarih yazmanın önemini belirtildiği kongrede objektif tarih yazıcılığının olması gerektiği belirtilmiştir.<sup>272</sup> Roma kültürüyle Türk kültürünün benzerliklerinin olduğunu ve Avrupalıların Türklere karşı haksızlık ettiklerini bir kenara bırakıp belgelerle kanıtlamamız gereken gerçekler olduğunu ve bunların üzerine yoğunlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.<sup>273</sup>

Kongrede müze oluşumunun ortaçağlarda daha çok “*nadirler salonu*” olarak adlandırıldığı ve bunun hükümdarların büyüklüğünü göstermek için önemli olduğu

<sup>268</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...* , s. 195-238.

<sup>269</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...* , s. 335-400.

<sup>270</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...* , s. 95-194.

<sup>271</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...* , s. 195-238.

<sup>272</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...* , s. 573-628.

<sup>273</sup> *Birinci Türk Tarih Kongresi...* , s. 239-284.

üzerinde durulmuştu. Ülkemizin eski eser yönünden çok zengin olduğu ve bunları doğru şekilde muhafaza edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Korunmanın sağlanması için müzelerin sayısının artırılması gerektiği ifade edilmiştir.<sup>274</sup>

I.Türk Tarih Kongresi'nde genel olarak Türk Tarih Tezi tanıtılmak istenmiştir. Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kitabın içeriği hakkında bilgi verilirken Türklerin Brakisefal ırkına mensup olduğu belirtilmiştir. Türk ırkının varlığını ve etkisini kanıtlamak için tarih öncesine önem verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.<sup>275</sup> Ayrıca söylenildiği gibi ilimden uzak bir toplum değil medeniyet taşıyıcısı olduğu ifade edilmiştir. Avrupalıların Türkler hakkındaki irki düşüncesindeki yanlışları ilim yoluyla ortaya çıkarıp ispatlamak gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Türk tarihinin eskiliğini ortaya çıkaracak kazılar yapılması ve bu kazılar sonucunda ortaya çıkarılan eski eserlerin dikkatlice korunmasının tarihimiz açısından ehemmiyeti ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tarihi eserleri korumanın da sadece bir kesimle yapılamayacağı bunun toplumun her kesimine kazandırılması gereken bir bilinç olması gerektiği ifade edilmiştir.

## 2.2. II. Türk Tarih Kongresi

20-25 Eylül 1937 tarihleri arasında İkinci Türk Tarih Kongresi gerçekleştirilmiştir. Kongrenin başkanı Maarif Vekili Saffet Arıkan, Fahri başkan ise Eugene Pittard'dır. 20 TTK üyesi, 8 TDK üyesi, 37 Öğretim üyesi, farklı ilim kuruluşlarından 18 delege, 422 tarih öğretmeni, İstanbul'daki yabancı okul öğretmenlerinden 9 kişi ve 40 yabancı delegenin katıldığı kongre Dolmabahçe Sarayı'nda yapılmıştır.<sup>276</sup> Ayrıca Kongre esnasında Dolmabahçe Sarayı'nda tarih ve arkeoloji sergisi açılmıştır. Kongre'de katılımcılara bir bildiri dağıtılmıştır. Bu bildiriden arkeolojiye verilen önemi anlamak mümkündür.

Kongrenin ilk günü Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu kazı çalışmaları anlatılırken bu kazıların tarihimizi aydınlatmak için çok önemli olduğunun altı çizilmiştir. Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu kazılar neticesinde çıkarılan eserlere ait raporların basıldığı ifade edilmiştir.<sup>277</sup> Arkeolojik araştırmalarının Türkiye'nin tarihi devirlerinin ortaya çıkarılmasında çok önemli olduğu ve Türkiye'nin de bu çalışmalar için çok verimli

<sup>274</sup>Birinci Türk Tarih Kongresi... , s.481-571.

<sup>275</sup> Büşra Ercanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, s. 112-113.

<sup>276</sup>İkinci Türk Tarih Kongresi, *Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*, TTK Yay., Ankara 2010, s. XI-XXIX; Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal...* , s. 263.

<sup>277</sup>İkinci Türk Tarih Kongresi... ,s. 9.

bir saha olduğu belirtilmiştir.<sup>278</sup> Ayrıca Türk Tarih Kurumu'nun kazı işlerinin yanında yayın işleriyle de meşgul olduğu, Türk Tarihinin Ana Hatları adında bir eser meydana getirdiği, önemli eserleri tercüme ettirdiği ve 3 ayda bir çıkacak olan “*belleten*” adında bir dergi yayınladığı açıklanmıştır.<sup>279</sup>

Prof. Dr. Hasan Reşit Tankut “*Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında*”, Prof. A. Persson “*Prehistoryada, Yunanistanla Küçük Asya Arasındaki Münasebetler*”, Prof. Dr. G. Rohde “*Roma ve Anadolu Ana İlahesi*” konulu konuşmalar yapılırken B Seksiyonunda ise aynı saatler arasında Prof. Dr. Fuad Köprülü “*Turova Hafriyatı*”, Prof. Dr. Geza Feher “*Türko- Bulgar, Macar ve bunlara akraba olan Milletlerin Kültürü. Türk Kültürünün Avrupaya Tesiri*” gibi konferanslar verilmiştir. Kongrenin dördüncü gününde dilin, ırki araştırmalarda önemli bir etken olduğu bu yüzden de Türk Tarih Tezini besleyen en önemli şeyin Türk Dil Tezi olduğu belirtilmiştir.<sup>280</sup>

Türk Tarih ve Dil Tezi'nin sadece Türkler tarafından değil yabancı birçok ilim adamı tarafından da araştırılıp doğruluğunun kabul edildiği belirtilmiştir. Medeniyetlerin kaynağı olan Orta Asya'nın Türklerin de anayurdu olduğunun altı çizilmiştir. Alacahöyük kazısına ait bilgiler verilmiştir. Kazı sırasında Eti mabetlerinin en büyüklerinden birine rastlanıldığı, tarihi devirlerin tespiti için önemli bulgular ortaya konduğu açıklanmıştır.<sup>281</sup> Yapılan Türk kazıları sonucunda ilk Türk tarihine kadar pek çok kanıt bulunmuş ve bu kanıtlar neticesinde kültür tabakalarının ortaya çıkışları netlik kazanmıştır.<sup>282</sup>

İkinci Türk Tarih Kongresi yabancı bilim adamlarının da katılması dolayısıyla uluslararası niteliktedir. Ayrıca Kongrenin diğer önemi düzenlenen sergiden ileri gelmektedir. Kongre sırasında Dolmabahçe Sarayı'nın muayede salonunda gerçekleşen serginin amacı konferanslar sırasında sözlü olarak ortaya konan Türk tarihini görsel olarak da kanıtlamaktır.<sup>283</sup> İkinci Türk Tarih Kongresi'nde üzerinde durulan konular genellikle arkeoloji, antropoloji ve dil bilimidir.<sup>284</sup> Kongrede Türk Tarih Kurumu'nun amacının da

<sup>278</sup> İkinci Türk Tarih Kongresi... ,s. 9.

<sup>279</sup> İkinci Türk Tarih Kongresi... ,s. 1-20.

<sup>280</sup> İkinci Türk Tarih Kongresi... , s. 219-438.

<sup>281</sup> İkinci Türk Tarih Kongresi... ,s. 30-32.

<sup>282</sup> İkinci Türk Tarih Kongresi... ,s. 51.

<sup>283</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında...* , s. 41-42.

<sup>284</sup> Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, s. 173.

yapılacak araştırmaların arkeoloji, fiziki antropoloji gibi pozitif bilimlere dayandırılarak Türk Tarih Tezi'nin doğruluğunun ispatlanması olduğu belirtilmiştir.<sup>285</sup>

Türk Tarih Kurumu'nun gerçekleştirdiği kongrelerin önemini açıklamak açısından şemsettin Günaltay'ın söylevi yerinde olacaktır: “*Birinci Türk Tarih Kongresi, tarih tezinin zaferiyle neticelenmiştir. İkinci Tarih Kongresi ise tezin cihan alimlerinin ilmi intikatlarına, arzedilmesi imkanını vermişti. İkinci kongre daha parlak bir surette tetevvüc etti. Kongreye ve sergiye yalnız hayranlık göstermekle kalmadılar. Tarih tezimizi teyit, milli tarihimizle alakadar birçok hususları tenvir eden ilmi tetkiklerini sundular*”.<sup>286</sup>

Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasından sonra dil çalışmalarını da kurumsal bir hale getirmek için Türk Dil Kurumu kurulmuştur.

### 3. Türk Dil Kurumu'nun Kurulması

Öz dili ve öz geçmişi ile kendi benliğini bulamayan bir ulusun ağdaş ulusların arasına giremeyeceği düşüncesine sahip olan Atatürk, çocukluğundan itibaren Türkçede bir şeylerin eksik olduğunu farkettiğini ve bu eksikliklerin çalışılıp düzeltilmesi gerektiğini söylemiştir. Atatürk'e göre dil çok önemlidir çünkü dil, ulusal kültürün temelidir. Sadece kendi dillerinde ilerleme yapabilen milletler gerçek birer kültür yaratıcısı olabiliştir.<sup>287</sup>

Dil konusunda Atatürk'ün iki amacı vardır:<sup>288</sup>

- 1- Türk ve Türkiye tarihine kaynak teşkil eden bütün eski dillerin öğrenimi için kürsüler kurmak,
- 2- Türk Dili'ni bütün lehçeleriyle tespit edip incelemelerde bulunmak.

Dil alışmaları kapsamında, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde eğitim-öğretimin yaygınlaşabilmesi için Latin harflerine geçme konusu konuşulmuş fakat Latin harflerinin kabul edilmesiyle Türklerin yabancıların etkisi altına girmiş olacağı düşüncesine sahip bir grup halk ve aydın tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu sebeple Atatürk bu konuyu zamana

<sup>285</sup> Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, s. 174.

<sup>286</sup> şemsettin Günaltay, “Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kati Zaferi”, *Belleten Ayrı Basım*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s. 338-339

<sup>287</sup> Yahya Akyüz, “Atatürk ve Eğitim”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 177; Zeynep Korkmaz, “Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004 s. 203; Özkul obanoğlu, “Kültür, Milli...”,s.45.

<sup>288</sup> Afet İnan, “Ankara Üniversitesi Dil...”, s.17-18.

yaymış ve eğitim-öğretim konusunda öncelikle ikiliği ortadan kaldırmak için 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarmıştır. Eğitim açısından çok önemli bir adım olan bu kanunla, Türk milletinin ihtiyacı olduğu terbiye ve tahsili yapmanın ve gerekli öğretmen ihtiyacının sağlanması hedefi güdülmüş ve bu hususun bir vazife olduğu şeklinde mecliste görüşmeler yapılmıştır.<sup>289</sup> Eğitimde birlik sağlandıktan sonra alfabe değişikliği tekrar gündeme gelmiştir. Atatürk'ün "*Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli hissin inkişafında başlıca etkidir. Türk dili dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki, bu dil şuurla işlensin*" sözünden de Atatürk'ün dil devrimini gerekli gördüğünü anlayabiliriz.<sup>290</sup> Bu ulusun iki ana dili ve iki edebiyatı olamazdı.<sup>291</sup> Bu sebeple, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Ahmet Cevat Emre, Ragıp Hulusi Özdem, Fazıl Ahmet Aykaç, Mehmet Emin Erişirgil, İhsan Sungu'dan oluşan bir dil encümeni kurularak Latin alfabesi temelinde kendi ses yapımıza uygun bir alfabe oluşturulması için çalışmalara başlanmıştır.<sup>292</sup> 1 Kasım 1928 yılında Latin harfleri kabul edilmiş ve bununla beraber halk kursları açılmış ve halkın yeni alfabeyle öğrenmesi sağlanmaya çalışılmıştır hatta bu amaçla bir de Türkçe gazete çıkarılmıştır.<sup>293</sup>

*Zeynep Korkmaz, Dil İnkılabının başmaklarını şöyle sıralamıştır:<sup>294</sup>*

1. *Dil İnkılabını milli eğitim temeline oturtacak yazı inkılabının yapılması,*
2. *Arapça, Farsça derslerinin öğretimden kaldırılarak yeni kelime ihtiyacı için bu dillere başvurma yolunun kapatılması,*
3. *Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurularak Türk Dili çalışmalarına başlaması,*
4. *Türk Dili konusundaki çalışmaları bilim temeline oturtacak tedbirlerin alınması.*

Atatürk, yeni harfler kabul edildikten sonra 1929 yılında Arapça ve Farsça dersler okullardan kaldırılarak Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe'deki karşılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.<sup>295</sup> Dil alanındaki çalışmaların hızlanması ve tarihi konuların ele alınması esnasında filolojik, etimolojik araştırmaların zorunlu olduğu ve dilin kapsamlı

<sup>289</sup> TBMM Zabıt Ceridesi, D: 10, Cilt: 2, s.397-410.

<sup>290</sup> Zeynep Korkmaz, "Atatürkçü Düşüncede...", s. 203.

<sup>291</sup> Melahat Özgü, "Atatürk'ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı", Belleten, Cilt: XXVII Sayı: 108, Ankara 1963, s.579

<sup>292</sup> Zeynep Korkmaz, "Atatürkçü Düşüncede...", s.207; Nurettin Demir, "1923-1938 Arasında Türk Dili", Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, C: 2, AKM Yay., Ankara 2009, s. 888-889; Arın Engin, *Sümer Türkleri*, Atatürkçülük Kültür Yay., İstanbul, s. 9.

<sup>293</sup> Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal...*, s. 197-199.

<sup>294</sup> Zeynep Korkmaz, "Atatürkçü Düşüncede...", s.204.

<sup>295</sup> Zeynep Korkmaz, "Atatürkçü Düşüncede...", s.208-209.

olarak araştırılabilmesi için Atatürk, Ruşen Eşref Ünaydın'a bir dil kurumunun kurulması için direktif vermiştir.<sup>296</sup> Bunun üzerine 12 Temmuz 1932 tarihinde Samih Rıfat Bey'in öncülüğünde Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. 1936 yılında Türk Dil Kurumu adını alacak olan Cemiyet'in iki hedefi vardır:<sup>297</sup>

- Dilimizin sadeleştirilerek halk dili ile yazı dili arasında bir uyum yakalanması, yaşayan halk lehçelerinden derlemeler yaparak terim hazinesi ortaya çıkartılması,
- Ölü veya eski dillerin yöntemli bir şekilde incelenmesi ve karşılaştırılmasıdır.

Bu hedefleri gerçekleştirmek için 1932 yılında, Abdülhak Hamit, Sami Paşazade, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi, Mehmet Emin, Ahmet Haşim, Ahmet Rasim, Falih Rıfkı, Yunus Nadi gibi önemli kişilerin katıldığı I. Türk Dil Kurultayı toplanmıştır. Yapılan Kurultayda eski dillerin araştırılması ve Türkçeye karşılaştırmanın yapılması, kendi dilimize ait bir sözlük hazırlanması ve dilimizin tarihinin araştırılması gibi konular görüşülmüştür.<sup>298</sup> 1933 yılında başlayan çalışmalar ile Türkçeyi yabancı dillerin etkisi altından kurtarıp öz bir Türkçe haline getirmek amaçlanmıştır. Saffet Arıkan'a göre; “*Bugün Çin, Hint, Elam, Sümer, Eti, Mısır, Etrüsk, Grek, Latin kültürleri adı altında anılan ve hepsi Türk atalarımız tarafından kurulan bu kültürlerde Türk dili kökleri aramak tarihin bize verdiği tabii bir hakkımız olduğu kadar kutsal bir ödevimizdir de*”.<sup>299</sup>

Kurum hedefi doğrultusunda, her ilde “*Dil Heyetleri*” oluşturmuş ve bu heyetlerin Türkçe kelimeleri derlemesini istemiştir. Ayrıca Türk Dil Kurumu farklı bilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adım atmıştır. Okullarımızda eğitim Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamıştır. Bu kültür hayatımız için mühim bir hadisedir.<sup>300</sup> 1934 yılında “*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*” yayımlanmış ve Türkçe'nin diğer dillere ait kelimelerden tasfiye edilmesine çalışılmıştır. Fakat bu sözcük tasfiyesi pek tutulmamış halk yeni sözcükleri pek benimsememiştir. 18 Ağustos 1934 yılında II. Türk Dil Kurultayı

<sup>296</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s.293-294.

<sup>297</sup> Şükrü Haluk Akalın, “Türk Dil Kurumu”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, AKM Yay., Ankara 2009, Cilt: 2, s. 874; Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 294-295.

<sup>298</sup> Şükrü Haluk Akalın, “Türk Dil Kurumu”, s. 875.

<sup>299</sup> Afet İnan, “Ankara Üniversitesi...”, s.45.

<sup>300</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 276.

topllanmış ve terimlerin Türkçe köklerden Türkçe eklerle türetilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>301</sup> Fakat yeni türetilen Türkçe kelimelerle anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve yeni kelimeler konuşma dilinde benimsenememiştir.

Tasfiye işlemleri devam ederken, Dr. Herman F. Kırvergitsch'in Atatürk'e, Moğol, Mançu, Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında yakınlık olduğuna dair bir çalışma göndermesi ve Atatürk'ün bunu incelemesiyle Güneş- Dil Teorisi ortaya çıkmıştır.<sup>302</sup> Bu teoriye göre güneş, ışığıyla ilk insana etki etmiş ve bu şekilde ilk anlamlı sözcükler ortaya çıkmıştır. İlk kelime "ağ" kelimesidir, bütün kelimeler bu kelimedenden türemiştir. Kelimeyi ilk telaffuz eden kişi Türk olduğu için Türkçe bütün dillere kaynaklık etmiştir. Bu teoriyle Atatürk, Türkçeyi sadeleştirmekten vazgeçmiştir.<sup>303</sup>

24 Ağustos 1936 tarihinde düzenlenen III. Türk Dil Kurultayı'nın da ana konusu Güneş-Dil Teorisi'dir.<sup>304</sup> Teori Atatürk'ün buluşu olup bizzat kendisi tarafından geliştirilmiştir. Bu teoriye göre insan dış faktörlerin etkisi altındadır ve ilk düşünme güneşle ilgilidir. Bütün dillerin kaynağı olan Türkçe böylelikle yabancı kelimelerden arınmak zorunda değildir çünkü her kelime zaten Türkçeden türemiştir.<sup>305</sup> Bu teoriye dayanarak 1935 yılında Atatürk kendi hazırladığı notlardan oluşan " *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili*" adındaki kitapçığı yayımlamıştır. Güneş-Dil Teorisinin bilimsel bir gerçekliği olmamasına karşın Türk Tarih ve Dil tezini beslemiştir.<sup>306</sup>

Atatürk'ün " *Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin; kısacası, bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir*"<sup>307</sup> sözleri Türk diline verdiği önemi ortaya koymaktadır. Yine Atatürk'ün dil konusunda ne kadar hassas olduğunun bir başka örneği de, 1935 yılında Ankara Üniversitesi'nin ilk kanun tasarısında adı Tarih- Coğrafya Fakültesi olmasına rağmen Atatürk'ün direktifiyle "Dil" kelimesi

<sup>301</sup> Şükrü Haluk Akalın, "Türk Dil...", s. 876.

<sup>302</sup> Nurettin Demir, "1923-1938 Arasında...", s. 895.

<sup>303</sup> Ahmet Ercilasun, "Atatürk'ün Milliyetçilik ve Dil Anlayışı", *100. Yıl Atatürk Konferansları*, Ankara 1981, s. 74.

<sup>304</sup> Şükrü Haluk Akalın, "Türk Dil...", s. 878.

<sup>305</sup> Nurettin Demir, "1923-1938 Arasında...", s. 894-895.

<sup>306</sup> Zeynep Korkmaz, "Atatürkçü Düşüncede...", s.213.

<sup>307</sup> Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010, s. 26-27.

eklemiştir.<sup>308</sup> Ayrıca Türkiye tarihine kaynaklık edecek eski dillerin Sinoloji, Hindoloji, Sümeroloji, Hititoloji, Latince, Yunanca, Arapça ve Farsça kürsüleri fakülte kuruluş programında yer almıştır. Bu dillerin Türkçe ile kıyaslama yapılarak tarihimizi aydınlatacak belgelerin filoloji uzmanları tarafından okunmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.<sup>309</sup> Ayrıca 1931 yılında Atatürk, Hitit dili ve arkeolojisini araştırmak için Fransa’da kurulan “*Societes Etudes Hittites et Asianiques*” adındaki derneği koruması altına almış ve maddi katkıda bulunmuştur.<sup>310</sup>

Türk Dil Kurumu kendinden beklenen performansı yakalamış ve çok önemli işler başarmıştır. “*Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının, Türk milli varlığını aydınlatan çok değerli ve önemli birer bilim kurumu niteliğini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir olaydır. Tarih Kurumu, yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurt içindeki kazılar, ortaya çıkardığı eserlerle şimdiden bütün bilim dünyasına kültürel görevini yapmaya başlamış bulunuyor*”<sup>311</sup> sözleriyle Atatürk bu iki kurumun da yeni kurulan Türkiye için ne kadar önemli olduğunu ve başarılarının altını çizmiştir. Ayrıca her sene devlet gelirinden artan miktarın yarısının Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu’na verilmesini vasiyet etmiştir.<sup>312</sup>

#### 4. Atatürk’ün Tarih Tezi’nin Eski Eserlerle İlişkisi

Atatürk Türk ulusunu; geçmişteki Türk, şimdiki Türk, gelecekteki Türk olarak hep bir bütün içinde değerlendirmiş ve çalışmalarını bunun üzerine kurmuştur.<sup>313</sup> Türklerin tarihinin Osmanlı İmparatorluğuyla başlamadığını sık sık dile getiren Atatürk, ülkemizin en eski medeniyetlere ev sahipliği yaptığını belirtmiş, Türkiye halkının ve umumi Türk kavimlerinin birbiriyle ilgisini ortaya çıkarıp Türk tarihini yazdırmak istemiştir.<sup>314</sup>

Avrupalılar Türkleri sarı ırka mensup ikinci sınıf insan olarak görüyor hatta Türk kelimesi kaba cahil anlamına geliyordu. “*Avrupa mali*” kaliteyi, “*yerli mali*” ise

<sup>308</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s.295.

<sup>309</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 314-315.

<sup>310</sup> Işın Yalçınkaya, “Atatürk ve Arkeoloji”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, C: 3, AKM Yay., Ankara 2009, s. 1319.

<sup>311</sup> *Atatürk’ün Söylev Ve Demeçleri*, C: 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006, s.286.

<sup>312</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. yılında Türk Tarih Kurumu*, TTK, Ankara 1973, s.20; Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: I, s. 529.

<sup>313</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 428.

<sup>314</sup> Afet İnan, *Kemal Atatürk’ü Anarken*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1956... , s.95; İsmet Giritli, “Atatürk, Kültür ve Sanat”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2004, s. 47.



kalitesizliği temsil ediyordu.<sup>315</sup> Bu anlayışı değiştirmek isteyen Atatürk, ırkçı ve dinci yaklaşımlardan tarihi bilgisi sebebiyle uzak durması gerektiğinin altını çizmiştir<sup>316</sup>.

1928 yılında Afet İnan bir coğrafya kitabında Türklerin sarı ırka mensup olduklarına dair bazı bilgiler görmüş ve bunu Atatürk'e sormuştur. Atatürk ise “*Türk ırkı, çok kere öne sürüldüğü gibi sarı değildir. Türkler beyaz insanlardır ve en eski kültür kurucularıyla aynı vasıfları taşıyan çocuklarıdır...*”<sup>317</sup> diyerek derhal bunun üzerine araştırma yapılması gerektiğini söylemiştir.<sup>318</sup> Ayrıca Türk tarihi sadece barbarlıktan ibaret ele alınmaktaydı.<sup>319</sup> Türk tarihini belgelerle ortaya çıkarmak isteyen Atatürk, öncelikle tarih kitaplarıyla dolu bir kitaplık kurmuş sonra bakan, milletvekili ve öğretim üyeleriyle tarih konuları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Raporlar hazırlatarak Türk Tarihi'nin Ana Hatları adlı bir kitap hazırlanması için çalışmalara başlanmıştır.1930'da yeni kitaplar getirilmiş ve geniş bir tarih araştırmaları devri açılmıştır.<sup>320</sup> “*Büyüklüğüne ve üstün yeteneklerine inandığım Türk Ulus'unun gerçek tarihinin yazılmasını sağlığında görmek istiyorum, onun için bu toplantılarda kendimden geçiyor, her şeyi unutuyor, sizi yoruyorum. Beni affedin*”<sup>321</sup> diyerek Türk tarihinin aydınlatılarak hakettiği değere sahip olmasına ne kadar önem verdiğini belirtmiştir. Türk tarihini değerlendirirken tarihsel süreci dikkate alması bakımından Deguignes'in Türkçe'ye de çevrilen eseri Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi adlı eserinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır.<sup>322</sup>

Bu çalışmaların sonucunda da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti 1930 yılında Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kitap yayınlamıştır.<sup>323</sup> 606 sayfadan oluşan Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kitabını basan kurum, kitabın ilk iki bölümünden oluşan medhal kısmını çoğaltarak okullara dağıtmıştır.<sup>324</sup> Atatürk tarafından çok beğenilmese de yapılacak tarih çalışmalarına rehberlik etmiştir.<sup>325</sup> II. Türk Tarihine Medhal kısmında Atatürk'ün şu

<sup>315</sup> Yavuz Ercan, “ Atatürk ve Tarih...”, s.17-18.

<sup>316</sup> İsrail Kurtcephe, “ Atatürk'ün Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Tezi”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara 2004, s. 222.

<sup>317</sup> Afet İnan- Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında...*, s. 64.

<sup>318</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, TTK, Ankara 1973, s. 3.

<sup>319</sup> Halil İnalçık, *Atatürk Ve Demokratik Türkiye*, Kırmızı Yay., İstanbul 2007, s.141-142.

<sup>320</sup> Afet İnan, *Kemal Atatürk'ü...*, s.94.

<sup>321</sup> Yavuz Ercan, “ Atatürk ve Tarih...” Cilt: 21, Sayı:4, 1988, s. 15.

<sup>322</sup> Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, TTK, Ankara 1999, s. 28-29.

<sup>323</sup> Yavuz Ercan, “ Atatürk ve Tarih...”,s.21.

<sup>324</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında...*, s. 5.

<sup>325</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Türk Tarihi Yazılırken Atatürk'ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar”, *Bellekten*, Cilt: III, Sayı: 9-12, Ankara 1939, s. 349-353.

sözleri vardır: “ *Ey Türk ulusu, sen yalnız kahramanlık ve cengaverlikte değil, fikirde ve uygarlıkta da insanlığın onurusun. Tarih, kurduğun uygarlıkların övgü ve takdirleri ile doludur. Mevcudiyetine kasteden siyasi ve toplumsal etmenler birkaç yüzyıldır yolunu kesmiş, yürüyüşünü ağırlaştırmış olsa da, on bin yıllık fikir ve eski kalıtın, ruhunda arı ve tükenmez bir güç halinde yaşıyor. Belleğinde binlerce yılın anısını taşıyan tarih, uygarlık safında layık olduğun yeri sana parmağıyla gösteriyor. Oraya yürü ve yüksel. Bu senin için hem bir hak, hem bir görevdir.*”<sup>326</sup> Atatürk Türk Tarih Tezi’ni ortaya atarken Türklere barbar gözüyle bakan yabancı devletlere Anadolu’nun sahibinin Türkler olduğu cevabını kanıtlayarak vermek istemiştir. Türk Tarih Tezi kapsamında yapılan çalışmalar sırasında kaynak bulmada arkeolojinin önemi kavranmıştır.<sup>327</sup>

Atatürk’ün tarihi kaynaklara verdiği önemi şu sözlerinden de anlayabiliriz: “*Herhangi bir tarihi elinize aldığınız zaman, onun gerçeğe uygun olup olmadığına güven duymak için dayandığı kaynak ve belgeler araştırılır. Bizim şimdiye kadar doğru bir tarihe sahip olamayışımızın sebebi tarihlerimizin, gerçek okuyucuların belgelere dayanmaktan ziyade ya birtakım meddahların veya birtakım kendini beğenmişlerin gerçek ve mantıktan uzak sözlerinden başka kaynak bulamamak talihsizliğidir.*”<sup>328</sup>

Atatürk, Türk milletinin tarihinden aldığı güvenle sentez yaparak kültürümüzü geliştirecek ilmi kuruluşlara yönelmiştir.<sup>329</sup> Okul programlarıyla bizzat ilgilenmiş, okutulan kitapları incelemiş ve tarih derslerinin daha çok önem verilerek anlatılmasını istemiştir.<sup>330</sup> Bununla beraber tarih tetkikleriyle bizzat alakadar olmuş ve gerek yerli gerek yabancı tarihçilerle yıllarca birlikte çalışmıştır.<sup>331</sup> “*Türk milletinin tarihi şimdiye kadar tanıtılmak istenildiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk’ün tarihi çok daha eskidir ve bütün milletlere kültür ışığını saçmış olan millet Türk milletidir...*”<sup>332</sup> sözünü ispatlamak üzere bir tez geliştirmiştir. “*Türkler yayıldıkları yerlere medeniyetlerini de götürmüşlerdir. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalılardır. Biz bugünkü Türkler de Orta Asyalıların çocuklarıyız...*”<sup>333</sup> düşüncesini çerçevesinde gelişen Türk tarih tezini Afet İnan kısaca şöyle açıklamıştır; Türkler ana

<sup>326</sup> Coşkun Özgünel, “Cumhuriyet Dönemi...”,s.898.

<sup>327</sup> Coşkun Özgünel, “Cumhuriyet Dönemi...”,s.898-899.

<sup>328</sup> Mustafa Baydar, *Atatürk’le Konuşmalar*, s.92.

<sup>329</sup> Abdullah Çaycı, “Atatürk’ün Uygarlık Anlayışı”, *Belleten*, Cilt: LII, Sayı: 204, Ankara 1989, s.1116.

<sup>330</sup> Afet İnan, *Kemal Atatürk’ü...*, s.85.

<sup>331</sup> Afet İnan, *Kemal Atatürk’ü...*, s.93.

<sup>332</sup> Afet İnan- Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında...*, s. 63.

<sup>333</sup> Afet İnan- Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında...*, s. 64.

yurdunun Orta Asya olduğu iklim değişikliği nedeniyle göç eden ve göç ettiklerini yerlere kültürlerini götüren ve Etilerden bugüne kadar çeşitli isimler almış fakat kültür hayatında etkisini korumuş kabilelerdir.<sup>334</sup>Türk Tarih Tezi Türklerin Anadolu’da yaşayan Sümer ve Hitit devletleriyle ortaya çıktığı ve medeniyetin kesintisiz olarak günümüze kadar geldiği iddiasıdır.<sup>335</sup>

Atatürk arkeolojiyi tarihe paralel olarak ele almıştır. Arkeolojiyi tarihin laboratuvarı olarak görmüş ve tarih çalışmalarıyla arkeolojik çalışmaların birlikte yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hatta Türk Tarih Kurumu’nun tüzüğüne “*Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesaik ve malzemeyi elde etmek için icab eden yerlere taharri, hafır ve keşif heyetleri göndermek*” hükmünü ekletmiştir.<sup>336</sup> Atatürk’ün tarih tezine göre Türk tarihi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunun ortaya çıkarılması için de araştırmalara en eskiden başlanması gerektiğini düşünmektedir. Atatürk kültür ve eğitim alanındaki yenilikler çerçevesinde Türk tarihinin ve kültürünün araştırılmasını ön planda tutmuştur.<sup>337</sup>Türk tarihinin ilmi belgelerle yeniden yazılması için kazılar yapılmasını istemiştir.<sup>338</sup>

Atatürk’e göre tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelmektedir. Tarih tezini tüm dünyaya kanıtlamak için yapılacak araştırmalarda arkeolojiyi kaynak kabul etmiş ve eski eserlerin ortaya çıkarılıp korunmasında tüm yurdun birlikte hareket etmesini istemiştir.<sup>339</sup>

Atatürk için geçmiş ölü değil, geleceğe yön veren bir yol olmuştur.<sup>340</sup> Atatürk Türk olma güvenini geliştirerek ve hemen her şeye Türklük gururunu işleyerek, halkın yapacaklarını göstermek istemiştir.<sup>341</sup>

<sup>334</sup> Afet İnan, “Ankara Üniversitesi...”, s.34; Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, Belleten, Cilt: 3, Sayı:10, Ankara 1939, s. 243-246.

<sup>335</sup> Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İletişim Yay., İstanbul 1996, s. 277; Adnan Sofuoğlu, “Atatürk ve Türk Tarih Tezi”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 1, AKM Yay., Ankara 2009, s. 54.

<sup>336</sup> Tahsin Özgüç, *Atatürk ve Arkeoloji*, TTK, Ankara 1975, s. 114.

<sup>337</sup> Muazzez İlmiye Çığ, *Atatürk ve Türkiye’de Arkeoloji*, AKM Yay., Ankara 1996, s. 622.

<sup>338</sup> Hamit Zübeyr Koşay, “Türkiye Arkeoloji Araştırmalarında Gelişmeler”, *Belleten*, Cilt: XXXI, Sayı: 123, TTK, Ankara 1967, s. 417.

<sup>339</sup> Muazzez İlmiye Çığ, *Atatürk ve Türkiye’de...*, s. 624-625.

<sup>340</sup> Afet İnan, *Atatürk ve İlim...*, s.8.

<sup>341</sup>Justin McCarthy, “Milli Felaket, Yeniden Doğuş, Türk Milleti ve Mustafa Kemal Atatürk”, *Atatürk Cumhuriyet Türk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1984, s.10-11.

Afet İnan Türklerin ırkı karakterini ortaya çıkarmak için 64000 kişi üzerinde bir anket çalışması yapmıştır çünkü insanlar yalnız ana ve babasının değil uzak cetlerinin de tesiri altındadır.<sup>342</sup> İsmet İnönü bu ankette Afet İnan'a yardımcı olması için Milli Müdafaa, Maarif ve Sıhhiye vekillerini görevlendirmiştir. On bölgede<sup>343</sup> yapılan anket çalışmasında 39.465 erkek, 20.263 kadın değerlendirilmiştir. Amerikalılardan sonra yapılan en büyük anketlerden biri olan bu çalışma sonrasında Türk ırkının morfolojik ve deskriptif karakterleri tespit edilmiştir. Türklerde mongolit denilen çekik gözlere az rastlanır genellikle gözler muntazamdır, cilt rengi genelde beyaz, renkli gözlü çoktur ve saçlar kestane rengidir. Bunlara bakarak Türkler Homo-Alpinus yani beyaz ırka mensup oldukları ortaya çıkmıştır.<sup>344</sup>

Profesör Eugene Pittard Atatürk hakkında şunları söylemiştir: “*Adını yazdığım adam gerçek bir devlet yaratıcısı olmuştur... Türklerin tarih öncesi ve tarihsel kaynakları, Anadolu'nun eski taş devrinden zamanımıza kadar gelen mazisi hakkında yapılan araştırmalara karşı Atatürk'ün göstermiş olduğu ilgi ve himayeyi hayranlıkla kaydeder*”.<sup>345</sup> Afet İnan'a göre dünya kamuoyu Atatürk'e sadece devleti kurduğu için değil, sosyal ve kültürel devrim hareketlerinin öncüsü olduğu için “*Büyük Adam*” sıfatını vermiştir.<sup>346</sup>

1961 yılında Şemsettin Günaltay'ın yazdığı not Atatürk'ün tarih tezini özetlemesi bakımından son derece dikkat çekicidir: “*Son asırlarda arkeoloji ve tarih alanında yapılan araştırmalar, medeniyet beşiğinin Yakın Şark olduğunu kesin bir gerçek olarak meydana koymuştur. İnsanlığın tanıdığı en eski medeniyet burada doğmuş, burada gelişmiş ve buradan Avrupa'ya yayılmıştır.*

*Düne kadar tarihçiler tarafından bir hakikat olarak ileri sürülen Yunan mucizesi davası, bu yeni buluşlar karşısında, şimdi temelsiz kuru bir iddiadan başka bir kıymet taşımamaktadır. Artık bugün medeniyet kaynağının Yunanistan olduğunu ileri sürecekt kimse yoktur. Bugün kesin olarak biliyoruz ki medeniyet tohumunun önce Elam ve*

<sup>342</sup> Afet İnan, “Türkiye Halkının...”, s.43.

<sup>343</sup> 1- Trakya, 2- Bursa-Bilecik, 3- Çanakkale-Balıkesir-Manisa, 4- Ege, 5- Eskişehir-Kütahya-Afyon-Isparta-Burdur-Antalya, 6- Orta Anadolu, 7- Garbi Anadolu, 8- Cenup Mıntıkası, 9- Şark Mıntıkası, 10- Şimal Mıntıkası; Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Afet İnan, “Türkiye Halkının...”, s.45-48..

<sup>344</sup> Afet İnan, “Türkiye Halkının...”, s.51.

<sup>345</sup> Şevket Aziz Kansu, “Türk Tarih Kurumu Atatürk Yıllık Konferanslarının Açış Konuşması”, *Atatürk Konferansları*, TTK, Ankara 1964, s. 2.

<sup>346</sup> Afet İnan, “Atatürk ve İlim”, s.99.

*Sinear'da beliren filizleri buralarla Yakın Şark'ın diğer bölgelerinde gelişmiş, Anadolu'dan Ege Bölgesi'ne ve Yunanistan'a taşmış, buradan da Avrupa'ya yayılmıştır".<sup>347</sup>*

Atatürk, tarihin ancak yapılacak araştırmalar ve bulunacak eserlerle kanıtlanabileceği düşüncesindedir. Bu sebeple de Türk tarihini araştırmak için yurt dışına eğitim alması için öğrenciler göndermiştir. Ayrıca yapılacak araştırmalarının sistemli ve devamlı olabilmesi için Türk Tarih Kurumu'nu kurarak hem bilim adına bir şeyler yapmak hem de Türk tarih tezini destekleyebilecek kanıtlar bulmak istemiştir. Bu kanıtları ortaya çıkarmak için de Kurum kapsamınca pek çok kazı gerçekleştirilmiştir. Ahlatlıbel, Alacahöyük, Alishar, Pazarlı gibi kazılar Türk Tarih Kurumu'nun gerçekleştirdiği ve Anadolu'nun tarihi geçmişini kanıtlayan kazılardır.

### **5. Atatürk'ün Desteği İle Yapılan Kazılar**

Türk tarihinin barbarlıktan ileri gelmediğini kanıtlamak için kurulan en önemli kurum Türk Tarih Kurumu'dur. 1931 yılında resmen kurulan bu kurum derhal çalışmalara başlayarak kanıtlarla tüm dünyaya tarihi geçmişimizi göstermek istemiştir. <sup>348</sup> Türk Tarih Kurumu'nun en önemli faaliyetlerinden biri yaptığı kazı çalışmalarıdır. Atatürk kazı çalışmaları konusuna oldukça önem vermiştir çünkü *"İşte Arkeoloji ve antropoloji bu bilimlerin başında gelir. Tarih, bu son bilimlerin bulunduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki, kendi aslını bulur ve tanır. İşte bizim tarihimiz, Türk tarihi, bu bilim belgelerine dayanır"*<sup>349</sup> görüşündedir.

Arkeoloji konusunda zengin olan ülkemizde hem Tarih Kurumu hem de yabancı bilim adamları tarafından birçok kazı yapılmıştır. Bu kazılar sonucunda Anadolu'nun tarihi geçmişi ortaya çıkarılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde Halit Çal'dan edindiğimiz bilgiye göre; 1924 yılında 1 yabancı, 1925 yılında 1 yerli, 4 yabancı, 1927 yılında 2 yerli 2 yabancı, 1928 yılında 1 yerli 1 yabancı, 1929 yılında 1 yabancı, 1930 yılında 1 yerli 2 yabancı, 1931 yılında 1 yerli 4 yabancı, 1932 yılında 7 yerli 8 yabancı, 1933 yılında 4 yerli 5 yabancı, 1934 yılında 2 yerli 6 yabancı, 1935 yılında 3 yerli 13 yabancı, 1936 yılında 4 yerli 13 yabancı, 1937 yılında 10 yerli 8 yabancı, 1938 yılında ise 9 yerli 8 yabancı kazı

<sup>347</sup> Utkan Kocatürk, "Şemsettin Günaltay ile Bir Konuşma", *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*, Ankara 2005, s. 70.

<sup>348</sup> Türk Tarih Kurumu, "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 2, ATAM Yay., Ankara 2009, s. 782-783.

<sup>349</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 232-233.

yapılmıştır.<sup>350</sup> Türk Tarih Kurumu ve yabancı bilim adamları tarafından yapılan kazıların bazıları şunlardır:

### 5.1. Türk Tarih Kurumu'nun Teşvikiyle Gerçekleştirilen Kazılar

Kazı çalışmalarında, ülkemizin tarih öncesi devirlerini araştırmak, eski kültürleri ortaya çıkaracak vesikaları bulmak, Etilerin hâkimiyet kurdukları bölgeyi ortaya çıkarmak, Eski Anadolu kültürünün diğer kültürlerle arasındaki münasebetleri belirlemek ve büyük medeniyetlere ev sahipliği yapan ülkemizin yakın tarihini ortaya çıkarmaktır.<sup>351</sup> Hükümet programlarında da eski eserleri tescil ve muhafaza etmek, batı ve doğunun ilmini tercüme ettirmek, eğitime dikkat etmek ve coğrafyamıza ve tarihimize uygun ders kitapları oluşturmak konuları görüşülmüştür.<sup>352</sup> Bu bağlamda Türk Tarih Kurumu tarafından 13 kazı gerçekleştirilmiştir. Avrupa'da arkeoloji ve tarih eğitimi alan öğrencilerin de 1935 yılında gönderilen bir emirle Türkiye'de yapılacak kazılara katılması emredilmiştir. Halil Demircioğlu, Sedat Alp, Halet Çambel ve Ekrem Akurgal bu kişilerden bazılarıdır.<sup>353</sup>

1. Alacahöyük Kazısı: Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyr Koşay (1935)
2. Ankara Kalesi Kazısı: Remzi oğuz Arık (1937)
3. Ankara Mabedi Kazısı: Hamit Zübeyr Koşay (1938)
4. Çankırıkapı Kazısı: Remzi Oğuz Arık Hamit Zübeyr Koşay (1937)
5. Eti yokuşu Kazısı: Şevket Aziz Kansu (1937)
6. İzmir Namazgah Kazısı: Selahattin Kantar Rüstem Doyuran (1938)
7. Ankara Karaoğlan Kazısı: Remzi Oğuz Arık (1937)
8. Pazarlı Kazısı: Hamit Zübeyr Koşay (1937)
9. İstanbul Regium Kazısı: Aziz Ogan (1938)
10. Sarayburnu Kazısı: Aziz Ogan (1937)
11. Sivas Şifaiyesi: Sedat Çetintaş (1938)
12. İnönü- Tuzgölü Tarih Öncesi Araştırmaları: Şevket Aziz Kansu (1938)
13. Trakya Tümülüsleri: Arif Müfit Mansel (1936)

<sup>350</sup> Halit Çal, *Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1990, s. 856.

<sup>351</sup> Muzaffer Göker, "Türk Tarih Kurumu'nun...", s. 20.

<sup>352</sup> Haz. İrfan Neziroğlu- Tuncer Yılmaz, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara 2013, s. 47.

<sup>353</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, s. 33; Der. Can Dündar- Fatma Sevinç, *İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü Sedat Alp*, Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara 2004, s. 47.

### Alacahöyük Kazısı:

İlk olarak bu bölgeyi W. G. Hamilton 1835 yılında bir gezi esnasında keşfetmiş daha sonra ise höyükte pek çok kazı gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise höyüğün önemi ortaya çıkarılmak istenmiştir.<sup>354</sup>

Türk Tarih Kurumu'nun kazı çalışmaları kapsamında höyüğün öneminin üzerinde durmuş ve bu amaçla kurum 1935 yazında Alacahöyük'te kazı yapmaya karar vermiştir. Eti uygarlığının ortaya çıkarılması için kilit nokta olduğu düşünülen bu bölgedeki kazılar Hamit Zübeyr Koşay ve Remzi Oğuz Arık başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Kurumun kendi parası ve kendi elemanlarıyla yaptığı ilk kazı olması da kazının önemli bir özelliğidir.<sup>355</sup> Hamit Zübeyr Koşay ve Remzi Oğuz Arık başkanlığında başlayan kazıda üç nokta esas alınmıştır.<sup>356</sup>

- Alacahöyük'ün çevresini araştırmak,
- Burada yaşayan medeniyetler hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak,
- Alacahöyük'ün geçişte Etilere ait bir şehir olup olmadığını ortaya çıkarmak.

Kazıya başlamadan önce Höyük iskân edilmekte olan bir köy olduğundan öncelikle burada yaşayan 80 hanelik köy, kendileri için yeniden düzenlenen daha iyi şartlardaki köye nakledilmiştir. Oradaki halk için yeni bir yaşam alanı oluşturulmuştur.<sup>357</sup> Kazı alanı için köyün ortası seçilmiş çünkü sürekli iskan edilen höyüğün bütün tabakaları ortaya çıkarılmak istenmiştir.<sup>358</sup> Bu amaçlar çerçevesinde gerçekleştirilen Alacahöyük kazısı sonucunda Eti dönemine ait pek çok eser bulunmuştur. Ayrıca Bizans, Roma, Frigya ve Osmanlı İmparatorluğu'na ait eserlerde ele geçirilmiştir. Kazı esnasında bulunan güneş kursları, geyik ve boğa heykelleri günümüzde çeşitli kurumların amblemi olmuştur.<sup>359</sup>

Bulunan eserler haricinde Atatürk'ün kazı araştırmasını yerinde ziyaret etmiş olması da ayrıca önem arz etmektedir.<sup>360</sup> Kazı çalışmalarını bizzat yerinde ziyaret eden Atatürk kazıyla ilgili mecliste şunları söylemiştir “ *Tarih Kurumu'nun Alacahöyük'te*

<sup>354</sup> Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt:4, s. 86.

<sup>355</sup> Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında...*, s. 46.

<sup>356</sup> Remzi Oğuz Arık, “Alacahöyük Hafriyatının İlk Neticeleri”, *Belleten*, Cilt: I, Sayı: I, s. 210-211.

<sup>357</sup> BCA, 030.018.1.2. 74.32.10; Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: I, s. 537.

<sup>358</sup> Hamit Zübeyr Koşay, “Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyükte Yapılan Hafriyatın Elde Edilen Neticeler”, *İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, TTK, Ankara 2009, s. 22.

<sup>359</sup> Remzi Oğuz Arık, “Alacahöyük Hafriyatının...”, s.221.

<sup>360</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği...*, s. 165; Çoşkun Özgünel, “Cumhuriyet Dönemi...”, s. 902.

yaptığı kazılar neticesinde meydana çıkardığı beş bin yüz senelik maddi Türk tarihi belgeleri, cihan kültür tarihinin baştan tetkik ve tamik ettirecek mahiyettedir... ”<sup>361</sup>

Atatürk’ün bu sözlerinden de Alacahöyük kazısının ehemmiyeti anlaşılmaktadır. Türk Tarih Kurumu’nun yaptığı ilk ulusal kazı olması ve ilk bayan kazı üyesi Nermin Aygen Erdentuğ’un da bu kazıda görev alması kazının diğer önemli noktalarıdır.<sup>362</sup>

### **Ankara Kalesi Kazısı:**

1932-1937 yılları arasında Ankara kalesinde Remzi Oğuz Arık başkanlığında sondaj çalışması yapılmıştır.<sup>363</sup>

### **Ankara Mabedi Kazısı:**

Ankara Mabedi’ndeki çalışmalar ilk olarak 1670 tarihinde Fransız Devleti tarafından gönderilen Laise’nin bu mabedi krokisini yapmasıyla başlamıştır.<sup>364</sup>1938 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara Mabedinin temellerinde araştırmalar yapılmış Frigya eserlerinin üzerine kurulan mabet Hellenistik dönemden itibaren varlığını korumuştur. Genelde Ogüst Tapınağı olarak bilinmektedir fakat Ogüst kitabesi bu yapıya sonradan eklenmiştir.<sup>365</sup>

### **Topkapı Sarayı/ Sarayburnu Kazısı:**

Türk Tarih Kurumu, coğrafyası nedeniyle Topkapı Sarayı civarında kazı yapılmasını istemiştir. Topkapı Sarayı’nın bulunduğu alan Bizans, Avrupa ve Asya kıtaları arasında bulunduğundan büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple Türk Tarih Kurumu bu sahada kazıya karar vermiş ve 1937 yılında Aziz Ogan ve Arif Müfit Mansel’i görevlendirilmiştir.<sup>366</sup> İki yıl süren bu kazı, üniversitede arkeoloji eğitimi alan öğrenciler açısından faydalı olmuştur. Ayrıca bu kazıda 466 sikke bulunmuştur. Fakat Bizans Devrine ait eslere çok fazla rastlanamamıştır.<sup>367</sup>

<sup>361</sup> TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1936 Açış Konuşması; Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s.276.

<sup>362</sup> Coşkun Özgünel, “Cumhuriyet Dönemi...”, s. 902.

<sup>363</sup> Halit Çal, “Müzeler Ve Kazılar”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, AKM, Ankara 2009, s. 1308.

<sup>364</sup> Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt:4, s. 92.

<sup>365</sup> Halit Çal, “Müzeler Ve Kazılar”, s.1309; Afet İnan, “Türk Tarih Kurumu’nun 1937’den 1943’e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Hakkında”, *Belleten*, Cilt: VII, Sayı: 29, TTK, Ankara 1944, s. 48- 50.

<sup>366</sup> Aziz Ogan, “1937 Yılında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Topkapı Sarayı Hafriyatı”, *Belleten*, Cilt: IV, Sayı: 16, Ankara 1940, s. 317-319.

<sup>367</sup> Aziz Ogan, “1937 Yılında Türk...”, s. 319-324.



### **Çankırıkapı Kazısı:**

Ankara Ulus meydanında bulunan bu bölge 1937 yılında yol inşaatı sebebiyle başlayan bu kazı Remzi Oğuz Arık tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kazı sonucunda Frigya ve Roma devrine ait eserler bulunmuştur<sup>368</sup>. Daha sonra 1938 tarihinde Hamit Zübeyr Koşay ve Dil- Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji bölümü öğrencileri tarafından iki ay süreyle kazıya devam edilmiştir. 1940 yılına kadar çeşitli aralıklarla Çankırıkapı Kazısı devam etmiştir. Frigya, Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı devirlerine ait muntazam eserler bulunmuştur. Ayrıca kazı esansında önemli bir eser olan Roma Hamamı ortaya çıkarılmıştır.<sup>369</sup>

### **Etiyokuşu Kazısı:**

Ankara'ya 5 km. uzaklıkta bulunan Çubuksuyu vadisinin doğusunda bulunan Etiyokuşu adıyla bilinen saha bir gezinti sırasında bulunan çok sayıda çakmak taşı sayesinde keşfedilmiştir.<sup>370</sup> 1937 yılında Şevket Aziz Kansu'nun görevlendirilmesiyle de kazı başlamıştır.<sup>371</sup> Bakır çağına ait bir tepeciğin üzerinde bulunan bu sahada kale, sur gibi mühim eserlere rastlanmış ayrıca birçok paleolitik aletler bulunmuştur.<sup>372</sup>

### **Pazarlı Kazısı:**

Alacahöyük Kazısı esnasında yakınlarda bulunan Pazarlı köyünde yaşayan bazı kimselerin gösterdikleri fayans kabartmaların dikkat çekmesi sonucunda, 1937 yılında Pazarlı'da kazı yapılması kararlaştırılmıştır. 1938 yılında Hamit Zübeyr Koşay başkanlığında kazı başlamıştır.<sup>373</sup>

Pazarlı bölgesinde Frigya devrine ait olduğu düşünülen birçok eser ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Pazarlı kazısında kalkolitik devre ve Eti çağına ait eserlerde tespit

<sup>368</sup> BCA,030.18.01.02.20.32.14; Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: 1, s. 603.

<sup>369</sup> Necati Dolunay, "Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı", *Bellekten*, Cilt: 5, Sayı: 19, Ankara 1941, s. 261-266.

<sup>370</sup> Şevket Aziz Kansu, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Etiyokuşu Hafriyatı Raporu*, Ankara 1940, s. 5-8.

<sup>371</sup> Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyeti", *II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, s. 10.

<sup>372</sup> Şevket Aziz Kansu, *Türk Tarih Kurumu...*, s.20; Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun...", s.11.

<sup>373</sup> Hamit Zübeyr Koşay, "Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Pazarlı Hafriyatı", *Bellekten*, Cilt: 3, Sayı: 9, s.5-14.

edilmiştir.<sup>374</sup> Kazı sırasında bulunan kabartmalar, bölgenin batı ve doğu sanatından etkilendiğini özellikle de Yunan kültürünün izlerinin yoğun olduğunu göstermiştir.<sup>375</sup>

### **İnönü- Tuzgölü Kazısı:**

Şevket Aziz Kansu önderliğinde bir heyet, 1938 yılı haziran ayında, İnönü'deki mağaraları incelemek için görevlendirilmiştir. Yaklaşık 15 günlük bir inceleme sonucunda kalkolitik ve bakır çağlarına ait seramikler ele geçirilmiştir. Ayrıca Frigya, Bizans ve Osmanlı devirlerine ait eserler bulunmuştur.<sup>376</sup>

1938 Temmuz ayında ise aynı grup Tuz gölüne giderek araştırmalar yapmıştır. Araştırmalar sonucunda paleolitik devre ait çakmak taşları bulunurken gölün etrafında birçok höyük olduğu da tespit edilmiştir.<sup>377</sup>

### **Ankara Karaoğlan Höyüğü:**

1937 yılında Afet İnan'ın yaptığı incelemeler sonucunda bu höyüğün bir arkeoloji istasyonu olduğu düşünülmüştür. Bunun sonrasında 1938 yılında Remzi Oğuz Arık başkanlığında bir heyet görevlendirilmiş ve çalışmalar başlamıştır. Ankara'nın 25 km. güneyinde bulunan bu höyük, çevre illerle köprü durumundadır. O zamana kadar çok az rastlanan önemli Roma mimarisinin vesikaları bulunmuştur. Ayrıca bu kazıda, Kalkolitik çağ, Bakır çağı, Eti, Frigya, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait eserler ele geçirilmiştir.<sup>378</sup>

### **Trakya kazısı:**

Trakya Kazısı 1936 yılında Türk Tarih Kurumu'nun teşvikiyle Arif Müfid Mansel başkanlığında başlamıştır. Bu kazı sonucunda Trakya'nın düşünülen aksine çok sayıda eski esere ev sahipliği yapan bir yer olduğu kanıtlanmıştır.<sup>379</sup>

Trakya kazısına ilk olarak Alpullu Şeker Fabrikası'nın yakınındaki bir tümülüsten başlanmıştır. Tümülüsten zamanı net olmayan çanak kırıkları çıkarılmıştır. Daha sonra

<sup>374</sup> Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun...", s.10-14.

<sup>375</sup> Ekrem Akurgal, *Pazarlı'da çıkan eserler Üzerinde Yeni Araştırmalar*, TTK, Ankara 1943, s. 1-22.

<sup>376</sup> Şevket Aziz Kansu, "Türk Tarih Kurumu Prehistorik Araştırmaları", *Belleten*, Cilt: 3, Sayı:9, Ankara 1939, s. 93-96.

<sup>377</sup> Şevket Aziz Kansu, "Türk Tarih Kurumu...", s. 96-97.

<sup>378</sup> Remzi Oğuz Arık, "Anadolu'nun En Garp Eti İstasyonu Karaoğlan Höyüğü", *Belleten*, Cilt:III, Sayı:9, Ankara 1939, s.27-42.

<sup>379</sup> Arif Müfid Mansel, "Trakya Hafriyatı", *Belleten*, Cilt:IV, Sayı:13, Ankara 1940, s. 89.

Hasköy yakınlarındaki bir Tümülüs kazılmış ve bu tümülüste Bizans çağına ait iskelet ve çanaklar ele geçirilmiştir.<sup>380</sup> 1938 yılında ise kazılar Vize Höyüğü'nde gerçekleşmiştir. Bu höyükte Trakya Kralına ait lahit bulunmuştur. Ayrıca Romayla etkileşimin yoğun olduğunu düşündürecek birçok eser ele geçirilmiştir.<sup>381</sup>

### **Regium Kazısı:**

İstanbul- Küçükçekmece yakınlarında bulunan Regium bölgesinde kazı yapmak için, 1938 tarihinde Aziz Ogan başkanlığında bir ekip oluşturulmuştur. Bir ay süren kazıda pek çok Helenistik dönem eseri ve Bizans sikkeleri bulunmuştur. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'na ait eserler de bulunmuştur. Bu eserler, Küçükçekmece civarında bulunan bu bölgenin çok eski medeniyetlere ev sahipliği yaptığını kanıtlamaktadır.<sup>382</sup>

### **Sivas Şifaiyesi:**

Şifaiye Medresesi olarak bilinen yapı aslında Selçuklu dönemine ait bir hastanedir. Bu hastanedeki ilk araştırma 1937 yılında gerçekleşmiştir. Binada yapılan incelemeler sonucunda çok sayıda ekleme yapıldığı görülmüştür. Binanın asıl şeklinin ortaya çıkarılması için ek olan yapıların yıkılmasına karar verilmiştir. Bu yapılar yıkıldıktan sonra Şifaiyenin mimari yapısı ortaya çıkarılmış ve toprak altında kalan kısmını incelemek için de 1938 yılında çalışmalar başlamıştır. Bu kazı esnasında da pek çok keramik ve fayans eşya bulunmuştur.<sup>383</sup>

Yapılan bütün kazılar neticesinde Türk tarihinin geçmişi aydınlatılmış ve buna dair kanıtlar tüm dünyaya sunulmuştur. Türk Tarih Kurumu'nun teşvikiyle yapılan bu kazıların neticeleri genellikle Belleten dergisinde yayınlanmış ve İkinci Türk Tarih Kongresi'nde de ifşa edilmiştir. Ülkemiz arkeolojik eserler bakımından zengin olduğu için Türk Tarih Kurumu dışında da birçok kazıya ev sahipliği yapmıştır.

## **5.2. Türk Tarih Kurumu Dışında Ülkemizde Yapılan Bazı Kazılar**

Türk Tarih Kurumu dışında da yabancı bilim adamları tarafından kazılar yapılmıştır. Bu çalışmalara belirli kurallar dahilinde izin verilmiştir. Çünkü Atatürk'ün

<sup>380</sup> Remzi Oğuz Arık, *Türkiyede 1936 Yılındaki...*, s. 4-5.

<sup>381</sup> Arif Müfid Mansel, "Trakya Hafriyatı", s. 94-114.

<sup>382</sup> Aziz Ogan, "Regium Hafriyatı", *Belleten*, Cilt: 3, Sayı: 11-12, Ankara 1939, s.437-445.

<sup>383</sup> Sedat Çetintaş, "Türk Tarih Kurumu Tarafından Sivas Şifaiyesinde Yapıtılan Mimari Hafriyat", *Belleten*, Cilt: 3, Sayı: 9, s. 61-67.

yabancı bilim adamlarından faydalanmak gibi bir düşüncesi de vardır. 1935 yılında Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel ve Asbaşkan Afet İnan'a arkeoloji politikası ile ilgili maddeler yazdırmıştır. Bu maddeler şunlardır:<sup>384</sup>

1- Her türlü tarihi vesika, malzeme ve abideleri bulmak, toplamak, muhafaza ve restore etmek,

2- Memleket içinde ve dağınık bir halde açıkta duran tarihi eserleri tahrip olunmak, çalınmak, satılmak, ziya'a uğramak ve zamanla kendi kendine harap olmak tehlikelerinden masun bulundurmak için hükümetçe bütün tedbirler alınmak,

3- Hükümet otoritelerinin ve belediyelerin yakın ilgi, takip ve mesuliyetleri altında Cumhuriyet Halk Partisi'nin halkevlerine ve Parti organlarına açtıracağı sürekli ve usanmaz bir propaganda faaliyeti ile ve Basın Yayın Umum Müdürlüğü nezareti ve takibi altında günlük gazete ve mecmualarda yaptırılacak sürekli, tesirli, popüler neşriyatla, bu milli tarih mallarını asıl sahibi olan Türk halkına muhafaza ettirmek,

4- Gerek içerde gerek dışardaki müzeler ve kütüphanelerde mevcut eski eserlerin ve tabloların kopyalarından koleksiyonlar vücuda getirmek,

5-Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Edirne'de muayyen devirlere ve kültürlere ait eserleri toplayarak bu şehirleri büyük üslupta birer " eski eserler ve abideler merkezi" haline koymak,

6- Ecnebi tarih ekspedisyonların büyük sermayelerle başardıkları kazıları, ilerde ileride mali kudretimizin vüs'atlı zamanında yapmak üzere, şimdilik, küçük mikyasta kazılar tertibi ile arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ve keşifler yapmak,

7- Memleket içinde ve dışındaki mühim kazı ve keşif yerlerine seyahatler tertip ederek, bulunan tarihi eserler ve abideler üzerinde ilmi tetkikler yapmak,

8- Hükümete düşen işleri, bu projeleri uygulamakta görevli komisyonların hükümet nezdinde takip etmeleri,

9- Yabancı bilim müesseseleriyle ve otoritelerle, mütehasıslarla işbirliği kurmak,

10- Kültür Bakanlığı'nın verimli yardımını, işbirliğini sağlamak.

<sup>384</sup> Coşkun Özgünel, "Cumhuriyet Dönemi..." , s.900-901.

Atatürk'ün arkeoloji politikası genel olarak bu maddeler çerçevesinde gelişmiştir. Anadolu köklü bir tarihe sahip olduğu için arkeolojik açıdan zengin bir bölge konumundadır. Ülkemizin tarihi zenginliği daima yabancıların dikkatini çekmiş ve ülkemizde hem yabancı hem de Türk bilim adamları tarafından kazı yapılmıştır. Yapılan kazıların bazıları şunlardır:

#### **Ankara Gazi Orman Fidanlığı Kazısı:**

Ankara'ya üç kilometre uzaklıkta bulunan fidanlıkta, 1932 yılında yapılan bir sondaj sırasında tesadüfen bulunan bir taş sayesinde buranın kazılması gereği ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal'in sahayı tetkik etmesinden sonra Hamit Zübeyr Koşay görevlendirilmiş ve sahanın araştırılması istenmiştir. Bu kazıda Frigyalılara ait olduğu belirlenen bronz çanak çömlekler bulunmuştur. Ayrıca bu eserlerin M.Ö 8 yüzyıla denk geldiği tespit edilmiştir.<sup>385</sup>

#### **Ahlatlıbel Kazısı:**

Ankara'ya 16 km uzaklıkta bulunan Ahlatlıbel'deki kazılar Atatürk sayesinde başlamıştır. Maarif Bakanı Reşit Galip Ankara civarını gezerken kazı yapılmasını gerekli gördüğü bazı yerleri tespit etmiş bunu da Afet İnan'a belirtmiştir. Afet İnan bu konuyu Atatürk'e iletmıştır. Daha sonra uzman bir ekiple birlikte Ahlatlıbel sırtlarına gidilmiştir. Kazıya başlandıktan kısa bir süre sonra ise oranın bir taş ocağı olduğu anlaşılmıştır. Atatürk, sahadan dönerken Ahlatlıbel sırtlarındaki bazı taşlar dikkatini çekmiş ve buranın kazılmasını işaret etmiştir.<sup>386</sup> Atatürk'ün kazı alanına gelerek yaptığı incelemeler sonucunda iskân olabilecek yer olarak belirlediği alan kazıya başlanmış ve Atatürk'ün işaret ettiği bu yerden birçok eser çıkarılmıştır. Çıkarılan eserler MÖ. III. Bin yıldaki Anadolu Bakır Uygarlığına aittir.<sup>387</sup>

Hamit Zübeyr Koşay başkanlığında 28 Mayıs- 23 Temmuz 1933 tarihleri arasında kazı çalışmaları devam etmiştir.<sup>388</sup> Daha sonra burada araştırmalar başlamış ve taş ocakları olduğu ortaya konmuştur. Taş ocaklarının yanı sıra Roma dönemine ait çanaklar da bulunmuştur. Etrafta birçok tarihi eser parçası bulununca bu durum Atatürk'e iletilmiş ve

<sup>385</sup> Hamit Zübeyr Koşay, "Ankara Gazi Orman Fidanlığında Bulunan Eserler", *Türk Tarih Ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: I, Ankara 1933, s. 5-15.

<sup>386</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 281-282.

<sup>387</sup> Tahsin Özgüç, *Atatürk ve Arkeoloji*, s. 115; Muazzez İlmiye Çığ, *Atatürk ve Türkiye'de...*, s. 626.

<sup>388</sup> *Cumhuriyetin 15. Yıl Kitabı*, s. 571; Hamit Zübeyr Koşay, "Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaletince Yapılan Ahlatlıbel Hafriyatı", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 2, Ankara 1934, s. 3-4

Atatürk'ün direktifleriyle Ahlatlıbel kazısında Eski Eti devrine ait önemli eserler bulunmuştur. Ayrıca çıkarılan eserlerden yaşayan halkın refah düzeyini oldukça gelişmiş olduğu yargısına da varılmıştır.<sup>389</sup>

Bu kazının önemi ilk ulusal kazı olması ve Atatürk'ün kazı sahasını bizzat ziyaret etmesinden ileri gelmektedir.<sup>390</sup> (EK-3)

### **Karalar Kazısı:**

Ankara'nın tarihi önemini ortaya çıkarmak için yapılan kazılardan bir diğeri Karalar kazısıdır. Karalar, Ankara'ya bağlı Bitik Nahiyesinin bir köyüdür. Ahlatlıbel ve Karalar kazıları bizzat Türk Tarih Cemiyeti tarafından yapılmaya da teşvik anlamında ciddi katkıları olmuştur.<sup>391</sup>

1933 yılında Remzi oğuz Arık'ın başkanlığında gerçekleşen karalar kazısı, Ahlatlıbel gibi gezinti sırasında keşfedilmiş ve kazılmış bir sahadır. Ankara'nın 60 km. uzaklığında olan bu saha Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in Ankara'nın tarihini aydınlatmak için çeşitli gezintiler yapması sırasında ortaya çıkmıştır.<sup>392</sup> Üç ay süren Karalar Hafriyatı Tümülüslerin tarihini aydınlattığı için önemlidir. Bu kazıda Helenistik devre, Roma Devrine, Selçuklulara ve Osmanlılara ait birçok eser bulunmuştur. Bu eserlerde bu bölgenin tarihinin ne kadar eski olduğu ve devamlı yerleşim görüldüğünün kanıtıdır.<sup>393</sup>

### **Alişar Kazısı:**

Yozgat yakınlarında bulunan Alişar Hitit kültürünün kaynaştığı noktada olduğu için 1927 yılında Von Der Osten ve ekibi tarafından kazılmaya başlanmıştır.<sup>394</sup> Bu ekibin yanına Maarif Vekâlet'inin belirlemiş olduğu bir kazı komiseri tayin edilmiştir. Bu kişi Remzi Oğuz Arık'tır<sup>395</sup>. Ayrıca 1930 yılında kazı yapan heyet için bir Enstitü kurulması kararlaştırılmıştır.<sup>396</sup>

<sup>389</sup> Hamit Zübeyr Koşay, "Türkiye Cumhuriyeti Maarif...", s. 12-13.

<sup>390</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 282.

<sup>391</sup> Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyeti", *İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, TTK, Ankara 2009, s. 10.

<sup>392</sup> Remzi Oğuz Arık, "Karalar Hafriyatı", *Türk Tarih Ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 2, Ankara 1934, s. 102.

<sup>393</sup> Remzi Oğuz Arık, "Karalar Hafriyatı", s. 102-166.

<sup>394</sup> BCA, 030.18.1.1.24.26.19; Remzi Oğuz Arık, "Anadolu Arkeologya Tarihinde Alişar Hafriyatı", *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 1, Ankara 1933, s. 21-24

<sup>395</sup> Remzi Oğuz Arık, "Anadolu Arkeologya...", s. 23.

<sup>396</sup> BCA, 030.018.1.2.8.9.4.

Kazı ekibi ilk olarak Selçuk kalesi ve Osmanlı çanak-çömlekleriyle karşılaşmış daha sonra ise bakır devrine kadar birçok eser çıkarılmıştır. 1932 yılına kadar devam eden kazıda Hitit Dönemine ait önemli eserler ele geçirilmiş ve Alişar Höyüğü'nün önemli bir karakol merkezi sayılabileceği kanıtlanmıştır.<sup>397</sup>

### **Ayasofya Mozaikleri:**

1453 tarihinde İstanbul fethedildikten sonra tamamen Bizans eseri olan bu eserin içinde bulunan mozaikler tamamıyla sıva ile kaplanmış yok edilmemiştir.<sup>398</sup> Bu mozaiklerin ortaya çıkarılması için, 1931 yılında Türkiye Amerika Bizans Enstitüsüne izin vermiştir.<sup>399</sup> 1931 yılında T. Whittemore tarafından başlatılan araştırma kazıdan ziyade Ayasofya'da bulunan mozaiklerin önemini ortaya çıkarmak içindir.<sup>400</sup> Bizans Devrine ait olduğu tespit edilen bu mozaikler temizlenmiş fakat üzerine hiçbir ekleme ya da çıkarma yapılmadan günümüze kadar ulaşmıştır.<sup>401</sup> Mozaiklere zarar vermemek için temizleme işleminde diş fırçası, restorasyon işinde ise alçı kullanılarak itina ile mozaikler ortaya çıkarılmıştır.<sup>402</sup>

Ayasofya Camii'nin 1935 yılında müze olmasından sonra mozaikleri kurtarma işlemi daha rahat bir şekilde devam etmiştir.<sup>403</sup>

### **Tilkitepe Kazısı:**

Anadolu'nun iç kısımlarında yapılan kazılarla eş güdümlü olarak doğu bölgesinde de kazı yapılması gerektiği belirtilmiş ve devlet tarafından Edward Bowen Reilly'e izin verilmiştir. 1937 yılında Van gölü yakınlarındaki Tilkitepe'yi araştırmak için E. B. Reilly'e görevlendirilmiştir. Tilkitepe kazısında birkaç çanak çömlek ve çok sayıda obsidyen aletle karşılaşmış olsa da bunların ait olduğu dönem açığa çıkarılamamıştır.<sup>404</sup>

<sup>397</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Remzi Oğuz Arık, "Anadolu Arkeologya...", s. 24-63.

<sup>398</sup> Remzi Oğuz Arık,

<sup>399</sup> BCA,030.18.1.2.20.37.18

<sup>400</sup> Remzi Oğuz Arık, "1935'te Türkiye'de Yapılan Hafriyatlar", *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul 1940, s. 231.

<sup>401</sup> Whittemore, "Ayasofya Narteks Mozaikleri 1932'de Yapılan İş", *Türk Tarih Ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul 1936, s. 199.

<sup>402</sup> Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936 Yılındaki...*, s. 8.

<sup>403</sup> BCA, 030.018.1.2.49.79.6; Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936 Yılındaki...*, s. 7-8.

<sup>404</sup> Edward Bowen Reilly, "Tilkitepedeki İlk Kazılar" *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 4, Ankara 1940, s. 147-156.

### **Göllüdağ Kazısı:**

Niğde yakınlarında bulunan bu sahayı ilk olarak bir çoban keşfetmiş ve gördüğü eserleri Kültür Bakanlığı'na bildirmiştir. Bunun üzerine Hamit Zübeyr Koşay görevlendirilmiş ve incelemeler başlamıştır. Hamit Zübeyr Koşay burada aslan heykel bulmuştur fakat bu bölgedeki asıl araştırma 1934 tarihinde Remzi Oğuz Arık başkanlığındaki ekiple başlamıştır.<sup>405</sup>

Yapılan kazı sonucunda Post Hitit döneminden Osmanlı dönemine kadar sürekli yerleşim olduğunu gösteren eserler ortaya çıkarılmıştır.<sup>406</sup>

### **Balaban Ağa Mescidi Hafriyatı:**

İstanbul Laleli yakınlarında bulunan bu mescidin Bizans devrinden kalma bir eser olduğuna dair bilgilere rastlanması üzerine kazı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu eserin bulunduğu yerin ortasından yol geçeceği öğrenilince Halil Edhem tarafından en azından eserin planının çıkarılabilmesi için Arif Müfid Mansel görevlendirilmiştir.<sup>407</sup>

Bu kazıda Bizans devrine ve mimarisine ait önemli mezarlar bulunmuştur. Üç kısımdan oluşan bu binanın Bizans Devrine ait olduğu sonradan Türk mescidine dönüştürüldüğü ortaya çıkarılmıştır.<sup>408</sup>

### **Sultanahmet Kazısı:**

Sultanahmet Camii arkasında Arasta sokağının güneyinde bulunan Hipodrom bölgesindeki kazı, saray ve mozaik bulmak için başlatılmıştır.<sup>409</sup> Bu bölge 1900lü yıllarda kazılmaya başlanmış ve belirli aralıklarla devam etmiştir. Cumhuriyet Döneminde 1927 yılında Mr. Casson tarafından kazılar başlamıştır. 1935 yılında Prof. G. H. Baxter'in başkanlığında Bizans sarayını ortaya çıkarmak için kazılar devam ettirilmiştir. Kazı sırasında mozaiklere, Bizans duvarına, sütunlara, Türk kuyu ve hamamlarına rastlansa da

<sup>405</sup> Remzi Oğuz Arık, " Göllüdağ Hafriyatı ", *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul 1936, s.3-4.

<sup>406</sup> Remzi Oğuz Arık, " Göllüdağ Hafriyatı ", s. 5-16.

<sup>407</sup> Arif Müfid Mansel, " Balaban Ağa Mescidi Hafriyatı ", *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul 1936, s.49.

<sup>408</sup> Arif Müfid Mansel, " Balaban Ağa...", s. 50-73.

<sup>409</sup>BCA,030.18.1.1.21.61.8; Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936 Yılındaki...* , s. 5-7.



saraya net olarak ulaşılmamıştır. Bu kazıda bulunan eserler İstanbul'daki müzelere gönderilmiştir.<sup>410</sup>

### **Gözlükule Kazısı:**

Amerikan Arkeoloji Enstitüsü tarafından 1934 yılında başlayıp üç yıl süren bu kazıya H. Goldmann başkanlık etmiştir.<sup>411</sup> Osmanlı İmparatorluğu zamanında da kazı yapılan bu bölgede genellikle amaç soygun yapmak olmuştur.<sup>412</sup>

1935 yılında yapılan çalışmalar sonucunda Türk-İslam eserleri, kandiller, Post Hitit devrine ait mühürler ele geçirilmiştir. Bulunan bu eserler Tarsus'un tarihini M.Ö XII. Asra kadar götürmüştür.<sup>413</sup>

### **Kusura Kazısı:**

1935-1937 yılları arasında gerçekleşen kazı, Afyon sınırları içinde bulunan Kusura bölgesinde gerçekleşmiştir. W. Lamb ve Mr. Ve Mrs.Stewart, Miss Rachel Clay, Mr. Marcartney 1935 yılında izin almış ve kazı sürelerinin uzatarak çalışmalarına devam etmişlerdir. Önemli bilim adamlarından oluşan heyet, höyükte oldukça önemli eserler ortaya çıkarmışlardır.<sup>414</sup>

### **Gavurkale Kazısı:**

Ankara'nın 60 km. güneyinde bulunan Gavurkale 1861 yılında G. Perrot ve E. Guillaume'nin yapmış oldukları gezi sırasında keşfedilmiştir. Gavurkale hakkında yapılan çalışmalar buranın Hitit döneminde yapılmış bir eser olduğunu göstermiştir. Von Der Osten'in ise bölgeyle tanışması 1926 yılında olmuştur.<sup>415</sup>

Atatürk'ün 1930 yılında Gavurkale'de kazı yapılmasını istemesiyle mayıs ayında Von Der Osten ekibiyle birlikte çalışmalara başlamıştır. Kazı esnasında Atatürk bizzat yapılan çalışmaları yerinde görmek için Gavurkale'yi ziyaret etmiştir.(EK-4) Kazı sonucunda ise bu bölgenin en eski kültür tabakasını teşkil ettiği ortaya çıkarılmıştır.<sup>416</sup>

<sup>410</sup> Remzi Oğuz Arık, " 1935'te Türkiye'de Yapılan...", s.232-233; Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936...* , s.7; Yasemin Tümer Erdem, " Atatürk Dönemi Arkeoloji Çalışmalarından Biri: Sultanahmet Kazısı", ATAM, Cilt: XXI, Sayı: 62,2005,s.747-774.

<sup>411</sup> BCA,030.18.1.2.61.5.6; Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936...* , s. 11.

<sup>412</sup> Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936...* , s. 11.

<sup>413</sup> Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936...* , s. 12.

<sup>414</sup> BCA, 030.18.1.2.62.15.15; Remzi Oğuz Arık, *Türkiye'de 1936...* , s. 12-13.

<sup>415</sup>Von Der Osten, *Gavurkale Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s. 3-5.

<sup>416</sup>Von Der Osten, *Gavurkale Kılavuzu...* , s. 6.

### **Truva Kazısı:**

Truva bölgesindeki kazı çalışmalarına ilk olarak Amerikan Konsolosu Frank Calvert başlamıştır. Kazı sırasında birçok çanak çömlek bulunmuştur. Calvert'ten sonra Truva bölgesinde Schliemann çalışmaya başlamıştır.<sup>417</sup> Schliemann kazı sırasında Priamos'un hazinesini bulduğunu sanmış ve yanıldığını görmeden 1890 yılında vefat etmiştir. Schliemann'ın ölümünden sonra bu alandaki kazılara 1924 yılında W. Dörpfeld devam etmiştir.<sup>418</sup>

1932 yılında ise M. Blegen'e kazı izni verilmiş ve kazı süresi 1938 yılına kadar uzatılmıştır.<sup>419</sup> 1932 yılında bulunan 512 adet sikke temizlenmek için Amerika'ya gönderilmiştir.<sup>420</sup> Ayrıca yapılan bu kazı çalışmaları sonucunda Truva'nın Batı Anadolu kültürünün merkezi olduğu sonucuna varılmıştır.<sup>421</sup>

### **Boğazköy Kazısı:**

1834 yılında Texier tarafından keşfedilen bu bölgede, Cumhuriyet döneminde sistemli kazılar 1931 K. Bittel ve ekibi tarafından başlatılmıştır.<sup>422</sup> (EK-5) Alman Arkeoloji Enstitüsü adına yapılan bu kazılarda Hititlere ait çok sayıda yazılı tablet bulunmuştur.<sup>423</sup> Burada bulunan mühür ve tabletler okunması için geçici olarak Alman Arkeoloji Enstitüsü'ne verilmiştir.<sup>424</sup>

Yukarıda vermiş olduğumuz bütün kazılar, milli varlığımızı ve medeniyetimizi dünyaya tanıtacak olan eski eserlerin bulunması için yapılmış kazılardır. Bu kazılarda çıkarılan eserler Anadolu'nun tarihi geçmişini büyük ölçüde ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkarılan bu eserleri korumak için yasalar haricinde de çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden bazıları şunlardır:

<sup>417</sup> Wilhelm Dörpfeld, "Turova Hafriyatı", *İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, TTK, Ankara 2009, s. 271-272.

<sup>418</sup> BCA,030.018.1.1.10.28.4; Wilhelm Dörpfeld, "Turova Hafriyatı", s. 272-274.

<sup>419</sup> BCA, 030.018.1.2.34.14.7

<sup>420</sup> BCA, 030.018.1.2.30.55.13

<sup>421</sup> Carl M. Blegen, "Turova Hafriyatı", *İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, TTK, Ankara 2009, s. 769-774.

<sup>422</sup> BCA, 030.018.1.2.22.51.12

<sup>423</sup> BCA,030.10.0.0.146.42.12; Halit Çal, "Müzeler ve Kazılar", s. 1308.

<sup>424</sup> BCA,030.018.1.2.42.6.8

Edirne’de tarihi eserlerin onarılması için Trakya Umum Müfettişliği Vakıflar bütçesine yeterli tahsisat konulması 10 yılda ödenmek şartıyla kredi istenilmiştir.<sup>425</sup> Yine 1934 yılında Foça’da yaşayan bir köylünün tarla kazarken bir mezar bulması ve bu mezardan çıkanları satmak isterken yakalanması üzerine Foça’nın Kozbeyli köyünde kazı başlatılmış ve Roma ve Helenistik döneme ait birçok eski eser çıkarılmıştır. Emniyet Müdürlüğünün takibi sonucunda ortaya çıkarılan bu bölgeye devlet uzman bir ekip göndermiş ve sistemli bir kazı yürütmüştür.<sup>426</sup> Bunların yanında bu görevde olan kişilerin de işini iyi yapması için uyarı mahiyetinde genelgeler gönderilmiştir. Görevini kötü şekilde icra eden memurlar yüzünden bazı tarihi eserlerin zarar gördüğü ve bunlara meydan verilmeye devam edildiği sürece Hükümetin takibat yapacağı belirtilmiştir.<sup>427</sup>

Camii, mescit yada vakfa ait hiçbir binanın ne sebeple olursa olsun yıkılmaması ve tahribattan korunması için tamim yayınlanmıştır. Tamimde, bu eserlerin sadece devlet tarafından değil halk tarafından da hassasiyetle korunması istenmiştir.<sup>428</sup>

## 6. Atatürk’ün Türk ve İslam Eserlerine Bakışı

Atatürk’ün İslam eserlerine yaklaşımını açıklamak için ilk olarak İsmet İnönü’ye çektiği telgrafi belirtmek yerinde olacaktır.<sup>429</sup>

*“Son tetkik seyahatımda muhtelif yerlerdeki Müzeleri ve eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözdem geçirdim:*

*I.İstanbuldan başka Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya’da mevcut müzeleri gördüm. Bunlarda şimdiye kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakta ve kısmen de ecnebi mütehassısların yardımıyla tasnif edilmektedir. Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için Müze Müdürlüklerinde hafriyat işlerinde kullanılmak üzere Arkeoloji mütehassıslarına lüzum vardır. Bunun için Maarifçe harice tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisi muvafık olacağı fikrindeyim.*

<sup>425</sup> BCA,030.10.146.42.16

<sup>426</sup> BCA, 030.10.146.42.13

<sup>427</sup> BCA, 030.10.15.84.1

<sup>428</sup> BCA,180.09.31.168

<sup>429</sup> BCA, 030.10.213.445.12

*II.Konya’da, asırlarca devam etmi ihmaller sebebiyle, büyük bir harabi içinde bulunmalarına rağmen sekiz sır evvelki Türk medeniyetinin hakiki mimari şaheserleri sayılacak kıymette bazı mebani vardır. Bunlardan bilhassa Karaty Medresesi, Alaeddin Camii, Sahipata medrese, cami ve türbesi, Sırçalı mescit ve İnce minareli cami derhal ve müstacelen tamire muhtaç bir haldedir. Bu tamirin gecikmesi bu abidelerin kamilenindirasını mucip olacağından evvela asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve kaffesinin mütehasıs zevat nezaretiyle tamirinin temin buyrulmasını rica ederim.”*

Bu telgraf bize Atatürk’ün eski eser sayılabilecek her yapıya koruma anlayışla yaklaştığının göstergesidir. 1931’de Atatürk’ün yaptığı bu tetkiklerden sonra Konya’daki eserleri incelemek için bir uzman heyet oluşturulmuş ve bu eserlerin tamirinin yapılması kararlaştırılmıştır. Bu işlem için Konya Vilayet bütçesinden 1500 lira, vakıflardan ise 500 lira bütçe ayrılmıştır. Ayrıca her vilayetin bu tip eserleri korumak için bütçesinin yarısını ayırması gerektiği belirtilmiştir.<sup>430</sup>

Yine bir başka arşiv belgesine göre, 1936 yılındaki 200.000 liralık bütçenin 30000’i Ankara’da bulunan tarihi kıymeti haiz olan camilerin onarılmasına harcanmıştır. Sadece camilerin de değil, mimari değeri olan sebil ve türbe gibi eserlerin de tamir ettirilmesi zorunluluk olarak belirtilmiştir.<sup>431</sup>

Türkiye’de eski eser algısı cumhuriyetle birlikte değişmeye başlamıştır. Daha önce depo olarak kullanılan Diyarbakır’daki Hüsreviye ve Behramiye camilerinin eski eser sayıldığı için hiçbir gerekçe mazur görülmeden temizlenmesi ve korumaya alınması emredilmiştir.<sup>432</sup> Ayrıca diğer tekke ve türbedeki eserlerde en yakın müzeye nakli sağlanmıştır.<sup>433</sup> Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından sonra ise Mevlana Dergâhı müze haline getirilmiştir.<sup>434</sup>

Türkiye genelinde eski eserleri korumak için yapılan harcamalar bazı yıllara göre şöyledir:<sup>435</sup>

1933- 90.622

1934- 84.241

1935- 70.145

1936- 236. 162

<sup>430</sup> BCA, 030.10.213.445.12

<sup>431</sup> BCA, 030.10.213.447.3

<sup>432</sup> BCA,180.09.31.168

<sup>433</sup> BCA,50.0.0.13.110.24

<sup>434</sup> BCA, 030.18.1.118.24.4

<sup>435</sup> BCA, 030.10.213.447.8

1937- 233. 633

Eski eserleri korumak için harcanan paraların gittikçe arttığı görülmektedir. Bu durumda ülkenin savaştan yeni çıkmış olması ve gittikçe toparlanması önemli bir etkidir. Atatürk eski eser anlayışını değiştirmek ve geliştirmek için çok yoğun çalışmıştır. Ve bunu yaparken de en büyük yardımcısı Türk Tarih Kurumu olmuştur. Kurumun yaptığı kazıların yanı sıra eski eserleri koruma politikası da dikkat çekmektedir. Örneğin; Türk Tarih Kurumu'nun yaptığı yurt gezileri esnasında Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin depo olarak kullanıldığı tespit edilmiş ve Atatürk'ün direktifleriyle camii depoluktan çıkarılarak onarılmıştır.<sup>436</sup>

Ayrıca 1927 yılında 67 parça Kapadokya tabletinin satılmak üzere iken Tahrirat Kâtibi tarafından farkedilip ülkemize tekrar kazandırılması sonucunda kişiye ödül verilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>437</sup> 1926 yılında Suriye ve Filistin'de yapılacak olan Asar-ı Atika Kongresine de katılması için bir uzman görevlendirilmiş ve Kongreye gitmesi sağlanmıştır.<sup>438</sup>

Atatürk bu politikayı halka aşılabilmesi için öğretmenlerin büyük sorumluluğu olduğunu belirtmiş ve her okulda etraftan toplanan eserlerle müze oluşturulması istenmiştir. Ayrıca yapılan kazılarda çalışmak isteyen tarih öğretmenlerine yazın fırsat vermiştir. Çalışan öğretmenlere yevmiyelerinin verileceği belirtilerek Kültür Bakanlığı tarafından çalışmak isteyen öğretmenlerinin tespit edilmesi istenmiştir.<sup>439</sup>

## 7. Atatürk'ün Eski Yerleşim Yerlerine Yaptığı Ziyaretler

Atatürk tarih bilincini oluşturmaya çalışırken tek merkezden hareket etmek yerine bizzat ülkemizdeki tarihi yerleri gezip örnek olmak istemiştir. Özellikle tarihi yerleri müzeleri, camileri ziyaret etmiş ve bunlar hakkında bilgiler toplamıştır.

9 Mart 1930 yılında Antalya müzesini ziyaret eden Atatürk, daha sonra eski bir yerleşime ait olan Aspendos tiyatrosunu gezmiştir. Bu tiyatronun restore edilmesini ve burada temsili faaliyetlerde bulunulmasını, güreşler düzenletilmesini istemiştir.<sup>440</sup>(EK-6)

<sup>436</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...* , s. 249.

<sup>437</sup> BCA,180.09.30.164

<sup>438</sup> BCA,180.09.30.162.

<sup>439</sup> BCA, 180.09.31.168.18

<sup>440</sup> Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, İş Bankası Yay., Ankara 1975, s. 54.

25 Aralık 1930 tarihinde ise Edirne'deki Selimiye Camii'ni ve eski eserleri gezmiştir. Balkan Savaşı sırasında camide oluşan izler için “*Bunları onarmayınız, olduğu gibi kalsın. İnsanlığa mal olmuş bir sanat şaheserine karşı, düşmanın insafsızca, saygısızca davranışı, bütün dünyaya örnek olsun*” demiştir.<sup>441</sup> Daha sonra 2 Şubat 1931 tarihinde İzmir Asarı Atika Müzesine giden Atatürk, müzeyi gezmiştir. Finikyalılardan ve Lidyalılardan kalan eserleri incelemiş müzedeki eserleri düzenlemekte görevli olan bir profesöre bu eserlerin üzerindeki yazıları okutmuştur.<sup>442</sup> 21 Şubat 1931 tarihinde ise Konya Eski Eserler Müzesi'ni ziyaret etmiş, eserleri inceleyerek yaldızlı Türkçe tefsirler üzerinde ayrıntılı bilgi almıştır. Türk sözlüğü için burasının bir hazine olduğunu belirten Atatürk, “*Gördüğünüz türbeden enfes bir müze vücuda geldi*” demiştir.<sup>443</sup>

10 Şubat 1933 tarihinde Topkapı Sarayı'nı ziyaret eden Atatürk, Mecidiye Köşkü'nden başlayıp Hazine ve Harem dairelerini gezmiştir. Tarihi odalar, mimari yapılar ve süsleme sanatlarıyla ilgili müze müdüründen ayrıntılı bilgi almış ve özellikle Türklerin yaptığı eserleri dikkatlice incelemiştir. Sarayın çok iyi düzenlendiği belirterek gezisini sonlandırmıştır.<sup>444</sup>

İran Şahı Rıza Pehlevi Atatürk'ün konuğu olarak Türkiye'ye gelecekti. Atatürk Şah gelmeden önce Batı Anadolu gezisine çıkmış ve 13 Nisan 1934 yılında Atatürk Bergama'ya gitmiştir.<sup>445</sup> Burada harabeleri gezmiş ve daha sonra Dikili'ye doğru yola çıkmıştır.<sup>446</sup>

Atatürk 15 Kasım 1937 tarihinde Diyarbakır'a gelmiş şehri gezmiştir. Diyarbakır'da büyük bir heyecanla karşılanan Atatürk Urfa kapısından şehre girerken arabadan inmiş ve tarihi eser olan bu kapıyı incelemiştir. Artuklulardan kalan bu kapıyı inceledikten sonra Mardin'e gitmiş eski eserleri ziyaret etmiştir.<sup>447</sup>

21 Mayıs 1938 günü Atatürk, doğu gezisi sonrasında Mersin'e uğramış ertesi gün ise Viranşehir(Pompeipolis) harabelerini gezerek yetkililerden bilgi almıştır.<sup>448</sup>

Bu örnekler Atatürk'ün yaptığı ziyaretlerden sadece birkaçıdır. Atatürk tüm eski eserlerin bizim mirasımız olduğu ve bu mirası koruyarak yükselebileceğimizi

<sup>441</sup> *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Edirne*, İstanbul 1973, s. 31; Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt...*, s. 132.

<sup>442</sup> *Vakit*, 3 Şubat 1931, s. 1.

<sup>443</sup> *Vakit*, 27 Şubat 1931, s. 1.

<sup>444</sup> *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt: 26, Kaynak Yay., İstanbul 2009, s. 124; *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1933.

<sup>445</sup> Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt...*, s. 106.

<sup>446</sup> Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt...*, s. 196.

<sup>447</sup> Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt...*, s. 126; *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1937, s. 1.

<sup>448</sup> Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt...*, s. 282.

düşünmüştür. Türkiye’de birçok medeniyet yaşamış farklı isimler almıştır. Şimdi de bu ülkede yaşayan insanlar bu medeniyetlerin torunlarıdır.<sup>449</sup>

---

<sup>449</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...* , s.325.

## BÖLÜM IV

### ATATÜRK DÖNEMİNDE ESKİ ESERLER KONUSUNDAKİ EĞİTİM-ÖĞRETİM ÇALIŞMALARI

#### 1.Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi

Atatürk Türk ulusu için kültürlü bir geleceği, ideallerin en büyüğü saymıştır. Ayrıca kişilerin kültürlü ve değerli olduğu oranda, o toplumun uygar seviyeye yükselebileceği görüşündedir.<sup>450</sup> Eğitim toplumun kültürel yapısıyla güçlü bir ilişki içerisinde olup; Türklerin tarihteki varlığının da belirleyicisidir.<sup>451</sup> Atatürk gelişebilmemizi eğitime bağlamaktadır. Çünkü tarihimizi yabancılardan değil, bizzat araştırarak kendimizin öğrenmesi gerektiğini vurgulamıştır.<sup>452</sup> Fakat ülke yeni kurulduğu için yetişmiş eleman yoktu dolayısıyla ülkemizde yapılan hemen hemen her çalışma yabancılardan tekelindeydi. Bu durumun değiştirilebilmesi ve uzman eleman yetiştirilebilmesi için yurt dışına öğrenci gönderilmesi planlanmıştır.<sup>453</sup>

Yurt dışına gönderilecek öğrenciler için Maarif Vekâleti 1924 yılında bir sınav yapmış ve bu sınavla birlikte yurt dışına gidecek öğrenciler belirlenmiştir. Bu sınava başarılı öğrenciler bizzat aday gösterilmiş ve bu öğrenciler dışında da katılıma açık bir sınav yapılmıştır.<sup>454</sup> Bu sınav sonucunda 2 kişi Almanya, 20 kişi ise Fransa'ya gönderilmiştir.<sup>455</sup> 1925'te ülkemizden ayrılan ilk heyette; Mahmut Cuda, Muhittin Sebati, Refik Ekipman, Ulvi Cemal Erkin, Cezmi Rıfki, Cemil Sena Ongun, Naci Ecer, Vildan Aşir Savaşır, Burhan Toprak, Ekrem Zeki Ün, Osman Horasanlı, Necip Fazıl Kısakürek, Sadi İrmak, Suad Hayri Ürgüplü, Cevad Dereli, Şeref Akdik, Ali Münip Karsan, Nüvit Arıcan, Namdar Rahmi ve Remzi Oğuz Arık bulunuyordu.<sup>456</sup>

Atatürk yurtdışına eğitim için gidecek öğrencilere “*Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum. Volkan olup dönmelisiniz*” demiştir.<sup>457</sup> Bu amaçla da Maarif Vekâleti

<sup>450</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 119-121.

<sup>451</sup> İsmail Doğan, “Cumhuriyetin Devraldığı...”, s. 663.

<sup>452</sup> Coşkun Özgünel, “Cumhuriyet Dönemi...”, s.897.

<sup>453</sup> Işın Yalçınkaya, “Atatürk ve Arkeoloji...”, s. 1318.

<sup>454</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara 1999, s. 16.

<sup>455</sup> Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler...*, s.23.

<sup>456</sup> Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler...*, s.25.

<sup>457</sup> Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler...*, s.25.



tarafından Avrupa ve Amerika'ya öğrenci gönderilmesini sağlamıştır.<sup>458</sup> Bu kanunla öğrencilerin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Ayrıca Maarif Vekâleti gönderdiği öğrencilerle beraber o ülkeye 4 tane müfettiş gönderiyor ve öğrencilerin denetlenmesini sağlıyordu. II. Dünya savaşı başlayan kadar herhangi bir sorun olmamıştır fakat savaş başladıktan sonra özellikle de Almanya kayıp yaşamaya başladıktan sonra öğrenciler ülkemize geri çağırılmıştır.<sup>459</sup>

1930- 1936 yılları arasında 10 öğrenci arkeoloji eğitimi almak için gönderilirken, 5 öğrenci antropoloji, 4 öğrenci eski önasya dilleri, 2 öğrenci de müzecilik alanında eğitim almak için gönderilmiştir.<sup>460</sup> Sedat Alp, Rüstem Duyuran, Suat Baydur, Necip Üçok, Cemil Cahit Cem, İhsan Ketin, Afif Erzen, Ekrem Akurgal bu yıllar arasında yurt dışına gönderilen ekip içindedir.<sup>461</sup> Sedat Alp yurt dışında aldığı eğitimle ilk Türk Hititolog ünvanını almıştır. <sup>462</sup>Bu öğrenciler işlerini ve eğitimlerini her şeyin üzerinde tutmuştur. Ekrem Akurgal anılarında Almanya'da iken bir bayana aşık olduğunu ve eğitimin aksatmaması için bir tercih yaparak ilişkisini bitirdiğini belirtmiştir.<sup>463</sup>

Yurt dışında gerçekleştirilen bu eğitim hem öğrenciler hem de hükümet için çok ciddiye alınan bir programdır. 1937 yılı hükümet programında Avrupa'ya öğrenci göndermeye devam edileceği ve yurt dışından uzman getirileceği belirtilmiştir. Ayrıca Hükümetin amacının Türk kültürünün bir parçası olan Türk Dili'nin de güzel kullanılması için hükümet tarafından her şeyin yapılacağı ifade edilmiştir.<sup>464</sup> Bu program dahilinde yetişen öğrencilerden özellikle arkeoloji ve tarih eğitimi alanlar ünlü arkeolog ve tarihçilerle bizzat sahaya giderek kazı çalışmalarında aktif rol almışlardır.<sup>465</sup>

Sonradan uydurma bir eser vücuda getirerek ertesi gün pişman olmaktansa, hiçbir eser vücuda getirmemenin daha anlamlı olduğunu söyleyen Atatürk, yeni yetişecek tarihçilerin en iyi şekilde eğitim almaları için elinden geleni yapmıştır.<sup>466</sup> Çünkü “*tarih hayal mahsulü olamaz. Tarih yazarken gerçek olayları bulmaya çalışmak gerekir. Eğer bunları bulamazsak bilinmeyenleri ve bu arada cahilliğimizi itiraf etmekten çekinmeyelim.*

<sup>458</sup> Afet İnan, *Kemal Atatürk ...* , s.95.

<sup>459</sup> Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler...* , s.27.

<sup>460</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği...* , s. 153.

<sup>461</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, s. 19.

<sup>462</sup> Der. Can Dündar- Fatma Sevinç, *İlk Türk...*, s. 38.

<sup>463</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, s. 25.

<sup>464</sup> TBMM Zabıt Ceridesi, D: 5, Cilt: 1, s.19-42.

<sup>465</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, s. 26-29.

<sup>466</sup> Yavuz Ercan, “ Atatürk ve Tarih...”, s.19.

*Çünkü tarih bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez*<sup>467</sup> düşüncesi o dönemin hakim anlayışıdır. Atatürk yurt dışına gönderdiği öğrencilerin sıkı bir denetim altında tutulmasını istemiştir. Hatta bunun için 1934 yılında Afet İnan'ı görevlendirerek Almanya'daki öğrencileri ziyaret ettirmiştir. Afet İnan Berlin'deki öğrencilerle derse katılarak daha sonra da müzeleri ziyaret etmiştir.<sup>468</sup> Ayrıca yurt dışına gönderilen her ülke için müfettişler görevlendirilmiş ve bu müfettişler öğrencilerin okullarına gidip bizzat hocalarından bilgi almışlardır.<sup>469</sup>

Yurt dışına gönderilen öğrencilerden olan Nüvit Arıcan yeni kurulmuş bir ülkenin eğitim için yurt dışına eleman göndermesini şu sözleriyle ifade ediyor “*Bir annenin veyahut da bir babanın kendisi aç kalıp çocuklarını doyurması gibi. Günlük problemlerine bakmayıp ilerisini düşünmenin, ona göre uygun şekilde hareket etmenin bir mislidir bu*”.<sup>470</sup> Alman bir gazetecinin Atatürk'e milliyetçilikle Avrupa'dan bazı şeylerin alınmasının çelişkili olup olmadığı sorulunca: “*Asla... Çünkü asri olan milliyet prensibi milletler arasında yayılmıştır. Biz de Türklüğümüzü muhafaza etmek için gayetle itina edeceğiz*” cevabını vermiştir.<sup>471</sup>

Sedat Alp, Jale İnan, Ekrem Akurgal, Enver Ziya Karal, Afet İnan, Remzi Oğuz Arık gibi isimler yurt dışına gönderilip eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkemizin en önemli tarihçi, arkeolog ve Hititologları olmuşlardır.<sup>472</sup>

Yurt dışına gönderilen öğrenciler II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ülkeye geri çağırılmışlardır. Ülkeye dönen öğrenciler özellikle Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nde hoca olarak istihdam edilmiştir. Arkeoloji ve tarih alanında yetişen kişiler ise hem hoca olarak hem de arkeolog olarak çalışmalarına devam etmişlerdir.<sup>473</sup>

## **2. Türkiye'ye Davet Edilen Yabancı Araştırmacı ve Öğretim Üyeleri**

Mustafa Kemal Atatürk kültür hayatımızdaki eksiklikleri bulmak ve aynı zamanda ülkemizdeki eksikliklere göre uzman yetiştirmek için bilim adamlarını Türkiye'ye davet etmiştir. İlk olarak 1924 yılında eğitim alanında rapor hazırlaması için John Dewey davet

<sup>467</sup> Yavuz Ercan, “ Atatürk ve Tarih...” ,s.19.

<sup>468</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, s. 32-33.

<sup>469</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, s. 40.

<sup>470</sup> Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler...* , s.36.

<sup>471</sup> Müjgan Cunbur, *Atatürk ve Milli Kültür*, Ankara 1981, s. 73.

<sup>472</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler...* , s.36.57-239; Haz. Rıdvan Çogur, *Remzi Oğuz Arık*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1946, s. 9.

<sup>473</sup> Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, s. 46.

edilmiş ve eğitim sistemi hakkında rapor hazırlaması istenmiştir. John Dewey'in incelemeler sonucu elde ettiği bilgilere göre, öğretmenler arasında “*Mütalaa Cemiyetleri*” ve müzakere ve münakaşa grupları oluşturulmalıdır. Eğitime dair yabancı eserlerin tercüme ettirilmesi gerekmektedir. Bunların yanı sıra öğretmenler eğitim sırasında görsel hafızanın daha etkili olduğu bilinciyle ders araçları kullanılmalıdır. Ayrıca ders araçlarını ve kitapları yurt genelinde kullanıma açabilmek için seyyar sergiler ve seyyar kütüphaneler kurulmalıdır.<sup>474</sup>

John Dewey raporunda yabancı ülkelere eğitim için öğrenci göndermenin yanı sıra genç öğretmenlerde gönderilerek eğitim hakkında rapor hazırlamalarının istenmesi gerektiğini belirtmiştir.<sup>475</sup>

Dewey'den sonra ülkemize davet edilen diğer bir uzman Alman Ticaret ve Sanayi Nezareti Müşaviri Alfred Kühne'dir. Kühne, teknik eğitime dair bir rapor hazırlamıştır. Kühne'ye göre öğretmenlerin maaşları ve tayin konuları öğretmenleri tatmin edecek şekilde olmalıdır. Ayrıca ortaokuldan sonra öğrencilerin devam edebilmesi için teknik liselerin sayısı arttırılmalı ve bu liselere gelecek kız öğrencilere uygun dersler hazırlanmalıdır.<sup>476</sup> Kühne'nin raporu genellikle fiziki imkânların yetersizliği üzerinedir.

Kühne'nin raporunda belirtilen teknik ve fiziki eksikliklerin tamamlanması yönünde adım atılmış ve 1927 yılında, yeni açılacak teknik liselerin fiziki imkânları ve programları ile ilgili Omar Buyse'nin rapor hazırlaması istenmiştir. Buyse ilk olarak mesleki ve teknik eğitimin esaslarını ortaya koymaya çalışmıştır. Mesleki derslerin günümüz şartlarına kafi gelmediği eksik kaldığını belirtmiştir. Ayrıca derslerde branşlaşma olması gerektiğini ve öğrencilerin ilgi alanlarına göre eğitilmeleri gerektiğini savunmuştur. Mesleki eğitimde bizzat o mesleğin ehli olan kişilerden faydalanılmasının çok önemli bir etken olduğunu belirtmiştir.<sup>477</sup> Buyse'nin raporunun hazırlanmasından sonra onun direktiflerine göre yeni okullar açılmıştır. Bu okullar Atatürk İş Üniversitesi ve İsmet İnönü Kız Enstitüsü'dür.<sup>478</sup>

<sup>474</sup> John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul 1939, s. 1-5.

<sup>475</sup> J. Dewey, *Türkiye Maarifi...*, s.5-7.

<sup>476</sup> Alfred Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, Ankara 1939, s.1-17

<sup>477</sup> Omar Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, Ankara 1939, s.1-5.

<sup>478</sup> O. Buyse, *Teknik Öğretim...*, s.6-7; Emine Özel, *Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları*, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Kütahya 2007, s.106.

1934 yılında Maarif Vekilliği tarafından Amerikalı uzman B. Parker davet edilmiş ve mevcut okullar hakkındaki gözlemlerini belirtmesi istenmiştir. Parker'ın hazırladığı rapora göre Türk çocuklarına verilen ilk eğitimde önemli eksiklikler vardır. Mevcut olan mektepler ancak mektep nüfusunun 1/3 üne yetmektedir. Bu sebeple ilk olarak binalara ihtiyaç vardır.<sup>479</sup> Esas mesele, alanlarında iyi olan öğretmen ve müfettişleri çoğaltmak ve bunun için kurs, sergi, neşriyat gibi araçlar kullanmaktır.<sup>480</sup>

Ayrıca Parker'a göre okulların ilk amacı öğrenciye okuma- yazma ve hesap yapmayı öğretmek olduğu daha sonra ise sağlık, vatandaşlık bilgisi ve fen ilimlerini öğretmek kültür anlamında gelişmesini sağlamak olmalıdır.<sup>481</sup>

1932 yılında İstanbul Üniversitesi hakkında rapor hazırlaması için Albert Malche davet edilmiştir. Malche İstanbul Üniversitesi'ne gidip incelemeler yapmış ve bazı yeniliklerin yapılmasını öngörmüştür. Üniversitede sınavlar sömestrde değil sık sık yapılmalıdır.<sup>482</sup> Saha araştırması ya da laboratuvar ortamı gerektiren çalışmalar bizzat bu ortamlarda yapılmalı buna özen gösterilmelidir.<sup>483</sup> Malche, üniversitede kullanılan Türkçe kitapları çok az bulmuş ve derhal kendi dilimize ait eserler yazılması gerektiğini belirtmiştir.<sup>484</sup> Üniversite eğitimi için öncelikle liselerde öğretilen batı dillerinin çok önemli olduğunu ve sene sonlarında dil sınavları yapılması gerektiğini raporuna eklemiştir. Eğitimin önceliklerinden birinin de fiziki imkanlar olduğunu bu yüzden kütüphane laboratuvar gibi fiziki yerlerin geliştirilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur.<sup>485</sup> Tüm bunlarla beraber üniversiteye ait bir dergi çıkarılmasını gerekli görmüş ve seminer ve kongrenin eğitim açısından önemini vurgulamıştır.<sup>486</sup>

Cumhuriyet döneminde en çok yurt dışındaki uzmanlardan faydalanılan alan tıp bilimi sayılabilir.<sup>487</sup> 1930 yılında Yüksek Ziraat Mektebi kurulmuş ve bu okul kurulurken Almanya'dan gelen Oldenburg Heyeti görevlendirilmiştir.<sup>488</sup>

<sup>479</sup> Beryl Parker, *Türkiyede İlk Tahsil Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, 1939, s.4.

<sup>480</sup> B. Parker, *Türkiyede İlk...*, s.16.

<sup>481</sup> B. Parker, *Türkiyede İlk...*, s.19.

<sup>482</sup> Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, Ankara 1939, s.11.

<sup>483</sup> A. Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s.13.

<sup>484</sup> A. Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s.14.

<sup>485</sup> A. Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s.25.

<sup>486</sup> A. Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s.26.

<sup>487</sup> Esin Kahya, " Bilimsel Çalışmalar", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 2, AKM, Ankara 2009, s. 769.

<sup>488</sup> Esin Kahya, " Bilimsel Çalışmalar...", s. 776.

Arkeoloji alanında kazı yapmak için ülkemizde birçok arkeolog davet edilmiştir. K. Bittel, Dr. Kübler, Dr. Schefold, Mimar Alexandre Raymond, Mr. Blegen, W. Dörpfeld, von Der Osten gibi önemli arkeologlar Türk tarihinin aydınlatılması için kazı çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalar sonucunda da Türk tarihinin kökleri tüm dünyaya kanıtlanmıştır.<sup>489</sup>

Türk Tarih Kurumu ve yabancı arkeologlarla yapılan bu kazıların neticeleri ve bu neticelerle şekillenen tarih bilgisi tüm yurttaki öğrencilere öğretilmek istenmiştir. Bunun için de okulların müfredat programında tarih dersleri yoğunlaştırılmıştır.

### 3. İlk ve Orta Öğretim Müfredatında Eski Eserler

Osmanlı İmparatorluğu'nda Cumhuriyete eğitim konusunda 1915 tarihli "*Mekatib-i İbtidaiye-yi Umumiye Talimatnamesi*" miras kalmıştır. Bu talimatnamenin Fransız eğitim sistemi etkisi ile hazırlandığı düşünülmektedir.<sup>490</sup>

Atatürk ise her durumda olduğu gibi eğitimde milli olmayı benimsemiştir. Bu amaçla eğitim konusunda yeni düzenlemelerin gerektiğini bilinciyle henüz savaşın devam ettiği yıllarda 1921 yılında Maarif Kongresi toplanmıştır. 180 üyenin katıldığı Kongrede Atatürk, milli bir terbiyenin eski devrin bütün hurafelerinden kurtulmuş ve doğu- batı etkisinden uzak bir kültür ile sağlanabileceğini belirtmiştir.<sup>491</sup> Maarif Kongresi'nde eğitimle ilgili sorunlar gündeme gelse de çok verimli bir çalışma olamamıştır.<sup>492</sup> 1924 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan talimatname kullanılmıştır.

Milli bir eğitim oluşturabilmek için Heyet-i İlmiye toplantıları adı altında çalıştaylar düzenlenmiştir. Birinci Heyet-i İlmiye 15 Temmuz 1923 tarihinde toplanmıştır. Bu çalıştayda alınan en önemli kararlar ilköğretimin altı yıl olması, zorunlu eğitim yaşının 7-14 yaş arası olması ve ilkokul öğretmenlerinin görev ve sorumluluklarını belirlemesidir.<sup>493</sup> Eğitim konusunda önemli bir adım da, eğitim ve öğretimde birliği sağlamak için 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmasıdır.<sup>494</sup> Bu kanunla

<sup>489</sup> Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal...*, s. 275.

<sup>490</sup> Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Ve Orta Öğretim*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1982, s. 91.

<sup>491</sup> Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1982, s. 15-16.

<sup>492</sup> Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1966, s. 16.

<sup>493</sup> Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, DTCF Yay., Ankara 1982, s. 27-30.

<sup>494</sup> Resmi Gazete, 06.03.1924; Özer Ergenç, "Atatürk'ün Büyük...", s. 96.

tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve eğitimde laiklik sağlanmıştır.<sup>495</sup>

Daha sonra 1924 yılında İkinci Heyet-i İlmiye toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda ise ilköğretim beş seneye indirilmiş ayrıca ilk, orta ve liselerin müfredat programının hazırlanması kararlaştırılmıştır.<sup>496</sup> İlk Mektepler Müfredat programında tarih dersi konu başlıkları şöyledir: “*Sarayın Hıyanetleri, Milli İntibah Devri, İstiklal Harbi, Yeni Türkiye Devletinin Kuruluşu, Lozan Muahedesi, Cumhuriyet, Bugünkü Türk İlimi, On dokuzuncu Asır, Başlıca Keşifler ve İhtiralar. Avrupalıların Müstemlekât Siyaseti*”<sup>497</sup> görüldüğü üzere ilk mekteplerin müfredat programı genellikle yeni Türkiye ile ilgili derslerdir. Ancak bu müfredat programı çok yeterli gelmemiş ve eğitimle ilgili süregelen sorunları görüşmek için 26 Aralık 1925-8 Ocak 1926 tarihleri arasında Üçüncü Heyet-i İlmiye toplanmıştır. Bu toplantıda genel olarak liselerin düzenlenmesi, liseler için bina yaptırılması ve bütün okulların müfredat programının yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.<sup>498</sup> Bunun üzerine tarihle ilgili olarak ders program ve dersin işlenişi ile ilgili şunlar eklenmiştir.

*"Öğretmen dersi isimlere ve tarihlere boğmayacak, okunması ve belenmesi zor isimleri ders esnasında tahtaya yazacaktır. Tarih dersinin coğrafya dersiyile paralel gitmesine dikkat edilecektir. Ders esnasında haritadan yararlanılacak; eğer okulda istenilen harita yoksa, öğretmen kendisi renkli tebeşirle siyah tahtaya krokiler çizecektir. Ders esnasında tarihi levhalar da gösterilecektir. Eğer levha yoksa, öğretmen kitaplardan tedarik edebildiği levhaları ve kartpostalları gösterir. Okulda tarihi kartlardan oluşacak bir koleksiyon yapılması tavsiye olunur. Öğretmen öğrencilere müze ve eski eserleri gösterecektir. Müze olmayan yerlerde öğretmen kale, kule, su kemerleri gibi eski eserleri gösterir ve tarihi hakkında bilgi verir. Tarih derslerinde çocuklara verilen bilgiler, tarihi okuma parçalarıyla desteklenmelidir." Yine öğretmen 4. sınıf öğrencilerine Beşeriyetin İlk Zamanlarını anlatırken, "dersten evvel hazırlanacak resimlerle ve kıraat parçalarıyla canlandırılacak ve bugün göçebe ve aşiret halinde yaşayan insanlarla medeni milletler mukayese edilecektir."<sup>499</sup>*

<sup>495</sup> İsmail Doğan, “Tevhid-i Tedrisat Yasası”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 2, AKM, Ankara 2009, s. 697-698.

<sup>496</sup> Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt: 5, TTK, Ankara 1947, s. 2006-2007.

<sup>497</sup> *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, Milli Matbaa, İstanbul 1926, s. 136.

<sup>498</sup> Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi...*, s. 31-33.

<sup>499</sup> *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, 1927, s.71-72.

Bunun yanında ilk mektepler talimatnamesinde, her okulda bir müze bulunması zorunludur ibaresi yer almaktadır. Bu müzeler eğer okulun fiziki şart uygun değilse camlı bir dolap içinde kurulmalıdır. Ayrıca müze öğrencilerin katılımıyla oluşturulmalıdır.<sup>500</sup>

1931- 1932 yılında ders programında tekrar düzenlemeye gidilerek, Türk Tarih Tez'ine göre Türk Tarih Kurumu'nun hazırladığı kitaplar ders kitabı olarak kabul edilmiştir.<sup>501</sup> Türk milli eğitiminde Türk Tarih bilgisi daima daha esaslı yer almalıdır.<sup>502</sup> 1924 ten itibaren yapılan çalışmalarla; bilimi takip edip ülkemizde uygulamak, yabancı etkilerden uzak bir kültür birliği oluşturmak, medrese-okul ikiliğine son vererek nitelikli eleman yetiştirmek, laik bir eğitim sistemi oluşturmak hedeflenmiştir.<sup>503</sup> Atatürk'e göre Türkiye'de eğitimin esası birdir. "*Aydınları halk seviyesine indirmekten ziyade, bütün halkı eğitimde aydın olarak yetiştirmek gerekir*".<sup>504</sup>

Atatürk'ün eğitim ideolojisi ezbercilikten uzak, milli duyguları geliştirmeye yarayan bir okul üzerinedir.<sup>505</sup> Bu sebeple de tarih programının özellikle üzerinde durulmuş ve Cumhuriyet tarihine daha çok önem verilmiştir.<sup>506</sup> Tarih dersleri öğretilirken de eski eserlerin derslerde kullanılmasının öneminin altı çizilmiştir.

Tarih öğretimi konusunda yükseköğretimde de istenilen amaçların gerçekleşmesi için Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. Bu fakülte ile de eski eserlerin ortaya çıkarılması için önemli çalışmalar hedeflenmiştir.

#### **4.Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kurulması**

Cumhuriyet döneminde, Atatürk'ün fikirlerinden yola çıkılarak Atatürkçülük adında bir düşünce sistemi oluşmuştur. Bu düşünce; gerçeklere dayanan, evrensel ağırlıklı, geleceğe yönelik, birbiri ile uyumlu amaçlar, uygulamalar ve ilkeler bütünü temsil etmektedir.<sup>507</sup> Bu düşüncenin uygulama sahası ise Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu gibi kurumlar olmuştur.

<sup>500</sup> *İlk Mektepler Talimatnamesi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, 25-26.

<sup>501</sup> Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994, s. 189.

<sup>502</sup> Afet İnan, *Medeni Bilgiler...*, s. 364.

<sup>503</sup> Özer Ergenç, "Atatürk'ün Büyük...", s. 96.

<sup>504</sup> Yahya Akyüz, "Atatürk ve Eğitim...", s. 189.

<sup>505</sup> Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt: 5, Eser Yay., İstanbul 1977, s. 1785.

<sup>506</sup> Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif...*, s. 1786.

<sup>507</sup> Suat İlhan, "Atatürkçülük Kültür Unsurlarımızdan Birisidir", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s. 280.

1930 yılında tarih araştırmaları konusunda daha etkin bir döneme başlanmıştır. Takip eden süre içerisinde tarih biliminin bilimsel olarak araştırmak için farklı kurumlar vücuda getirilmiştir. Millet Őuurunu geliştirmek için çeşitli fikirler akla gelmiştir. Bu fikirlerden birisi yurt dışına öğrenci göndermek, ikicisi ise yurt dışına gönderilen öğrencileri yurt içinde görevlendirebilecek bir fakülte kurmaktır.<sup>508</sup> Afet İnan'ın anlattığı bir anıya göre, Atatürk 11 Mart 1935 gecesini Çankaya Köşkü'nde yapılan bir toplantıda Ankara'da bir Dil, Tarih Fakültesi kurulmasına karar vermiş ve hazırlık aşamalarını Milli Eğitim Vekili Abidin Özmen'e not aldırmiştır.<sup>509</sup> Fakültenin ismi belirlenirken de tarih ve coğrafyanın birbiriyle yakından alakalı olduğu ve bu bilim dallarının birbirinden ayrı olamayacağı düşünölmüş ve bunun üzerine Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi adını almıştır.<sup>510</sup>

Atatürk, bu fakültenin tarih araştırmalarının yanı sıra dil konusunda da istikrarlı çalışmalar sergilemesini beklemektedir. Bu sebeple fakültede birçok dilde filoloji bölümü açılması düşünölmüştür.<sup>511</sup> Fakülte 14 Haziran 1935 tarihinde 2795 sayılı kanun ile kurulmuştur.<sup>512</sup> Fakültenin tüzüğü hazırlanırken birçok ölkeden program ve tüzükler getirilip incelenmiştir. Yabancı üniversitelerin tüzük ve programları ayrıntılı olarak tahlil edilmiş fakat bunların sadece örnek teşkil etmesi asıl olanın tarihimize uygun bir programın hazırlanması noktası dikkat edilmiştir.<sup>513</sup>

Fakültenin açılışı ise 9 Ocak 1936 yılında gerçekteşmiştir. Öğretim kadrosu için yurt dışında eğitimini tamamlayan Türk öğrenciler getirilmiş ayrıca uzman yabancı bilim adamları da istihdam edilmiştir.<sup>514</sup>

1925 yılında Hukuk Fakültesi Ankara'da kurulan ilk yükseköğrenim kurumudur. 1935 yılında ise Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Ankara Üniversitesi bünyesindeki ilk fakültedir.<sup>515</sup> 9 Ocak 1936 tarihinde Ankara Halkevi'nin büyük salonunda Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nin açılışı yapılmıştır. Açılışa, Atatürk, devlet erkânı, profesörler,

<sup>508</sup> Esin Kahya, "Dil ve Tarih...", s. 886.

<sup>509</sup> Afet İnan, "Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı", *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1974, s. 14-15.

<sup>510</sup> Afet İnan, "Dil Ve Tarih- Coğrafya...", s. 17.

<sup>511</sup> Afet İnan, "Dil Ve Tarih- Coğrafya...", s. 18.

<sup>512</sup> *Resmî Gazete* 22.06.1935.

<sup>513</sup> Afet İnan, "Ankara Üniversitesi...", s.19.

<sup>514</sup> Afet İnan, "Dil Ve Tarih- Coğrafya...", s. 18-19.

<sup>515</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s.309



öğrenciler ve Afgan Dışişleri Bakanı da katılmıştır.<sup>516</sup> Fakültenin açılışında Saffet Arıkan açış konuşması yapmış daha sonra da Afet İnan “*Tarihe Giriş*” konulu dersini vermiştir. Tarihi belgeleri toplamak, yorumlamak ve diğer bilimlerle ilişkilendirilmesinin ne kadar önemli olduğunu altını çizmiştir. Anadolu’nun Hititlerden itibaren farklı adlar alan devletler kurularak kültür sahasında sürekliliğini koruduğunun belirtmiştir.<sup>517</sup>

Yeni kurulan fakülte kültür tarihimizi ortaya çıkarmak açısından çok büyük bir adımdır. Bu derste tarihi belgelerin niteliğinden, arkeolojik araştırmaların, müzedeki eşyaların, evrak mahzenleri ve kütüphanelerin, kitapların başvurulacak en önemli kaynaklar olduğunu anlatmıştır. Ayrıca dil bilgisi, yazı bilgisi, mühür bilgisi, arma bilgisi, coğrafya gibi konularda bilgi sahibi olmanın araştırmanın bilimselliği açısından önemli olduğunu altını çizmiştir.<sup>518</sup>

Fakültede yaşayan dilleri öğreten bilim dalları kurulmuştur.<sup>519</sup> Necmettin Sadak Akşam gazetesinde yazdığı bir yazıda fakültenin kuruluşunu şöyle değerlendirmiştir: “*Dilde ve tarihte ilim Atatürk ile başlamıştır. İlk gerçekleri Atatürk kendi çalışmalarıyla ortaya çıkardı. Şimdi bu fakülte bunları öğretecek ve araştırmalarına devam edecektir... Tarih Türk milletinin eskiliğini, medeniliğini ortaya çıkarıyor... bunun içindir ki yeni fakültenin yalnız milli bir kültür müessesesi değil, milletlerarası bir ilim ocağı olmasını dileriz.*”<sup>520</sup> Fakültenin kadrosunda bulunan ilk Türk Profesör ise Şevket Aziz Kansu’dur.<sup>521</sup>

Üniversitenin varlığına, gelişimine ve yüksek bir üniversitenin, milletin genel eğitiminde ve uygarlık alanındaki ilerlemesinde yaptığı kesin etkilere özellikle dikkat çekilerek, Türkiye’nin Milli Eğitim siyaseti, her basamağında tam bir açıklıkla ve hiçbir duraksamaya yer verilmeyecek şekilde olmuştur.<sup>522</sup> Atatürk’ün “*Yüksel Türk, senin için yüksekliğin hududu yoktur*” sözüne, Nafi Atıf Kansu “*Türk nesillerine bu yükseliş için yeni fakültemiz takılmış kanatlardandır. Orada, Türk varlığının en derin kaynaklarından, tarihi ile dili incelenecek, coğrafya bilgisi öğretilcek*” şeklinde yorum getirerek Dil ve Tarih-

<sup>516</sup> Afet İnan, *Atatürk Hakkında...*, s. 319-323.

<sup>517</sup> Afet İnan, “Dil Ve Tarih- Coğrafya...”, s. 20,34.

<sup>518</sup> Afet İnan, “Dil Ve Tarih- Coğrafya...”, s.32-33.

<sup>519</sup> Esin Kahya, “Dil ve Tarih...”,s.886.

<sup>520</sup> Afet İnan, “Dil Ve Tarih- Coğrafya...”, s. 40.

<sup>521</sup> Şevket Aziz Kansu, “Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin Açılışı ile İlgili Bir Anı”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1974, s. 53.

<sup>522</sup>A.S.D, Cilt: 1, s.347.

Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasının o zamanlarda ne büyük coşkuya sebep olduğunu gayet güzel ifade etmektedir.<sup>523</sup>

### 5.Müzelerin Açılması ve Müzelerin Türkiye'deki Arkeolojinin Gelişmesine Katkısı

Müze tarihsel değeri olan eserlerin toplanıp sergilendiği yerlerdir. Mustafa Kemal Atatürk eski eserlerin ortaya çıkarılıp sergilenmesi ve tüm yurttaki bu eserlerin önemini idrak edilebilmesi için müzelere çok önem vermiştir. Türkiye'nin önde gelen müzecilerinden olan Hasan Tahsin Uçankuş müzeyi şöyle tanımlar: Kültürel değer taşıyan öğelerden kurulu bir bütünü korumak, değerlendirmek, halkın özellikle gençliğin eğitimi, öğretimi, eğlenmesi, dünya görüşünü yenilemesi, yapıcı ve yaratıcı yeteneklerin işlenmesi, özgeci ve insancıl duyguların beslenip güçlenmesi için çeşitli belgelerle daimi sergileme yapan ve çoğunluğun yararına yönetilen kuruluşlara “Müze” adı verilir.<sup>524</sup>

Atatürk müzelere oldukça önem vermiş ve eski eser politikası kapsamında birçok ilde müzeler oluşturulmuştur. 1920 yılında kurulan Hars müdürlüğü sayesinde Anadolu'nun pek çok yerinde müze ve kütüphaneler açarak yurdumuzla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır.<sup>525</sup> Milli müzelerin kurulması ve milli kültür teşkilatına gerekli önemin verilmesi hükümet programında yer almıştır.<sup>526</sup> Atatürk tarih anlayışı çerçevesinde müzecilikten faydalanmak istemiştir. Müzeleri tarihimizi sergileyen bir okul olarak görmüştür.<sup>527</sup> Atatürk'ün müzelerle ilgili fikri eğitim açısından da müzelerin kullanılması gerektiği çünkü halkın görerek daha iyi öğreneceği yönündedir.<sup>528</sup> Atatürk müzelerin önemini farkında olup bunu yurt genelinde yaymak için farklı yerlerde müze kurduğunu. Ayrıca müze kurulamayan bölgelerde okulların bir köşesinde müze kurmaları istenmiştir. Çocukluğunun geçtiği köy Roma yerleşim alanında olan Musa Seyirci'nin anlattığı bir anekdota göre ilkokul öğretmeni, evlerin temelini yapması esnasında çıkan eserleri sırtıyla taşır ve sınıflarının bir köşesinde eski eserler köşesi

<sup>523</sup> Afet İnan, “Dil Ve Tarih- Coğrafya...”, s.45.

<sup>524</sup> Hasan Tahsin Uçankuş, “Türkiye’de Bölge Müzelerinin Kuruluşu”, *VII. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 1,s. 995-996.

<sup>525</sup> Hale Şıvgın, “ Atatürk Dönemi Kültür Kurumları” *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 1,AKM Yay., s. 63.

<sup>526</sup> *TBMM Zabıt Ceridesi*, C: 1, D: 2, s.419-428.

<sup>527</sup> Haşim Karpuz, “Atatürk ve Müzecilik”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, AKM Yay., Ankara 2009, s. 1333-1335.

<sup>528</sup> Bahri Ata, “Müze Ve Eğitim İlişkileri”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, AKM Yay., Ankara 2009, s. 1338-1339.

oluşturmuştur.<sup>529</sup> Bu bilgi Atatürk'ün emrinin okullarda uygulanmaya çalışıldığını göstermektedir.

Müzelerle ilgili önemli bir gelişme 1925 yılında yaşanmıştır. 1925 yılında tekke ve zaviyeler kapatılmış ve buradaki 9.362 eser tarihsel olma vasfı nedeniyle müzelere devredilmiştir.<sup>530</sup> Ayrıca Hars müdürlüğü adı altında müze şubesinin açılması 1926 yılında gerçekleşmiştir. Milli Eğitim Vekili Mustafa Necati zamanında Müzeler, Kütüphaneler ve Güzel Sanatlar olmak üzere 3 şubeye ayrılmış 1940'larda genel müdürlük haline gelmiştir.<sup>531</sup>

Atatürk döneminde kurulan müzeler şunlardır:

**Adana Müzesi:** 1924 yılında Cafer Ağa Medresesi'nde kurulmuştur. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eser toplanarak oluşturulan bu müzeyi Atatürk 1931 tarihinde ziyaret etmiştir.<sup>532</sup> Daha sonra bir Rum Kilisesi'ne taşınan müze esas binasına 1950 yılında taşınmıştır. Müzede Hitit, Asur, Fenike ve Ermeni eserleri Yunan, Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı dönemlerine ait eserler sergilenmektedir.<sup>533</sup>

**Afyon Müzesi:** Gedik Ahmet Paşa Medresesi'nde depo olarak bulunan müze 1930 yılında düzenlenmeye başlanmış ve Afyon Müzesi 1933 yılında tam anlamıyla kurulmuştur. Kusura kazısından çıkarılan pek çok eser bu müzede sergilenmektedir.<sup>534</sup>

**Amasya Müzesi:** Bayezid Medresesi'nde 1926 yılında kurulan müzede 200 adet eser bulunmaktadır. Amasya Müzesi 1962 tarihinde yeni binasına taşınmış ve ziyarete açılmıştır. Müzede Hitit, Roma, Bizans, Danişmendliler, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait tarihi taş eserler vardır.<sup>535</sup>

<sup>529</sup> Musa Seyirci, *Atatürk ve Çağdaş...* , s. 17.

<sup>530</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 146.

<sup>531</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 147.

<sup>532</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 382.

<sup>533</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...* , s. 72; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri*, İş Bankası Yay., Ankara 1992, s. 13.

<sup>534</sup> Remzi Oğuz Arık, *Türk Müzeciliğine...* , s. 25; Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...* , s. 74; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 20.

<sup>535</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 26; Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...* , s. 74.

**Ankara Etnografya Müzesi:** 1924 yılında Ankara Namazgâh bölgesinde Türk kültürünün sergileneceği bir müze oluşturulması kararlaştırılmıştır.<sup>536</sup> Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından tasarlanan müzenin yapımına Macar etnograf Meszaroş yardım etmiştir. 1927 yılında müze binasının önüne bir Atatürk heykeli yaptırılmıştır. Bu müzenin yönetimine ise müdür olarak Hamit Zübeyr Koşay atanmıştır. 1930 yılında bizzat Atatürk tarafından açılışı yapılan bu müzede Anadolu'nun dört bir yanından gelen eserler sergilenmiştir.<sup>537</sup> Atatürk'ün ölümünden sonra naaşı Anıtkabir'e taşınana kadar Ankara Etnografya Müzesi'nde korunmuştur. O yüzden Etnografya Müzesi'nin iç kısmında ölümünden Anıtkabir'e gidene kadar burada olduğunun ve Türk müzeleri ve müzecilerinin Atatürk'e minnet duyduğunu belirten bir kitabe vardır.<sup>538</sup>

**Antalya Müzesi:** 1922 yılında Alaaddin Camii'nde kurulan müzede daha çok Perge ve Side'de yapılan kazılardan elde edilen eserler sergilenmiştir. Müze de toplam 2611 eser bulunmaktadır.<sup>539</sup> Lykia dönemine ait pek çok eser bulunan bu müzeyi 1930 yılında Atatürk ziyaret etmiş ve Aspendos Tiyatrosu'nun onarımıyla ilgilenmesi için müze müdürüne direktif vermiştir.<sup>540</sup>

**Bursa Müzesi:** Atatürk'ün okulların bir köşesinde müze oluşturma hakkındaki talimatıyla Bursa müzesi ilk olarak Bursa Erkek Lisesi'nde kurulmuş daha sonra ise 1929 yılında Müze Yeşil Medreseye taşınmıştır.<sup>541</sup> Bu müzede tekkelerden gelen teşbihler, bayraklar, tef ve ziller yer almaktadır.<sup>542</sup>

**Çanakkale Müzesi:** 1911 yılında bir ortaokulda toplanan tarihi eserler 1936 yılında eski bir kiliseye taşınmıştır.<sup>543</sup> Ayrıca Troia bölgesinde 1932 yılında yapılan kazı evinde, çıkarılan eserler müze niteliğinde sergilenmiş fakat kazı bitiminde bu müze harap olmuştur.<sup>544</sup>

<sup>536</sup> Özkul Çobanoğlu, "Ankara Etnografya Müzesi", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, AKM yay., Ankara 2009, s. 1340.

<sup>537</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 75-76; Özkul Çobanoğlu, "Ankara Etnografya Müzesi", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, s. 1340-1341; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 34.

<sup>538</sup> Mehmet Önder, "Müzeler ve Atatürk...", s. 9.

<sup>539</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 73.

<sup>540</sup> Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt...*, s. 54.

<sup>541</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 68.

<sup>542</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 72.

<sup>543</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 78.

<sup>544</sup> Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, s. 427.

**Edirne Müzesi:** 1925 yılında Selimiye camiinde kurulan müze 1935 yılında Kurra medresesine taşınarak ziyarete açılmıştır. Osmanlı Padişahları döneminde basılan sikkeler, kazılardan çıkarılan eserler sergilenmektedir.<sup>545</sup>

**Hatay Arkeoloji Müzesi:** 1934 yılında yapımına başlanan müze 1938 yılında tamamlanmış ve 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla yeniden düzenlenip 1948 yılında ziyarete açılmıştır. Müzede çok sayıda antik döneme ait mozaik bulunmaktadır.<sup>546</sup>

**İtfaiye Müzesi:** 1932 yılına İstanbul Fatih civarında bir İtfaiye Müzesi kurulmuştur. Birçok itfaiye aleti ve itfaiye elbisesi bu müzede sergilenmektedir.<sup>547</sup>

**Topkapı Sarayı Müzesi:** 1475-1478 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Topkapı Sarayı, uzun tarihimizin bir kısmına tanıklık etmiş önemli bir eserdir. Topkapı Sarayı'nın içinde dünyanın en zengin Çini Müzesi bulunmaktadır. Saray 3 Nisan 1924 yılına TBMM'ye bağlanmış ve müzeler müdürlüğü tarafından restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür.<sup>548</sup> Topkapı Sarayı'nın onarım işlemleri sürerken bir müze uzmanı ceylan derisi üzerine çizilmiş iki harita bulmuştur. Bu haritaların Piri Reis tarafından Batı Avrupa ve Afrika ile Doğu Amerika kıyılarını gösterdiği anlaşılmıştır. Halil Edhem Bey hemen Atatürk'ün Yalova'da olduğunu öğrenip haritaları götürmüştür.<sup>549</sup> Atatürk haritaları incelemiş ve Piri Reis'in haritasının yayınlanıp ABD'ye dağıtılmasını istemiştir.<sup>550</sup>

Bu müzede çok kıymetli Çiniler ve silahlar mevcuttur. Ayrıca müzede çok sayıda el yazması ve minyatürler sergilenmektedir. Dünyanın en önemli ve en zengin müzelerinden biridir.<sup>551</sup>

**Ayasofya Müzesi:** M.S. 537 yılında yapılan bu eser Bizans Devrine ait bir kilisedir. İstanbul'un fethiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine alınmış ve camiye dönüştürülmüştür. 1934 yılında ise bu caminin tamir masrafları ve korunmasının belli bir kuruma verilebilmesi için müzeye dönüştürülmesi kararlaştırılmış ve devam eden süreçte

<sup>545</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 92.

<sup>546</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 109.

<sup>547</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 84.

<sup>548</sup> Tahsin Öz, "Atatürk ve ...", s.1123.

<sup>549</sup> Mehmet Önder, "Müzeler ve Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 16, Cilt: VI, 1989, s. 5.

<sup>550</sup> İsmet Giritli, "Atatürk, Kültür...", s.50.

<sup>551</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...*, s. 79-80.

müze olarak halka açılmıştır. Yapı Bizans mimarisinin en önemli eseri olmakla beraber, Pagan, Ortodoks, Katolik, İslami eserler müzede bulunmaktadır.<sup>552</sup>

**İzmir Arkeoloji Müzesi:** 1927 yılında Ayavukla Kilisesi'nde kurulan İzmir Arkeoloji Müzesi, kendi adına özgü bir binaya ise ancak 1984 yılında taşınmıştır.<sup>553</sup>

**Bergama Arkeoloji Müzesi:** Bergama Akropolünde, 1924 yılında kurulan müzede genellikle Helenistik, Roma ve Bizans dönemine ait eserler sergilenmektedir.<sup>554</sup>

**Tire Müzesi:** 1935 yılında İmaret Caminde kurumuş olan müzede Osmanlı dönemine ait para örnekleri önemli yer tutmaktadır. Tire Müzesi 1971 yılında farklı bir binaya taşıyarak ziyarete açılmıştır.<sup>555</sup>

**Mevlana Müzesi:** 1923 yılında Konya'da Türk Ocağı'nın hatıra defterine, Konya'nın Türk kültürünün önemli kaynaklarından biri olduğunu belirterek Konya'nın tarihi önemine dikkati çekmiştir. Ertesi gün Mevlana türbesini gezmiş, çini sandukalara, Selçuklu ve Osmanlı halılarına, levhalara, şamdanlara hayran kalmış ve Mevlana'nın büyüklüğünden bahsetmiştir.<sup>556</sup> Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla bütün sanat eserleri müzelere devredilmiş fakat sadece Mevlana Türbesi'ne dokunulmamıştır. 6 Nisan 1926 yılında Mevlana Tekke ve Türbesi'nin müzeye çevrilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>557</sup> Binanın içindeki eşyalar aynen korunarak müze haline çevrilmiştir. Hamit Zübeyr Koşay'ın Konya'ya gönderilmesiyle Konya Asâr-ı Atika Müzesi'ndeki eserlerin de Mevlana Müzesi'ne taşınmasıyla 1927 yılında ziyarete açılmıştır.<sup>558</sup> 1931 yılında Mevlana Müzesi'ni ziyaret etmiş orada bulunan Yörük giysilerinden birini eşine giydirmiştir. Kur'an tercümelerini incelemiş ve müzedeki düzeni beğendiğini belirtmiştir.<sup>559</sup>

**Kayseri Müzesi:** Kayseri'de müzecilik faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu zamanında başlamasına rağmen Hüdavend Hatun Medresesi'nde 1930 yılında açılabilmiştir. Gültepe

<sup>552</sup> BCA, 080.10.1.2.49.79.6; Hamit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu...*, Cilt: I, s.613; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 139-140.

<sup>553</sup> Ed. Ara Altun, *Türkiye'de Müzecilik*, s. 809; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* s. 160.

<sup>554</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 167-168.

<sup>555</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...*, s. 168.

<sup>556</sup> Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, TTK, Ankara 1989, s.40-51.

<sup>557</sup> BCA, 030.18.1.1.18.24.4

<sup>558</sup> Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da...*, s. 114.

<sup>559</sup> Mehmet Önder, "Müzeler ve Atatürk...", s. 7.

kazısından elde edilen Etilere ait eski eserlerle doludur. Aynı zamanda Selçuklu eserlerinin de yoğun olduğu bu müze 1938 yılında ziyarete açılmıştır.<sup>560</sup>

**Manisa Müzesi:** 1935 Muradiye Medresesi'nde kurulan Manisa Müzesi ilk olarak bir depo şeklinde olup 1943 yılında yeniden düzenlenerek halka açılmıştır. Tunç Çağından Bizans Dönemine ait pek çok eser sergilenmektedir.<sup>561</sup>

**Niğde Müzesi:** Akmedrese'de depolan eserler 1936 tarihinde sergilenmeye başlanmış fakat sergilenen eserlere binanın fiziki imkânları yetersiz kalmıştır. Obsidiyen aletler, Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a ait eserler bulunmaktadır. Bu müze daha geniş bir binaya ancak 1982 yılında taşınmıştır.<sup>562</sup>

**Sinop Müzesi:** 1921 ortaokulda toplanan eserler 1933 yılında Alaaddin Medresesi'ne taşınmış ve 1941 yılında ziyarete açılmıştır. Hitit, Frig, Arkaik, Helenistik, Roma ve Bizans dönemine ait pek çok vazo, tas, kupa, kaplar, kemik aletler bulunmaktadır.<sup>563</sup>

**Sivas Müzesi:** 1934 yılında Sahabiye binasında açılan müze 1967 yılında yeni binasının tamamlanmasıyla ziyarete açılmıştır. Mezar sandukaları ve mezar kitabeleri, pişmiş toprak heykelcikler, cam eserler, mezar eşyaları müzede sergilenen eserler arasındadır.<sup>564</sup>

**Tokat Müzesi:** 1926 yılında Gök Medrese'de kurulan müzede Masat- Höyük kazısında çıkarılan eserler önemli yer tutmaktadır. Bunlar; Hititçe tabletler, Hellenistik Döneme eserler, Roma Dönemine ait bronz heykeller'dir.<sup>565</sup>

**İznik Müzesi:** 1935 yılında Yakup Çelebi Zaviyesinde kurulan müze ancak 1960 yılında ziyarete açılabilmiştir. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait önemli eserler bulunan müzede sikke ve çiniler yoğunluktadır.<sup>566</sup>

**İzmir Müzesi:** Basmahanede 1923 te kurulan müze, 1927 yılında halka açılmıştır. Efes'te yapılan kazıdan çıkarılan birçok Roma, Bizans ve Selçuklu eseri bu müzede sergilenmiştir.<sup>567</sup> Ayrıca müzede M.Ö 6 yüzyıla ait önemli bir koleksiyon mevcuttur.<sup>568</sup>

<sup>560</sup>Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...* , s. 73; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 179.

<sup>561</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 211.

<sup>562</sup> Ed. Ara Altun, *Türkiye'de Müzecilik...* , s.809; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 228.

<sup>563</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 238.

<sup>564</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...* , s.73; Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 240.

<sup>565</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 249.

<sup>566</sup> Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri...* , s. 74.

Yukarıda da belirtildiği gibi Atatürk döneminde çok sayıda müze kurulmuştur. Müze, tüm tarihi eserlerin sergilendiği merkezlerdir. Atatürk müze-eğitim ilişkisinin önemine dikkat çekmiş ve bu yüzden birçok müze kurulmasına öncülük etmiştir. Atatürk, milli bir kültür yaratmak için müzelerden faydalanmak istemiştir.<sup>569</sup> Atatürk'ün eski eser politikası kapsamında kurulan bu müzelerde, Anadolu'nun dört bir yanında yapılan kazılardan çıkarılan eserler sergilenmektedir.

---

<sup>567</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...* , s. 71-72.

<sup>568</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi...* , s. 71-72.

<sup>569</sup> Haşim Karpuz, "Atatürk Ve Müzecilik", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, AKM Yay., Ankara 2009, s.1332-1333.



## SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda eski eser anlayışı XIX. yüzyılın sonlarına doğru oluşmaya başlamıştır. Onun öncesinde eski eser konusunda bilinçli bir hareket yoktur. XIX. Yüzyılda ise Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğü döneminde eski eser anlayışı bilimsel bir platforma oturtulmuştur. Osman Hamdi Bey aynı zamanda ilk Türk arkeolog unvanını alarak gerek Anadolu'da gerekse Anadolu dışında birçok kazı gerçekleştirmiş ve bu kazılar neticesinde çıkarılan eserleri korumuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda eski eserleri koruyabilmek için 1869 ve 1874 yıllarında iki kere Asâr-ı Atika Nizamnamesi çıkarılmış fakat yine de eski eserlerin yurt dışına çıkarılması engellenememiştir. Osman Hamdi döneminde ise dönemin şartlarına uygun yeni bir nizamname hazırlanmış ve bu nizamnameyle eski eserlerin alınıp- satılması engellenmeye çalışılmıştır. Osman Hamdi'nin 1911 yılında vefat etmesiyle yerine kardeşi Halil Edhem geçmiş ve o da abisinin yolundan devam etmiştir. Osman Hamdi'yle birlikte eski eser anlayışında olumlu gelişmeler yaşanmış fakat devlet yıkılma sürecine girdiği için bu alanda çokta göze çarpan çalışmalar yapılamamıştır. Halil Edhem uzun yıllar müze müdürlüğü görevini sürdürmüş ve Cumhuriyetle beraber de görevine devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan tarihi eserlerin korunmasına devam edilmiştir. Bu eserlerin yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılan kazıların pek çoğu Cumhuriyet döneminde de devam ettirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk Türk arkeolog Osman Hamdi Bey'dir. Onun dışında kazı yapan kişiler hep yabancı uzmanlardır. Bu durumun önüne geçebilmek için Cumhuriyet Dönemi'nde önemli arkeologlar yetiştirilmiştir.

Cumhuriyetle beraber eski eser anlayışında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Tarih konusunda yediden yetmişe herkesin bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu konu sadece elit kesim arasında kalmış halka indirgenememiştir. Halk eski eser konusunda çok bilinçsiz olup eski eserlerin çoğunu tahrip etmiştir. İşte bu durum göz önünde bulundurularak Cumhuriyetle beraber halkın da eski eserin önemini öğrenmesi için çalışmalar yapılmıştır.

Atatürk büyük savaşlar sonrası kazanılan zaferlerin taçlandırılması gerektiğini düşünüyordu. Bu zaferlerin ise ancak ülkemizin uygar milletler seviyesine çıkmasıyla olabileceği görüşündeydi. Ülkemizin tam anlamıyla var olabilmesi için kültür alanında da kendini kanıtlaması gerekmektedir. Dolayısıyla Atatürk hemen bu konularda da

çalışmalara başlamış ve Türk tarihinin ne kadar köklü olduğunu kanıtlamak için çalışmalar yapmıştır.

Tarihimizin ne kadar eski olduğunu kanıtlamak istemesinin bir sebebi de batıda yaygın olan Türklerin barbar ve sarı ırka mensup olduğu görüşüydü. Atatürk bunun böyle olmadığını ve gerçeklerin kanıtlanmasını istemiştir. Aslında Türk Tarih ve Türk Dil Tez'inin özü de bu düşüncedir. Türklerin en eski medeniyetlerine eve sahipliği yapan Anadolu'nun mirasçısı olduğu ve aslında medeniyetin bu bölgeden dağıldığını düşünmektedir.

Türk tarihinin sadece Osmanlı İmparatorluğu'yla anılmasını istememiş ve eski çağlardan itibaren ülkemizde yaşayan birçok uygarlık olduğunu ispat etmek için uğraşmıştır. Bunu yaparken amacı bir yandan Yabancı ülkelere tarihimizin ne kadar eskilere dayandığını kanıtlamak isterken bir yandan da yeni kurulan Türk Devleti'ne, atalarının tarihte yaptıklarını göstererek halkın kuvvet bulmasını istemesidir.

Hilafetin kaldırılması sonrasında Atatürk Osmanlıdan kalan eserleri ise cumhuriyete intikal eden bu eserlere sahip çıkmış ve korunmalarını sağlamıştır. Cumhuriyet kurulduğunda en önemli sorun her alanda milli olunması gerektiğini savunmuş ve milli bir kültür ve milli bir eğitim yaratmak için uzman kadro ihdasını sağlamayı amaçlamıştır. Bunun için de yurt dışından uzmanlar davet edilmiş ve bu uzmanların ülkemizdeki eksikliklerle ilgili rapor hazırlamaları istenmiştir. Hazırlanan bu raporlar neticesinde Türk eğitiminin eksikleri tespit edilmiş ve yeni düzenlemelere gidilmiştir. Türk eğitiminde en önemli eksik uzman eleman ve nitelikli bina konusundadır. Dolayısıyla Atatürk yurt dışında eğitim alması için birçok öğrenci göndermiş ve bu öğrencilerin masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. Yurt dışına gönderilen bu öğrencilerin eğitimleri özellikle arkeoloji konusunda olmuştur. Çünkü ülkemizde kazı yapabilecek Türk arkeolog sayısı yok denebilecek kadar az durumdaydı. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak başarılı öğrencilerin eğitim alarak ülkemizde yeni ufuklar açması sağlanmak istenmiştir. Remzi Oğuz Arık, Afet İnan, Sedat Alp, Ekrem Akurgal eğitim için gönderilen ve döndüklerinde önemli arkeolojik kazılarda bulunan isimlerdir.

Yurt dışına öğrenci gönderme politikası başarıyla sonuçlanmış ve bu öğrenciler sayesinde ülkemiz arkeologlarına, mühendislerine, tıpçalarına kavuşmuştur. Bu kişiler ülkemize döndüğünde önemli mevkilerde istihdam edilmiş ve arkeoloji eğitimi alan öğrenciler derhal Türk kazılarına başlamıştır.

Kazıların önemi bir kısmı da yine Atatürk Dönemi'nin kültür politikası kapsamında kurulan Türk Tarih Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir. Türk Tarih Kurumu, 1931 yılında kurulmuş ve derhal tarih konusunda kapsamlı çalışmalara başlamıştır. Arşiv konusunda, yayın konusunda, tercüme kitaplar konusunda yoğun çalışmalar yapılmaya başlamış ve Türk Tarihini kendi yazdığımız kitaplardan öğrenmemiz için Türk Tarihinin Ana Hatları adında bir kitap hazırlanmıştır. Bunlarla beraber Türk tarihini tartışmak, ortaya koymak için Atatürk'ün sağlığında, birinci ve ikinci tarih kongreleri düzenlenmiş ve tüm dünyada Türk tarihinin uzun ve köklü bir geçmişi bulunduğunun ispatlanmasına çalışılmıştır. Kurum'un en önemli çalışmalarından biri de yaptırdığı kazı çalışmalarınıdır. Kurulduğu andan itibaren Atatürk'ün ölümüne kadar 13 kazı çalışması yaptırmış ve bu kazılar sonucunda Türk Tarihi açısından aydınlatıcı eserlere ulaşılmıştır. Bu kazılar haricinde bizzat kurum tarafından yapılmayan fakat teşvik edilen de pek çok kazı vardır. Bunlardan Türklerin yaptığı bazı kazılar şunlardır: Alacahöyük, Trakya Tümülüsleri, Regium, Sarayburnu, Çankırıkapı, Ankara Kalesi kazıları. Türk Tarih Kurumu'nun yaptırdığı kazılardan olan Alacahöyük kazısı hem çıkarılan eserler hem de kurumun yaptığı ilk kazı olması açısından önemlidir. Cumhuriyet Dönemi'nde yalnızca Türk Tarih Kurumu değil yabancı uzmanlar da kazılarına devam etmiştir. 1924-1928 yılları arasında ülkemizde toplam 117 kazı yapılmıştır. Atatürk kazı sonuçlarıyla bizzat ilgilenmiş hatta Ahlatlıbel, Gavurkale gibi kazı yerlerini ziyaret ederek işlemleri yerinde görmüştür.

Eski eser bilincinin tüm halk tarafından benimsenmesi için tüm okullara genelgeler gönderilmiş, okulların bir köşesine öğrencilerin topladığı eserlerden oluşan bir müze kurulması istenmiştir. Savaş zamanında depo olarak kullanılan ya da harabe haline gelen cami, vakıf ya da diğer eserlerin onarılması sağlanmış ve zarar verenlerin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından sonra burada bulunan tüm eserlerin en yakın müzeye sağlanmış ve Mevlana Dergâhı müzeye dönüştürülmüştür. Atatürk, hem bu müzeyi hem de Bergama, Aspendos gibi pek çok eski yerleşim yerlerini ya da müzeleri bizzat ziyaret ederek bu eserler hakkında bilgi almıştır.

Türkiye yeni kurulan bir devlet olduğundan uzman konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Bu sebeple Atatürk yurt dışından önemli bilim adamlarını davet etmiştir. Bu uzmanları özellikle üniversitelerde ve kazı ekiplerinde görevlendirmiştir. Ayrıca Atatürk Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'ni kurmuş ve Afet İnan gibi yurt dışında eğitim alıp ülkemize dönen Türk uzmanları bu üniversitede istihdam ettirmiştir. Tarih konusunda özellikle eğitim müfredatlarının üzerinde durulmuş ve tarih öğretiminde görsel imgelerden

yararlanması gerektiği belirtilmiştir. Öğretmenlerin tarih dersi işlenirken müzelerden faydalanmasının çok faydalı olacağı ifade edilmiştir. Bu sebeple Atatürk özellikle müze açılmasına ve müzelerin birbiriyle iletişim halinde bulunmasına özen göstermiştir. 1923-1938 yılları arasında 35 müze kurulmuş ve bu müzelerin zenginleştirilmesi için çalışmalar hızlandırılmıştır. Ankara Etnografya müzesi, Bursa müzesi, Mevlana müzesi, Antalya müzesi gibi önemli birçok müze oluşturulmuştur.

## KAYNAKÇA

### I.ARŞİVLER

BCA,030.018.1.1.10.28.4

BCA,030.018.1.2.42.6.8

BCA,030.18.01.02.20.32.14

BCA,030.18.1.2.61.5.6

BCA, 030.18.1.1.18.24.4

BCA,030.18.1.2.20.37.18

BCA,030.18.1.1.21.61.8

BCA, 030.18.1.1.24.26.19

BCA,030.018.1.1.30.60.10

BCA, 030.10.15.84.1

BCA, 030.10.15.84.4

BCA, 030.18.1.2.62.15.15

BCA,030.10.0.0.146.42.12

BCA, 080.10.1.2.49.79.6

BCA,030.10.146.42.16

BCA, 030.10.146.42.13

BCA,50.0.0.13.110.24

BCA, 030.10.24.138.7

BCA, 030.018.1.2.8.9.4.

BCA, 030.018.1.2.34.14.7

BCA, 030.018.1.2.22.51.12

BCA, 030.018.1.2.30.55.13

BCA, 030.018.1.2. 74.32.10

BCA, 030.018.1.2.49.79.6

BCA,180.09.30.162.

BCA,180.09.30.164

BCA,180.09.31.168

BCA,180.09.31.168.18

BCA,030.10.173.195.4

BCA,030.10.213.447.3

BCA,030.10.213.447.8

BCA, 030.10.213.445.12

## **II. ZABIT CERİDELERİ**

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:10, C:2.*

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:2, C:1.*

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:5, C:20.*

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:5, C:13.*

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:1, C:1.*

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:10, C:2.*

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:5, C:1.*

*TBMM Zabıt Ceridesi, D:2, C:1.*

## **III. GAZETELER**

*Resmi Gazete, 7.2.1921*

*Resmi Gazete, 3.03.1924*

*Resmi Gazete, 3.03.1924*

*Resmi Gazete, 6.03.1924*

*Resmi Gazete, 13.12.1925*

*Resmi Gazete, 13.12.1925*

*Resmi Gazete, 28.05.1927*

*Resmi Gazete, 28.05.1927*

*Resmi Gazete*, 8.04.1929

*Resmi Gazete*, 14.04.1930

*Resmi Gazete*, 9.08.1931

*Resmi Gazete*, 21.06.1934

*Resmi Gazete*, 3.07.1934

*Resmi Gazete*, 22.06.1935

*Resmi Gazete*, 28.03.1938

*Vakit*, 3.02.1931

*Vakit*, 27.02.1931

*Cumhuriyet*, 11.02.1933

*Cumhuriyet*, 15.11.1937

#### **IV. KİTAPLAR VE MAKALELER**

“Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:2, ATAM Yayınları, Ankara 2009, 782-783.

Ahmed Lütfi Efendi, *Vak’aNüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Yayına Haz: M. Münir Aktepe, Cilt:2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Akalın, Şükrü Haluk, “Türk Dil Kurumu”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:2, AKM Yayınları, Ankara 2009, 874-875.

Akın, Nur, “Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu*, (Yay. Haz. Zeynep Rona), İstanbul 1993, 233-239.

Akurgal, Ekrem, *Bir Arkeoloğun Anıları*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 1999.

Akurgal, Ekrem, *Pazarlı’da çıkan eserler Üzerinde Yeni Araştırmalar*, TTK, Ankara 1943.

Akyüz, Kenan, “Türk Ocakları”, *Bellekten*, Cilt: L, Sayı: 196, Ankara 1986, 202-203.

Akyüz, Yahya, “Atatürk ve Eğitim”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, 171-194.

Altun, Ara (Ed.), *Türkiye’de Müzecilik*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007.

Arık, Remzi Oğuz , “Anadolu’nun En Garp Eti İstasyonu Karaoğlan Höyüğü”, *Belleten*, Cilt: 3, Sayı:9, TTK, Ankara 1939, 27-42.

Arık, Remzi Oğuz , “Alacahöyük Hafriyatının İlk Neticeleri”, *Belleten*, Cilt: 1, Sayı:1, Ankara 1937, 201-221.

Arık, Remzi Oğuz “ Göllüdağ Hafriyatı”, *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul 1936, 3-16.

Arık, Remzi Oğuz, “1935’te Türkiyede Yapılan Hafriyatlar”, *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul 1940.

Arık, Remzi Oğuz, “Anadolu Arkeologya Tarihinde Alishar Hafriyatı”, *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 1, İstanbul 1933, 21-24.

Arık, Remzi Oğuz, “Karalar Hafriyatı”, *Türk Tarih Ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 2, Ankara 1934, 102-166.

Arık, Remzi Oğuz, *Turuva Kılavuzu*, MEB Yayınları, İstanbul 1953.

Arık, Remzi Oğuz, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1953.

Arseven, Celal Esat, *Türk Sanatı*, Cem Yayınları, İstanbul 1984.

Ata, Bahri, “Müze Ve Eğitim İlişkileri”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:3, AKM Yayınları, Ankara 2009, 1337-1340.

Atasoy, Sümer, “Türkiye’de Müzecilik”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, 1458-1459.

*Atatürk’ün Söylev Ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Türke Doğru*, Kültür Yayınları, İstanbul 1943.

Başgelen, Nezih, *Ölümünün 100. Yıldönümünde Osman Hamdi Bey Yaptığı Kazılar-Bulduğu Eserler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

Batur, Afife, “Yıldız Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 7, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, 66-70.

Behar, Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, Afa Yayınları, İstanbul 1992.

*Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferans ve Müzakere Zabıtları*, TTK, Ankara 2010.

Boztemur, Recep, “Tarih Anlayışı ve Tarih Araştırmaları”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, C.1, AKM Yayınları, Ankara 2009, 49-51.



- Buyse, Omar, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, Ankara 1939.
- Can, Nurettin, *Eski Eserler Ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname Ve Emirler*, MEB Yayınları, Ankara 1948.
- Cezar, Mustafa, *Sanatta Batıya Açılış Ve Osman Hamdi*, Cilt: I-II, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor Ve Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul 1995.
- Cicioğlu, Hasan, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Ve Orta Öğretim*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1982.
- Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Edirne*, İstanbul 1973.
- Cunbur, Müjgan, *Atatürk ve Milli Kültür*, Ankara 1981.
- Çakmak, Biray, “Adnan Şişman, Tanzimat Dönemi'nde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, 268-270.
- Çal, Halit, “Osmanlı Devletinde Âsâr-ı Atika Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:27, 1997, 388-396.
- Çal, Halit, *Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1990.
- Çaycı, Abdullah, “Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı”, *Bellekten*, Cilt: LII, Sayı: 204, Ankara 1989, 1116-1118.
- Çetintaş, Sedat, “Türk Tarih Kurumu Tarafından Sivas Şifaiyesinde Yaptırılan Mimari Hafriyat”, *Bellekten*, Cilt: 3, Sayı: 9, TTK, Ankara 1939, 61-67.
- Çobanoğlu, Özkul, “Ankara Etnografya Müzesi”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:3, AKM Yayınları, Ankara 2009, 1340-1342.
- Çobanoğlu, Özkul, “Kültür, Milli Kültür ve Kültür Tarihi Kavramsallaştırılmaları Bağlamında Kültür Tarihi Araştırmaları”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:1, AKM Yayınları, Ankara 2009, 43-49.
- Çogur, Rıdvan, *Remzi Oğuz Arık*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1946.
- Demir, Nurettin, “1923-1938 Arasında Türk Dili”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:2, AKM Yayınları, Ankara 2009, 888-895.
- Dewey, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul 1939.
- Doğan, İsmail, “Cumhuriyetin Devraldığı Eğitim Mirası”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, C: 2, AKM Yayınları, Ankara 2009.

- Doğan, İsmail, “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Toplumsal Miras”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:1, AKM Yayınları, Ankara 2009, 21-25.
- Doğan, İsmail, “Tevhid-i Tedrisat Yasası”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:2, AKM Yayınları, Ankara 2009, 697-698.
- Doğan, İsmail, “Yabancı Eğitimcilerin Dönem Eğitimine Katkıları”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 2, AKM Yayınları, Ankara 2009.
- Dolunay, Necati, “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı”, *Belleten*, Cilt: 5, Sayı:19, Ankara 1941, 261-266.
- Dönmez, Oğuz, “Türkiye’de Eski Eserler Hukuku”, *Ankara Barosu Dergisi*, S:3, 1985.
- Dündar, Can; Fatma Sevinç, *İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü Sedat Alp*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 2004.
- Engin, Arın, *Sümer Türkleri*, Atatürkçülük Kültür Yayınları, İstanbul, 440-447.
- Erbay, Fethiye; Mutlu Erbay, “Sanat- Devlet İlişkisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, C:3, AKM Yayınları, Ankara 2009, 1171-1173.
- Ercan, Yavuz, “Atatürk ve Tarih”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı:4, 1988, 15-16.
- Ercilasun, Ahmet, “Atatürk’ün Milliyetçilik ve Dil Anlayışı”, *100. Yıl Atatürk Konferansları*, Ankara 1981, 68-74.
- Ergenç, Özer, “Atatürk’ün Büyük Devlet Adamı Niteliği”, *100. Yıl Atatürk Konferansları*, Ankara 1981.
- Ergin, Osman Nuri, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt:2-3-4-5, Eser Yayınları, İstanbul 1977.
- Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, DTCF Yayınları, Ankara 1982.
- Esemenli, Deniz, “Topkapı Sarayı Müzesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, 292.
- Eyice, Semavi, “Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu”, *Tanzimattan Cumhuriyet Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:6, İstanbul 1985, 1599.
- Eyice, Semavi, “Ayasofya”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, 446-457.
- Eyice, Semavi, “Galata Kulesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, 359-363.
- Eyice, Semavi, “Kariye Camii”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, 466-469.

Eyice, Semavi, “Yerebatan Sarayı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, 503-504.

Gerçek, Ferruh, *Türk Müzeciliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Giritli, İsmet, “Atatürk, Kültür ve Sanat”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, 42-47.

Göker, Muzaffer, “Türk Tarih Kurumu’nun Çalışmaları Hakkında”, *Bellekten*, Cilt: 8, Sayı: 29, TTK, Ankara 1944, 20-23.

Gülersoy, Çelik, “Dolmabahçe Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, 89-91.

Gülersoy, Çelik, “Kız Kulesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, 10-12.

Günaltay, Şemsettin, “Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatlarn Mahiyeti ve Tezin Kati Zaferi”, *Bellekten Ayrı Basım*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, 338-339.

Haz. Neziroğlu, İrfan,- Tuncer Yılmaz, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*, Cilt:1, TBMM Basımevi, Ankara 2013.

Horata, Osman, “Türkiye Cumhuriyeti’nin “Medeniyetin Çoşkun Seli” Karşısında İmtihanı veya Atatürk ve Kültür”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:1, AKM Yayınları, Ankara 2009, 66-72.

İğdemir, Uluğ, *Cumhuriyetin 50. yılında Türk Tarih Kurumu*, TTK, Ankara 1973.

*İkinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*, TTK, Ankara 2010.

İlhan, Suat, “Atatürkçülük Kültür Unsurlarımızdan Birisidir”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, 271-282.

*İlk Mektepler Talimatnamesi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

*İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

İnalcık, Halil, *Atatürk Ve Demokratik Türkiye*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2007.

İnan, Afet, “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, 13-15.

İnan, Afet, “Atatürk ve Kültür”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri*, TTK, Ankara 1973, 94-99.

İnan, Afet, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Bellekten*, Cilt: 3, Sayı:10, Ankara 1939, 243-246.

İnan, Afet, “Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında”, *Bellekten*, Cilt: 35, Sayı: 140, TTK, Ankara 1971, 520-523.

İnan, Afet, “Türk Tarih Kurumu’nun Arkeoloji Faaliyeti”, *II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Sayı: 10, Ankara 2010, 10-12.

İnan, Afet, “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri”, *Bellekten*, Cilt: 4, Sayı:13, Ankara 1940, 33-39.

İnan, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011.

İnan, Afet, *Atatürk ve İlim*, Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara 1963.

İnan, Afet, *Kemal Atatürk’ü Anarken*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1956.

İnan, Afet, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

İnan, Afet; Enver Ziya Karal, *Atatürk Hakkında Konferanslar*, TTK, Ankara 1946.

İnan, Rauf, *Atatürk’ün Evrenselliği, Önder kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları*, TİSA Yayınları, Ankara 1983.

Kahya, Esin, “Bilimsel Çalışmalar”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 2, AKM Yayınları, Ankara 2009, 769-776.

Kahya, Esin, “Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:2, AKM Yayınları, Ankara 2009, 883-886.

Kansu, Şevket Aziz, “Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin Açılışı ile İlgili Bir Anı”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974, 53-55.

Kansu, Şevket Aziz, “Türk Tarih Kurumu Atatürk Yıllık Konferanslarının Açış Konuşması”, *Atatürk Konferansları*, TTK, Ankara 1964, 2.

Kansu, Şevket Aziz, “Türk Tarih Kurumu Prehistorik Araştırmaları”, *Bellekten*, Cilt: 3, Sayı:9, Ankara 1939, 93-96.

- Kansu, Şevket Aziz, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Etiyokuşu Hafriyatı Raporu*, Ankara 1940.
- Kantarcıoğlu, Selçuk, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Karaduman, Hüseyin, “Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi” ,Cilt:25, Sayı:29, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Ankara 2004, 50-52.
- Karaduman, Hüseyin, *Türkiye 'de Eski Eser Kaçakçılığı*, ICOM Yayınları, Ankara 2008.
- Karpuz, Haşim, “Atatürk ve Müzecilik”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, AKM Yayınları, Ankara 2009, 1332-1336.
- Kılınçkaya, Derviş, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.
- Kocatürk, Utkan, “Şemsettin Günaltay ile Bir Konuşma”, *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*, Ankara 2005, 70-74.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.
- Koçdemir, Kadir, “Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 429, 2000, 147-169.
- Korkmaz, Zeynep, “Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, 195-216.
- Koşay, Hamit Zübeyr, “Ankara Gazi Orman Fidanlığında Bulunan Eserler”, *Türk Tarih Ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 1, Ankara 1933, 5-15.
- Koşay, Hamit Zübeyr, “Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Pazarlı Hafriyatı”, *Belleten*, Cilt: 3, Sayı: 9, TTK, Ankara 1994, 5-14.
- Koşay, Hamit Zübeyr, “Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaletince Yaptırılan Ahlatlıbel Hafriyatı”, *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 2, Ankara 1934, 3-4.
- Koşay, Hamit Zübeyr; Zarif Orgun, Sadi Bayram, Erdoğan Tan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi*, TTK, Ankara 2013.
- Kuban, Doğan, “Topkapı Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, 280-291.

- Kuran, Ercüment, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Kurtcephe, İsrail, “Atatürk’ün Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Tezi”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, 217-226.
- Küçükerman, Önder, “Yıldız Çini Fabrikası”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, 515-516.
- Kühne, Alfred, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, Ankara 1939.
- Madran, Emre, “Osmanlı Devleti’nde ‘Eski Eser’ ve ‘Onarım’ Üzerine Gözlemler”, *Belleten*, Sayı: 195, TTK, Ankara 1986, 503-546.
- Malche, Albert, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, Ankara 1939.
- Mansel, A. Müfid, “Halil Edhem ve Sard Eserleri”, *Halil Edhem Hatıra Kitabı*, Cilt: 2, TTK, Ankara 1948, 1-12.
- Mansel, Arif Müfid, “Balaban Ağa Mescidi Hafriyatı”, *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı:3, İstanbul 1936, 49-73.
- Mansel, Arif Müfid, “Osman Hamdi Bey”, *Belleten*, Cilt: 24, Sayı: 94, TTK, Ankara 1960.
- Mansel, Arif Müfid, “Trakya Hafriyatı”, *Belleten*, Cilt: 4, Sayı:13, Ankara 1940, 85-89.
- McCarthy, Justin, “Milli Felaket, Yeniden Doğuş, Türk Milleti ve Mustafa Kemal Atatürk”, *Atatürk Cumhuriyet Türk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1984, 10-11.
- Milli Saraylar*, TBMM Vakfı Yayını, İstanbul 1987.
- Muazzez İlmiye Çığ, *Atatürk ve Türkiye’de Arkeoloji*, AKM Yayınları, Ankara 1996.
- Mumcu, Ahmet, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, Sayı: 26, Ankara 1970, 50-76.
- Muşmal, Hüseyin, *Osmanlı Devleti’nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği (1876-1914)*, Kömen Yayınları, Konya 2009.
- Nazır, Bayram, “Osmanlı Devleti’nde Müzeciliğin Doğuşu ve Dersaadet Numunehane-i Osmani”, *History Studies: International Journal of History*, 2010, 98-113.
- Ogan, Aziz, “1937 Yılında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Topkapı Sarayı Hafriyatı”, *Belleten*, Cilt: 4, Sayı: 16, Ankara 1940, 317-328.
- Ogan, Aziz, “Regium Hafriyatı”, *Belleten*, Cilt: 3, Sayı:11-12, Ankara 1939, 437-445.

- Ogan, Aziz, *Türk Müzeciliğinin 100 üncü Yıldönümü*, İstanbul 1947.
- Oran, Baskın, *Atatürk Milliyetçiliği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990.
- Osten, Von Der, *Gavurkale Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937.
- Önder, Mehmet, “Müzeler ve Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: 4, Sayı:16, 1989, 5-9.
- Önder, Mehmet, *Atatürk Konya’da*, TTK, Ankara 1989.
- Önder, Mehmet, *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1975.
- Önder, Mehmet, *Türkiye Müzeleri*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1992.
- Önder, Mehmet, *Yurt Dışı Müzelerinde Türk Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Öz, Tahsin, “Atatürk ve Türk Sanatları”, *Bellekten*, Cilt: LII, Sayı: 204, Ankara 1988, 585-598.
- Öz, Tahsin, *Ahmet Fethi Paşa Ve Müzeler*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1948.
- Özel, Emine, *Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2007.
- Özgü, Melahat, “Atatürk’ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı”, *Bellekten*, Cilt: XXVII, Sayı:108, Ankara 1963, 565-600.
- Özgüç, Tahsin, *Atatürk ve Arkeoloji*, TTK, Ankara 1975.
- Özgüç, Tahsin, *Kültepe-Kaniş/ Nesa Sarayları ve Mabetleri*, TTK, Ankara 1999.
- Özkan, Süleyman, “Osmanlı Devleti’nde Arkeolojik Kazı ve Müzecilik Faaliyetleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, Beta Basım Yayını, İzmir 1999, 449-477.
- Parker, Beryl, *Turkiyede İlk Tahsil Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, 1939.
- Reilly, Edward Bowen , “Tilkitepedeki İlk Kazılar” *Türk Tarih ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 4, Ankara 1940, 147-156.
- Sakaoğlu, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1966.
- Saray, Mehmet, “Atatürk’ün Milliyetçilik İlkesi”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, 283-308.
- Sayılı, Aydın, “Atatürk, Bilim ve Üniversite”, *Bellekten*, Cilt: LII, Sayı:204, Ankara 1988,
- Semavi Eyice, “Türk Tarihinin Ana Hatları”, *Bellekten*, Cilt: XXXII, Sayı:128, TTK, Ankara 1968, 509-526.

Serbestoğlu, İbrahim; Tuna Açık, “Osmanlı Devleti’nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayun Mektebi”, Akademik Bakış, Cilt: 6, Sayı: 12, 2013, 157-172.

Seyirci, Musa, *Atatürk ve ağdaş Mzeciliğimiz*, Türkeli Yayınları, Afyon 1981.

Shaw, Wendy M. K., *Osmanlı Müzeciliği Müzeler, Arkeoloji ve Tarihinin Görselleştirilmesi*, (ev.Esin Soğancılar), İletifim Yayınları, İstanbul 2004.

Sofuoğlu, Adnan, “Atatürk ve Türk Tarih Tezi”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:1, AKM Yayınları, Ankara 2009, 50-54.

Sönmez, Ali, “Truva Hazinelerinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası”, *OTAM*, Sayı: 29, 2011, 215-228.

Sönmez, Ali, *Osmanlı Devleti’nde Eski Eser Kaçakçılığı Truva rneği*, Kriter Yayınları, İstanbul 2014.

Su, Kamil, *Osman Hamdi Bey’e Kadar Türk Müzesi*, ICOM Yayınları, İstanbul 1965.

şahin, Gürsoy, “Avrupalıların Osmanlı lkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği”, *Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 42, Ankara 2000, 101-123.

şapolyo, Enver Behnan, *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1936.

şarman, Kansu, *Türk Promethe’ler*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005.

şıvgın, Hale, “Atatürk Dönemi Kültür Kurumları”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt:1, AKM Yayınları, Ankara 2009, 62-64.

Turan, şerafettin, *Atatürk’n Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, TTK, Ankara 1999.

Uçankuş, Hasan Tahsin, “Türkiye’de Bölge Müzelerinin Kuruluğu”, *VII. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 1, TTK, Ankara 1970, 990-996.

Ufuk, Esin, “19. Yüzyıl Sonlarında Heinrich Schliemann’ın Troya Kazılar ve Osmanlılar’la İlişkileri”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, 179-185.

Uluskan, Seda Bayındır, *Atatürk’n Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.



Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Türk Tarihi Yazılırken Atatürk’ün Alaka ve Görüşlerine Dair “Hatıralar”, *Bellekten*, Cilt: 3, Sayı: 9-12, Ankara 1939, 349-353.

Whittemore, “Ayasofya Narteks Mozaikleri 1932’de Yapılan İş”, *Türk Tarih Ve Arkeologya Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul 1936, 199-203.

Yalçınkaya, Işın, “Atatürk ve Arkeoloji”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, C: 3, AKM Yayınları, Ankara 2009, 1310-1319.

Yediyıldız, Bahaeddin, “Sosyal Tarih Perspektifi İçinde Atatürk’ün Kültür Anlayışı”, *Atatürk Cumhuriyet Türk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1984, 91-99.

Yıldırım, Recep; Abdullah Martal, “Osmanlı Yönetiminin Arkeolojik Eserlere Bakış Açısı”, *XIII Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK, Ankara 2002, 1099-1101.

Yücel, Erdem, “Aya İrini Kilisesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, 433-435.

Yücel, Hasan Ali, *Türkiye’de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

Yüksel, Ahmet, “II. Abdülhamit Döneminde Bilimsel, Kültürel ve Turistik Amaçlarla Osmanlı Ülkesine Gelen Almanlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2012, 413-433.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

**EKLER**

EK 1: İskender Lahdi

Nezih Başgelen, *Ölümünün 100. Yıldönümünde Osman Hamdi Bey Yaptığı Kazılar-Bulduğu Eserler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.



EK 2: Atatürk Beylerbeyi Sarayı'nda

*Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü*, Cilt: 3, Ankara 2009.



EK 3: Atatürk Ahlatlıbel Kazısında

*TürkTarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 2, Ankara 1934.



EK 4: Atatürk GavurkaleKazısı'nda

Osten, Von Der, *Gavurkale Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937.

T. C.  
BAŞVEKÂLET  
Kazanter Müdürlüğü  
Sayı: 2  
136

## KARARNAME

12/4/933,4/2/934 tarih ve 14150 ve 2/108 sayılı kararnamelere

zeyildir .

Üç senedenberi Sungurlunun Boğazköyünde Alman Asarlatika Enstitüsü namına hafriyat yapan Müsyö Kurt Bittelle, 934 senesinde de bu mahalde hafriyata devam etmesine izin verilmesi; Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinin muvafakatına atfen, Maarif Vekillığının 14/2/934 tarih ve - 90781 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 17/2/934 toplantısında kabul olunmuştur.

17/2/934

REİSİCUMHUR

*Gayi M. Kemal*

Bş. V.

*[Signature]*

Ad. V.

*[Signature]*

M. M. V.

*[Signature]*

Da. V.

*[Signature]*

Ha. V.

*[Signature]*

Ma. V.

*[Signature]*

Mi. V.

*[Signature]*

Na. V.

*[Signature]*

H. V.

*[Signature]*

S. I. M. V. V.

*[Signature]*

G. I. V.

*[Signature]*

Zr. V.

*[Signature]*

030 18 01 02 42 7 16

EK 5: Kurt Bittel'in Boğazköyde yaptığı kazının süresinin uzatıldığına dair belge

BCA, 030.18.01.02.42.7.16





EK 6: Atatürk Aspendos Tiyatrosu Önünde